

MINNA GANTH

KÖYHÄÄ KANSAA.
H A N N A.

Samalta tekiältä on ilmestynyt:

KÖYHÄÄ KANSAA.

KUVAUS TYOVÄEN ELÄMÄSTÄ.

HINTA: 1 *Smc* 25 *7/10*

MINNA CANTH.

HANNA

KUVAUS.

HELSINGISSÄ 1886.

G. W. EDLUND,

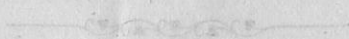
KUSTANTAJA.

MINNA CAZITE

MINNA

KOHTAA KANSAA

KUVAUS.

HELSINGISSÄ

HELSINGISSÄ,

J. C. FRENCKELL JA POIKA, 1886.

I.

Lasten kamarissa oli pimeä. Mutta ruokasalin ovi oli raollaan ja sieltä loisti tuli.

Pikku Hanna oli nähnyt pahaa unta. Suuri, musta koira oli ajanut häntä takaa ja oli juuri tarttua häneen kiinni, mutta kaikeksi onneksi hän siihen heräsi. Nyt ei Hanna tahtonut enää nukkua, ett'ei tuota unta jatkuisi.

Oli vähän kylmä. Hanna veti peitteen aina kaulaan saakka ja kyyristyi kokoon. Sitten hän silmät seljällään tuijotti valokuovaan, joka ruokasalin ovenraosta kajastui seinään. Se ulottui lattiasta ylös kattoon, ja vieläpä kattoakin pitkin kappaleen matkaa.

Kaikki oli niin hiljaa. Ei kuulunut muuta kuin Jussin tasainen ja raskas hengitys toisesta sängystä. Lieneekö raukalla ollut edes peittoa päällä.

Hanna nousi katsomaan. Niin, eikös arvannut oikein. Peite oli jaloissa ja poikaparan sääret paljaina. Herran tähden, kuinka kylmät ne olivat! Aivan kuin jääpalaset. Kun tuo raukka ei tulisi vaan kipeäksi tämän perästä.

Hanna peitti hänet niin hyvin kuin ikään voi, ja pakasi täkin reunan polsterin ja sängyn laidan väliin, että se paremmin pysyisi. Sillä Jussi oli paha potkimaan.

Mutta vilu alkoi jo Hannaakin pöyristää. Ja entä, jos tuolta sängyn alta vielä juoksee hiiri ja puree häntä

jalkaan. Hyi! Hanna hyppäsi takaisin omalle vuoteelleen, peitteen alle.

Taas hän rupeaa katselemaan tuota valkean loistetta seinällä. Silmät väkisenkin aina siihen kiintyivät. Oli juuri kuin turvallisempaa, kun tiesi äidin valvovan viereisessä huoneessa. Ei mahtanut vielä ollakaan kovin myöhäistä. Mitähän se äiti siellä teki?

Hanna kurotti päätään sängyn laidan yli ja koetti katsoa oven raosta. Ei nähnyt mitään. Eikä kuulunut riisahdustakaan. Entä kun lamppu unohduksesta oli jäänyt palamaan. Uskaltaisiko hän mennä katsomaan? Ellei vaan hiiret —? Siellähän jo rapisi yksi nurkassa. Kunhan eivät tulisi sänkyyn. Hanna vetääntyi nopeaan takaisin ja painoi päänsä tyynyyn. Parasta kun pitää silmänsä kiinni ja nukkuu pois. Ehkei tuo paha uni enää tule vaivaamaan.

Hiljaista oli jälleen. Nurkastakaan ei enää kuulunut mitään. Liekö hiiri juossut koloonsa takaisin, tai jos siellä ei hiirtä ollutkaan. Ehkä hän erehtyi. Niin, ei hän ihan varma ollut siitä, rapisiko siellä äsken, vai ei. Saattoi se olla muukin kolina. Jussi esimerkiksi —? Tosiaankin, eikö liene poika liikuttanut kättä tai jalkaa. Harvoinpa hän juuri hiljaakaan makasi. Nyt se vähän valitti unissaan. Mikähän raukkaa vaivasi?

Eipä Hannalle vaan tullut uni silmiin, vaikka uskollisesti koetti pitää niitä kiinni. Teki mieli taas katsoa, oliko tuo valkoinen kajastus vielä seinässä. Sielläpä hän oli. Mutta hiiskahdusta ei huoneesta sittenkään kuulunut.

Hyvä Jumala, jos lamppu on jäänyt sinne yksin palamaan ja jos vielä tuli pääsee irti, ja kaikki nukkuvat eivätkä tiedä vaarasta mitään, palavat ehkä sisään. Eikös ollutkin jo savua huoneessa? Ihan selvään, voi, voi —!

Hanna syöksi kuin nuoli ruokasalin ovelle ja tempasi sen auki.

„Ui, lapseni, kuinka sinä minua säikäytit.“

Äiti istui sohvalla ja kutoi sukkaa, tyyneenä, hiljaisena. Väsyneeltä hän kuitenkin näytti ja silmät veristivät. Mutta kädet taukoamatta liikuttivat sukkapuikkoja.

„Etkö saa unta? Oletko jo kauankin ollut hereillä.“

„Vähän aikaa. Minkätähden mamma valvoo?“

„Odotan pappaa.“

Niin, tuollahan oli illallinen pöydässä häntä varten.

„Paljonkohan kello on?“

„Kohta kaksi. Mene, lapseni, sänkyyn, ett'et palellu.“

„Saanko jättää oven auki?“

„Peloittaako sinua?“

„Peloittaa vähän.“

„Jätä sitten. Ethän liene kipeä, Hannaseni?“

„En minä ole kipeä.“

„Näytät vähän kalpealta. Kun et vaan olisi sentään?“

„Mamma, minä näin niin pahaa unta. Kun suuri musta koira ajoi takaa ja tahtoi purra.“

„Sitäkö rupesit pelkäämään? Vaikka tiesit, ettei se ollut muuta kuin unta. Siunaa itsesi, lapskulta, ja nuku uudelleen.“

„Hyvää yötä, mamma!“

„Hyvää yötä!“

Hanna jätti oven selki seljälleen ja ryömi ylös jälleen. Nyt hänen sopi nähdä äitiäkin avonaisesta ovesta. Siellä hän yhä istui sohvalla, kirkkaassa lampun valossa ja kutoi niin ahkerasti. Tuo rakas, rakas äiti! Kuinka lempeät ja kauniit hänen kasvonsa olivat. Ja puku, kuinka siisti ja puhdas. Äidin vaatteissa olikin jotain erinomaista, jotain hänestä itsestään. Aitassa käydessään täytyi Hannan usein pysähtyä niitä hyväilemään, niin herttaiselta ne näyttivät riippuessaan siellä naulassa. Kaikki muukin, mikä vaan oli äidin omaa, se Hannan mielestä oli ikäänkuin pyhitettyä. Eiköhän äiti jollain tavalla eroittunut muista ihmisistä ulkomuotonsakin puolesta? Eikö ollut suloisempi, rakastetta-

vampi kuin kukaan muu? Ja viisaampi hän ihan varmaan oli. Äiti tiesi kaikki, ymmärsi kaikki. Teki aina oikein. Lieneekö äidillä koskaan pahoja ajatuksia ollut ja lieneekö hän koskaan lapsenakaan syntiä tehnyt. Ei suinkaan, mahdotonta vallon! Kunpa hänestäkin kerran tulisi yhtä hyvä ihminen kuin äiti oli, — ei, niin hyvää ei hän toki voinut toivoakaan itsestään, mutta vähän sinnepäin edes. Siihenkin jo tyytyisi. Jos hän aina koettaisi seurata äidin esimerkkiä ja pyytäisi neuvoa äidiltä kaikessa. Ehkä sitten vähitellen tulisi yhä paremmaksi. Kun vaan koko ikänsä saisi olla äidin luona; muuta hän ei toivoisi. Äiti ja isä, — ne olivat kuitenkin kalliinta maailmassa. Ines raukka, hänellä ei ollut äitiä. Kuinka hän mahtoi olla kauhean onneton. Että hän jaksoi elääkään. Hyvä, rakas Jumala, anna papan ja mamman elää kauan, kauan, elä ota heitä pois, elä salli heidän kuolla, rakas, rakas, armias isä taivaassa —!

Mikä se oli? Äiti säpsähti, pani sukan-neuleen pöydälle ja nousi kuuntelemaan. Hevonen pysähtyi portille. Puhetta kuului ja — nyt ajoi hevonen pois. Olikohan se isä? Raskaat askeleet nousivat portaita ylös. Etehisien kello soi, äiti meni avaamaan. Hyvä toki, että isä tulee kotiin ja äiti raukka pääsee levolle.

Tyytyväisenä kääntyi Hanna toiselle kyljelleen ja päätti nukkua.

„Täällä on ruokaa, Oskar, tule syömään.“

Äiti palasi ruokasaliin. Epävakaisia askeleita kuului, sitten töyttäys pöydän syrjään ja vihaista murinaa.

Olikohan isä —?

Hanna nosti äkkiä päätään ja katsoi ruokasaliin, mutta äiti veti samassa oven kiinni.

„Mitä helkkaria sinä katselet minua? Etkö tunne? Kamreeri Mellin minä olen. En aave enkä kummitus.“

Sanat kuuluivat selvään, vaikka ovi oli kiinni.

„Minä en kärsi tuommoisia silmäyksiä, en, perhana vie, kärsikään.“

„Syö nyt vaan, en minä sinuun katso.“

„Katsotpas. Salaa aina katsot, etkös luule minun huomaavan. Ja sitten sinä puhut niin saakelin surullisella äänellä. Niinkuin olisit muka marttyyri. Kuule, Selma, tuo on minulle suuri loukkaus.“

„Puhu hiljempää ettei lapset herää.“

„Joko minua nyt kielletään puhumastakin omassa talossani. Niin, niin, Selma, kyllä minä tiedän, sinä soisit pääseväsi minusta. Olen muka niin heittiö mies, juomari, ja mitä kaikkia lienenkään. Sinä vihaat minua, Selma, elä kielläkään, sinä vihaat minua.“

„Oskar hyvä, syö vähän pikemmin, että pääset nukkumaan. Kello käy jo kolmatta.“

„Nukkumaan? Minkätähden nukkumaan? Taidat luulla, että minä olen humalassa. Mutta siinäpä petyt. Minä en ole humalassa enempää kuin sinäkään. Mitä roskaa tämä on?“

„Kylmää vasikan paistia.“

„Kylmää? Miks'ei lämmintä? Minä en huoli kylmästä.“

„Eihän näin keskellä yötä voi hellaan tulta laittaa. Lämmitetään sitten aamiaiseksi.“

„Tuommoinen vaimo minulla on, joka ei anna edes kunnollista ruokaakaan. Kyllä täällä itse syötte ja juotte, mutta minusta ei kukaan välitä. Onko tämä laitaa? Kylmää vasikan paistia. Syö itse, minä en huoli.“

„Ehkä lähdet sitten levolle?“

„Anna sen lampun olla. Vai meinaatko jättää minut pimeään.“

„Enhän toki. Olisin vaan näyttänyt valkeata, jos olisit sänkykamariin mennyt.“

„Minäpä en mene. En hievahtakaan tästä. Huokaile vaan, mitä huokailet. Minä en lähde, en sittenkään. Kylmää vasikan paistia, kun mies väsyneenä tulee kotia. Herra

jesta! Ja tätä minua pitää kärsiä.“ Hän löi nyrkillä pöytään. „Tätä minun pitää kärsiä.“ Ja taas hän löi pöytään, että astiat kilisivät.

„Hyvä Oskar!“

„Ja tätä minun pitää kärsiä.“ Uusi kolahdus.

„Oskar, herran tähden, sinä särjet astiat.“

„Särkyköt, minä vähät. Palasiksi menköt kaikki.“

„Lapset peljästyvät. Malta mieltäsi, Oskar.“

„Tiehesi siitä. Minun rahallani ne ovat ostetut. Tiehesi, taikka minä sinulle annan —!“

„Hyvä Jumala, lyökö hän mammaa?“ Hanna töyttäsi ruokasaliin. Näki isän tumman punaisena istuvan tuolilla; silmät muljottivat pyöreänä päässä ja nyrkki oli kohona äitiin päin, joka seiso vieressä ja koetti estää häntä pöytää hakkaamasta.

„Pappa, pappa, voi, voi, elä lyö mammaa, elä lyö, elä lyö!“

Hanna tarttui kiinni isään; hän vapisi kiireestä kantapäähän. Isän käsi vaipui alas; tylsä katse kääntyi lapseen, joka oli siinä paitasillaan, kalpeana kuin kuolema.

„Pappa — pappa — elä —“ soperteli Hanna; ei voinut enää puhua. Ruumis vavahteli, silmät kääntyivät nurin ja sormet puristivat kankeina isän nutun hihaa.

„Lapsi kulta, oma, rakas lapseni!“

Äidin lämpimät käsivarret kietoontuivat Hannan ympärillä; hiljaa irroitettiin jäykät sormet ja — niin, enempi hän ei tiennyt, mutta sängyssä hän taas oli peitteihin käärittynä, kun tointui.

„Juo vähän vettä, Hannaseni. Kuinka sinun nyt on?“

„Hyvin mamma.“

Äiti koetteli kädellä hänen otsaansa.

„Aivan sinä olet märkänä hiestä.“ Hän puhui yhtä lempeällä ja tyynellä äänellä kuin ennenkin.

„Kas tässä, lapseni, ota vähän rohtoja, ne rauhoittavat. Noin, ja nyt muutamme kuivan paidan.“

Sitten äiti peitteli häntä niin huolellisesti ja suuteli poskelle. Kuinka hyväälle tuo äidin hellä huolenpito tuntui.

„Saatkohan jo unta, lapseni?“

„Kyllä luulen.“

„Menisin auttamaan pappaa levolle, jos uskaltaisit jäädä tänne yksin.“

„Mamma menee vaan.“

„Vienkö lampunkin mukana, ehkä sitten paremmin nukut.“

„Niin, sama se on.“

Äiti suuteli häntä vielä kerran, pyyhki hiuksia otsalta, silitteli poskea ja läksi sitten pois. Ruokasalin läpi hän meni sänkykamariin. Pimeää oli ja hiljaista. Ei Hanna jaksanut paljon mitään ajatella, häntä niin kummallisesti raukaisi. Kyynelet rupesivat valumaan silmistä, noin vaan ihan itsestään, ja viljalta niitä tulvasikin. Ei hänellä erittäin paha mieli ollut, vaikka itki, tuommainen melkein suloinen väsymys vaan tuntui pitkin ruumista. Välistä vielä pöyristytti vähän, mutta harveni sekin harvenemistaan. Tyyny oli käynyt märäksi; hän siirsi päänsä kuivalle kohdalle. Alkoi tuntua yhä rauhallisemmalta; kyynelet herkesivät tulemasta, silmät painuivat umpeen.

Luuli Hanna vielä kuulevansa äidin hiljaisia askeleita ja näkevänsä jotakin valoa; mutta ei hän jaksanut sitä tarkemmin katsoa eikä päässyt enää oikein hereille. Uni oli niin makeata, niin makeata. Hän nukkui yhtä mittaa aamuun saakka.

Oli jo valkoinen päivä. Hanna makasi hiljaa ja levollisena, ei jäsentäkään hän liikuttanut. Äiti seiso i hetken vuoteen ääressä ja katseli häntä, herätti sitten Jussin ja läksi rauhoitettuna takaisin ruokasaliin.

„Hanna! Nouse ylös kuulustelemaan minun läksyjäni. Hanna, etkös ala nousta.“

Jussi se oli, joka häntä pudisteli.

„Anna Hannan maata“, puhui äiti ruokasalista. „Tule tänne, mamma kuulustele.“

„Saattaisi Hannakin jo nousta, kun kello on yli seitsemän.“

Jussi meni kuitenkin kirjoineen ruokasaliin.

Yli seitsemän? Täytyi kai sitten nousta, vaikkei vielä olisi oikein jaksanut. Silmät puoliummessa kohosi Hanna istumaan, veti polvet koukkuun ja kietoi kädet peitteen päällä niiden ympäri. Pää nyökkyi; nukutti vielä kovin. Mutta mitenkäs olikaan? Tämän päivän läksyt? Maantiedettä, ranskan kieltä — niin, jopa hän ne eilen luki. Ja osasi myös jotakuinkin.

Sitä miettiessään Hanna vasta oikein heräsi. Yöllinen tapaus selveni samassa hänen muistonsa. Näki taas isän samassa uhkaavassa asemessa, huulet turpeana, silmät vihaisina, näki äidin kalpeana, hätääntyneenä vieressä. Äiti raukka!

Hanna tunsu itsensä kauhean onnettomaksi. Koko maailma oli äkkiä muuttunut niin oudoksi ja kolkoksi. Rintaa pakoitti, — ei se sairautta ollut, tuommoista tuskaa ja poltetta vaan. Eikä huokuminen käynyt niinkuin ennen. Harvempaan ja syvempään täytyi hänen vetää ilmaa, ja sitten taas olla vähän aikaa melkein hengittämättä.

Vakavalla äänellä kertoi Jussi ruokasalissa Aaprahamin kutsumuksesta. Lomassa aina kuului äidin vieno ääni, yhtä hiljaisena kuin ennenkin, mutta suloisempana vielä ja rakkaampana jos mahdollista.

Puoli kahdeksan kello löi. Täytyi jo nousta pukeutumaan, että ennättäisi kouluun. Kas, kuinka hän nyt tuntui heikolta. Ja päätä huimasi, silmien edessä pyöri niin somia, täriseviä vinkuroita ja korvissa soi, että kumisi. Parasta istua lattialla ja siinä hiljakseen panna sukat, kenkät jalkaan. Niin hän teki. Vähitellen sitten pukiessa pää taas selveni ja voimat tulivat takaisin.

Aamiainen oli pöydässä. Siellä Jussi jo istui ja kuori suurta perunaa. Äiti toi maitokannua kyökistä.

„Hanna kulta, tule syömään sinäkin.“

„Ei minua maita.“ Oikein mieltä käänsi, kun vaan ajattelikin ruokaa.

Mutta äiti kävi niin huolestuneen näköiseksi.

„Taikka jos ottaisın sentään pienen voileivän.“

„Tee se, lapseni, niin vahvistut. Ja minä menen keittämään sinulle yhden munan.“

„Minulle myös, koska Hannallekin.“ Jussi katsoi vaakaalla vaatimuksella äitiin. „Koska Hannallekin.“

„Sinä olet terve, ethän sinä tarvitse. Ja näyttääpä sinua maittavan muukin ruoka. Syöhän ensin kaikki nuo perunat jotka olet kuorinut talrikillesi.“

„Niin, Hannalle vaan aina, eikä minulle milloinkaan. En rupea syömään, enpäs rupea. Enkä mene kouluun.“

Jussi laski veitsen ja kahvelin päättäväisesti pöydälle eteensä. Otsa rypyssä, huulet pullollaan hän uhkaavana turrotti äitiin; hänelle oli muka tehty suurta vääryyttä.

Äiti oli totinen, mutta ei virkannut sanaakaan. Otti tyhjän karotin pöydältä ja läksi kyökkiin.

„Kuinka sinä, Jussi, mammalle tuolla tavalla puhut“, nuhteli Hanna äidin poissa ollessa.

„Mitäs minulle ei keitetä munaa?“ Jussi puri hamasta ja oli hirmuisen vihainen.

Äiti tuli samassa takaisin peruna-vadin kanssa.

„Ei mamma huoli keittää minulle munaa; en minä kumminkaan jaksa syödä muuta kuin tämän voileivän.“

Sekään ei tahtonut mennä alas. Pala tarttui kurkuun jok'ainoan kerran.

„Etköhän jaksa? Minä annoin jo panna veden tullelle.“

„En minä.“ Hanna nieli ja nieli. Niin väkinäistä oli tuo syöminen.

„Pikkuisen maitoa, jos mamma on hyvä ja kaataa. Puoli lasia vaan. Kiitoksia, ei enää.“

Maidon avulla leipä helpommin painui ja sai kun sakin Hanna siitä vihdoin lopun. Kädet ristiin vaan, sitten niaaus äidille.

„Kiitoksia, mamma!“

„Etkö enää syö?“

„En, kiitoksia!“

Niaaus taas; mutta äiti ei sitä enää nähnyt. Hän oli vaipunut ajatuksiinsa ja katsoi alas talrikille. Mitä lienee miettinyt? Muisteliko yöllistä ja oliko siitä murheissaan? Äiti raukka!

Hannan sydäntä pakoitti ja vedet tahtoivat nousta silmiin. Mutta hän taisteli urhoollisesti vastaan, räpäytti luomia, karisti kurkkua ja joi vettä. Ei nyt auttanut itkeä, täytyihän mennä jo kouluun. Kello neljänestä vailla yhdeksän.

Vielä kerran hän katsahti äitiin. Hän yhä istui samalla lailla, pää käden nojassa, silmät alas luotuina. Kuinka sileästi ja kauniisti hänen mustat hiuksensa olivat kammattut ja otsa niiden alla, kuinka se oli valkoinen ja puhdas.

„Jussi, syö pian, että joudut kouluun.“ Hanna puhui hiljaa, hän ei tahtonut äitiä häiritä.

Jussilla oli suu täpöisten täynnä. Hänen silmänsä kääntyivät kelloon, noin rauhallisesti vaan. Eikä poika häätäillyt, vaikka pitkä viisari oli kymmenen päällä, tyytyväisenä hän yhä jatkoi syömistään.

Hanna sieppasi toiselta pöydältä kirjat kainaloonsa ja läksi. Jalat eivät liikkuneet nyt niin keveästi kuin ennen; mutta mitä se teki, kovaa kiirettä ei vielä ollutkaan. Eikös tornin kello lyönytkin vasta puoli? Heidän siis oli kahtakymmentä minuttia edellä. Hanna seisoi hetken portailla ja hengitti raitista, virkistävästä ilmaa. Sitten hän verkkaleen astui koululle päin, kukkatorin yläreunaa pitkin.

Puista karisseet keltaiset lehdet kahisivat hänen jaloissaan ja ilmassakin niitä lennätteli tuuli. Syksyinen aurinko loi ystävällistä valoa taivaalta; puiden lomista tunkivat säteet kirkkaina ja iloisina esiin. Varpuset hyppelivät kadulla ja noukkasivat aina vähän väliä maata. Siirtyivät jonkun verran, kun Hanna heitä läheni, laskeutuivat alas jälleen, sikersivät, hyppelivät, noukkivat ja taas sikersivät. Viimein koko parvi äkkiä tohahti ylös, aivan kuin käskystä, ja lensi kauas pois.

Hanna käveli eteenpäin; käveli puolittain kuin unessa; ei nähnyt eikä huomannut paljon mitään. Käveli, käveli, ja kääntyi kirkon kulmasta toiselle kadulle. Hän tunsu hyvin tämän tien, oli sitä polkenut monta vuotta; ei hän houpäisenäkään olisi harhaan mennyt.

„Hanna, Hanna, hyvää huomenta! Hanna kulta, päivää, päivää, mitä sinulle kuuluu? Kerro jotain uutta, jos tiedät!“

Koko joukko toisia koulutyttöjä oli Hannan ympärillä. Iloisia, huimapäisiä niinkuin ennenkin.

„Kuules, Hanna, kuules, kun semmoinen liuma lyseolaisia kävi äsken meidän ohitsemme ja nostivat lakkia ja pysähtyivät sitten tuonne nurkalle meitä katselemaan. Me kävelimme niin totisina heidän ohitsensa, ei yksikään meistä vetänyt suutansa nauruun. Emmekä olleet heitä näkevinämme, mutta nyimme kaiken aikaa toisiamme kyynäspäillä. Siinä oli Hjallakin ja Onni ja Armas ja Otto. Niin ja kuule sinä, Hanna, arvaa, kuka vielä oli joukossa. Arvaa, arvaa! Herranen aika, tyttö, onhan sinun hattusi väärin päin, — kukka takana.“

Se käännettiin.

„No, koetahan arvata, Hanna kulta. Kuule, tyttö, mitä sinä olet noin totinen? Sano, sano! Vai sekö sinua surettaa, kun et Hanskia nähnyt?“

Kuinka vieraalta ja oudolta tuo riemu tuntui ja kuinka se Hannaa vaivasi. Eilen hän vielä itsekin tuolla tavalla

nauroi ja liverteli. Oliko mahdollista? Eilen vielä? Ja se häntä tosiaan huvitti? Kummallista! Nyt oli kaikki kuin unen-näköä, kaukaista ja hämärää. Lehti oli kääntynyt, koko maailma muuttunut. Saattaisiko hän enää koskaan olla iloinen ja nauraa niinkuin nuo toiset. Kuinka paljon niillä riitti puhumista ja kuinka ne jaksoivat hyppiä ja meluta. Mutta heillä onnellisilla ei ollutkaan semmoista suurta salaista surua kuin Hannalla, semmoista, jota ei kukaan saanut aavistaakaan. Ei kukaan, ei edes paras ystävä, ei Olga, ei Betty eikä yksikään. Sillä se koski isää ja äitiä; heidän väliään, heidän onnetonta, särkynyttä väliään. Karvas ahdistus nousi Hannan kurkkuun; muiden huomaamatta pyyhki hän pari täyteläistä kyyneltä silmistään.

„Hanna rukka, mitä kirjoja sinä kannat kouluun? Nähkääs, tytöt, hänellä on Tuomas a Kempis, Kristuksen seuraamisesta ja — mikä se on tämä toinen — ruotsalainen „Det kristliga året.“ Hanna rakas, kulta, näistäkö sinä aiot lukea ranskaa ja maantiedettä?“

Ines'in iloinen nauru kaikui varmaan aina lyseolle saakka.

Äidin kirjat hän epähuomiosta oli ottanut. Täytyikö nyt mennä takaisin.

„Ei, ei, saat lainata minun kirjani. Ja minun — ja minun — —“, huudettiin hänen ympärillään.

Portaita ylös töyttäsi iloinen elämöivä joukko.

„Hss, hiljaa, tytöt, hiljaa, johtajatar!“

„Hyvää huomenta, lapset!“ Johtajatar meni arvokkaana heidän ohitsensa ja melu alkoi uudelleen.

„Mutta, mitä se on niin vakainen tänään, tuo pikku Hanna. Koetellaanpa, tytöt, saammeko häntä nauramaan?“

„Voi, ei, päästäkää, antakaa minun olla. Aino, Aino!“

„Elkää kiusatko häntä, ehkei hän ole terve.“ Olga se oli, joka tuli hänelle avuksi.

„Hanna rukka, oletko sairas? Kivistäkö päätäsi? Sano, kulta, sano!“

„Hanna, elä sinä ole noin surullinen, minä kerron sinulle jotain hauskaa. Tiedätkös, se on niin viisasta, et usko, kuinka viisasta. Tulepas tänne.“

Ei Hanna tahtonut kuulla. Etehisen hälinästä hän vihdoin pääsi onnellisesti pakenemaan luokalle. Sai Olgalta ranskan kieliopin ja meni istumaan omalle paikalleen. Aukaisi kirjan, katseli, käänteli lehtiä. Ne olivat niin kuolleita kaikki nuo kirjaimet. Tämän päivän läksy, — tuostahan se alkoi. Hanna luki kertaalleen ensimmäisen kappaleen, luki sen uudestaan, luki vielä kolmannenkin kerran. Ei tiennyt, mitä luki; ajatukset olivat hajallaan, huomio tylsä.

Mitenkähän siellä kotona nyt oli? Vieläkö isä nukkui, vai oliko hän jo noussut. Puhuiko yhtä vihaisesti äidille kuin yöllä? Jos hän edes pyytäisi äidiltä anteeksi ja olisi sitten oikein, oikein hyvä, ettei äiti enää olisi niin murheellinen. Mutta tavallisesti isä oli huonolla tuulella näin aamuisilla; ei puhunut paljon mitään, käveli vaan huoneesta huoneeseen, otsa rypyssä.

Rukouksiin soitettiin. Tytöt asettuivat paikoilleen, toiset luokkalaiset pitkin seiniä seisoivat. Muutamilla oli virsikirjat kädessä, muutamilla ei. Kaikki olivat jotenkin hiljaa.

Johtajar oli pöytänsä luona ja katseli lasisilmien takaa vakavasti ympärilleen. Virsikirja hänellä oli kädessä ja raamattu auki pöydällä.

„Otetaan virsi sata neljäkymmentä yhdeksän.“

Tuo rakas, tuttu, josta Hanna kaikkien enin piti.

Selailtiin kirjoja hetkinen; sitten raikkaat, lapsekkaat äänet alkoivat virren harmonion säestäessä. Juhlallisempaa se oli ja kauniimpaa kuin koskaan ennen. Hanna ei voinut laulaa; kurkusta ei saanut ääntä, se oli täynnä pakahduttavaa karvautta. Mutta hän kuunteli sitä hartaammin.

Ja hänestä tuntui, kuin olisi sielu kohonnut ylös sävelten kantamana, aina taivaasen saakka, jossa vaipui armiaan isän hellään, suojelemaan syliin. Niin suloista se oli, niin turvallista.

„Rakas Jumala, rakas, armollinen Jumala, ettei pappa enää joisi, ettei hän olisi paha mammalle, että mamma olisi onnellinen ja että kaikki olisimme sinun omiasi. Ja hyvä, rakas isä taivaassa, elä salli heidän koskaan kuolla, ei papan eikä mamman eikä Jussin.“

Voimattomuus hänet taaskin valtasi. Maailma musteni silmissä, laulu kuului epäselvänä, kaukaisena huminana korviin. Päätä huumasi; hän putosi alas tuolille istumaan ja painoi otsan pöytään. Kyynelet tulvana valuivat silmistä; ensin hän hiljaa itki, sitten jo kovaa nyyhkyttäen. Se helpotti tuskaa, eikä hän tällä hetkellä välittänyt siitä, että ne nyt kaikki häneen katsoivat.

Virsi oli loppunut. Rauhallisemmaksi kävi vähitellen Hannan mieli, vaikka jäikin hän istumaan samalle asemalleen. Aivan kuin unessa kuuli hän siinä johtajattaren tansaisen ja levollisen äänen lukevan raamattua ja herran siunausta. Tuli sitten hetkinen hiljaisuus, jota seurasi yleinen hälinä ja liike.

„Onko Hanna kipeä?“ Johtajattaren käsi laskeutui hellästi hänen kaulansa ympäri.

„Ei, en minä kipeä ole.“

„Kyllä hän on.“

„On, on“, kuiskailivat tytöt ympärillä ja kerääntyivät niin likelle kuin mahdollista.

„Hän ei ole puhunut paljo sanaakaan koko aamuna ja me huomasimme kohta, kuinka hän oli kauheasti kalpea. Eikö totta, tytöt? Kyllä hän on hyvin kipeä.“ Niin päätti Siiri, ja toisetkin uskoivat samaa. Ja sitten he jäivät kaikki siihen katsomaan, puoleksi uteliaina, puoleksi säälien.

„Ehkä Hanna menee kotiin. Taitaa olla parasta.“

„Kyllä minä jaksan alla, en minä ole kipeä. Saanko jäädä?“

Ja kouluun hän jäi. Seurasi tarkkaavana opetusta tunti tunnilta. Virkistyiikin tavallaan; vaikka polte rinnan alla vähän väliä muistutti kotoisesta suuresta surusta.

Viimeinen tunti oli mennyt. Kilvassa tytöt kaikki etehiseen, hattu toiseen käteen, toiseen nuttu ja sitten portaita alas, että jytisivät seinät.

„Hiljaa, lapset, hiljaa“, huusi johtajatar heidän jälkeensä, mutta kuka joutui sitä kuulemaan.

Hanna oli jäänyt viimeiseksi. Seisoi siellä etehisessä vielä ja pani sadenutun alempia nappia kiinni. Otti sitten pöydältä äidin kirjat, niiasi johtajattarelle ja tarttui oveen.

„Kuinka Hanna voi nyt?“

„Kiitoksia, hyvin.“

Hiljakseen astui hän alas kadulle. Lyseolta päin syöksyi pauhaava liuma poikia, Jussi niiden joukossa.

„Osasitko läksysi, Jussi?“

„Osasin!“

„Eihän sinulta kysyttykään“, muistutti Immo.

„Mutt' olisin osannut, jos olisivat kysyneet. Pitkänen, Pitkänen, ptruuh! Mihinkä ajatte?“

„Ptruh, ptruh! Rantaan minä ajan. Tuleeko Jussi mukaan?“

Hevonen oli pysähtynyt. Pitkänen seisoi kärryillään ja katseli hymysuin Jussiin olkapäänsä yli. Näyttivät olevan vanhoja tuttuja.

„Odottakaa! He, Hanna, pelasta kirjat!“

Kadulle hän ne viskasi, että lehdet huiskin, haiskin ympäri lensivät, ja ylös hyppäsi poika kärryille.

„Jussi, sinä, voi, voi, tuota poikaa!“

Mutta Jussi ei kuullut mitään. Alas rantaan hän tärrytteli Pitkäsen takana, piteli tätä molemmin puolin kupeista kiinni ja seisoi tanakkana, vaikka tutisivatkin jalat.

Hanna kokoili kirjat kadulta, mikäs siinä muukaan auttoi, ja sitten hän läksi astumaan kotia päin. Yksin käveli; ajatukset edeltä riensivät. Onkohan siellä tapahtunut mitään tällä ajalla? Vieläköhän isä —?

Ahdistava tunne kourasi sydäntä. Hän kiirehti askeleitaan. Kotikartano näkyi jo tuolla. Sama kuin ennen, eikä kuitenkaan sama. Ennen se aina iloisena loisti vastaan, nyt jurotti niin synkkänä, että rintaa kivisti. Ennen aina ikäänkuin luokseen houkutteli, nyt oudon kolkkona, vaikenevana seiso.

Likellä porttia tuli Mari vastaan paperilippu kädessä.

„Mihinkä Mari menee?“

„Apteekkiin.“

„Kuka on kipeänä? Kuka, sanokaa pian! Onko mamma?“

„Pappanne tuota lienee.“

„Oikeinko huonona?“

„Eiköhän, koska tohtoria haettiin.“

Mari veti huivin solmua kiinnemmäksi ja kääntyi apteekkiin päin.

Hanna juoksi portaita ylös; tuli etehiseen.

„En voi sanoa vielä mitään varmaa, hyvä rouva, täytyy tarkastaa ensin. Huomenna saamme nähdä. Mutta jos erinomaisempaa sattuu, niin lähettäkää minulle sana.“

Lääkäri se oli, joka hatu kädessä seiso ruokasalin ovelle ja puhui äidille.

„Rohtoja annatte, niinkuin sanoin, tänä päivänä kahdesti ja aamulla taas kerran. Hyvästi!“ Hän kumarsi, painoi hatun päähänsä ja läksi.

„Onko pappa kovasti kipeä?“

„Kyllä hän on, mutta ehkä se menee pian ohitse. Muistakaa vaan olla hiljaa. Varoita, lapseni, Jussiakin.“

Niin hiljaa, niin hiljaa. Varpailaan Hanna hiipi ruokasalin läpi lastenkamariin ja vältti sieläkin huolellisesti kaikkea kolinaa.

Oliko Jumala kuullut hänen rukouksensa? Oliko tehnyt isän sairaaksi, että saisi häntä katumaan ja parannusta tekemään?

Hanna seisahtui ikkunan eteen ja katsoi ylös taivasta kohden. Valkoiset pilvihattarat siellä ajelivat toisiaan. Niiden välistä näkyi korkea, sininen taivas ja siellä ylhäällä asui hän, joka kaikki voi, jolle ei mikään mahdotonta ollut. Saattoi estää isää juomasta ja olemasta äidille paha. Niin, saattoi hän senkin, jos vaan tahtoi. Ja miks'ei hän tahtoisi? Kun häneltä sitä oikein ahkerasti ja oikein hartaasti rukoilisi. Joka päivä, monta kertaa päivässä.

Muutamia viikkoja makasi isä vuoteen omana. Lääkäri kävi uutterasti hänen luonaan ja määräsi vähän väliä toisia rohtoja.

Äiti alituisesti istui isän vuoteen ääressä. Kalpeaksi hän oli käynyt ja hyvin väsyneeltä hän näytti, mutta toimesta hän kumminkin oli ja piti huolta kaikesta, vaikk'ei itse joutunutkaan joka paikkaan nyt niinkuin ennen. Hanna koetti auttaa, missä suinkin voi. Muistutti Jussia lukemaan, kuulusteli hänen läksyjään ja oli aina valmis milloin rukouksilla, milloin varoituksilla estelemään häntä pahanteosta, johon pojalla oli erinomaisen hyvä taipumus. Harjoittikin hän sitä enemmiten noin niinkuin ratokseen vaan, varsinkin tähän aikaan, kun äiti oli sidottu isän sairashuoneeseen ja vapaus niinmuodoin suurempi. Oli niin hauskaa karata tuon tuostakin aina piikojen kimppuun kyökissä, löylyttää niitä aika lailla ja tehdä kiusaa, minkä ennätti. Äkäisiä ne olivat kuin pippurit ja uhkasivat mennä mammalle kaipaamaan, mutta eivät pä sentään menneet. Eikä siitä Jussi suurta väliä pitänyt, vaikka olisivat menneetkin, katsoi hän vaan valmiiksi, missä päin lakki oli, että pääsi livistämään tiehensä, jos vaara tuli. Hanna se tavallisesti pääsi väliin näissä kahakoissa ja asetti rauhan, ellei viljoin niin vaivoin. Lepytteli piikoja, nuhteli Jus-

sia, houkutteli ja selvitteli parhaimman mukaan ja siihen se sitten tavallisesti jäi.

Vähitellen isäkin alkoi parantua. Istuskeli jo kiikkutuolissa yönuttuun ja tohveliin puettuna ja poltti piippua. Äiti valmisteli hänelle erikoisruokia kyökissä; laitteli ne somasti salvetin peittämälle tarjottimelle ja kantoi itse sisään.

Minkätähden lieneekin kaikki äidin käsissä syntynyt paremmin kuin kenenkään muun. Ruokakin näytti niin ihmehen siistiltä ja maukkaalta tuossa, kun hän sitä vei Hannan ohitse, ja niin hyvältä se tuli, että oikein rupesi mieli tekemään. Mutta sitä oli laitettu vaan papan varalle, eikä Hanna toki muutenkaan olisi tahtonut noita herkkuja. Äidille oli paremminkin tarpeen, jos jotain jäi, taikka sitten Jussille, jolla aina oli kova ruokahalu.

Hanna katsoi kirjaansa.

„Pourquoi, minkätähden, pourquoi, minkätähden —“

Kuinka hauskaa, että isä tuli terveeksi, niin äitikin pääsi taas oleskelemaan enemmän heidän kanssaan. Huoneet olivat niin tyhjäät ja kolkot ilman äitiä. Mikä kumma siinä lienee ollut, mutta heti kun äiti tuli sisään, vaikka olisi mennyt suojan läpi vaan, se samassa muuttui iloisemmaksi.

„Pourquoi, minkätähden, pourquoi, minkätähden —“

„Ankaraa dieettiä, kaikella muotoa, ei olutta eikä totia, korkeintaan lasi punaista viiniä silloin, tällöin.“

Lääkäri ja äiti tulivat makuuhuoneesta ruokasaliin.

„Kiitoksia nyt hyvin paljon, tohtori“, kuului äidin vieno ääni.

Etehiseen menivät. Siellä vielä puhetta jatkoivat, mutta Hanna ei sanoja eroittanut.

Niin, kunhan isä vaan malttaisi olla totia ja olutta juomatta. Ehkä sentään, kun lääkärikin kielsi. Olipa kumminkin hyvä, että hän sen teki. Jumalaa varmaan tuli kiittää. Hannan sydän kävi lämpimäksi.

Sitten isä jo sai liikkua muissakin huoneissa, mutta ulkona hän ei vielä käynyt. Ensimmältä hän oli hiljaisempi kuin ennen ja tyytyväisempi. Näyttipä viihtyvän kodissa jotenkin hyvin. Vaikk'ei äiti mitään puhunut, ymmärsi Hanna kuitenkin, että hän toivoi isän muuttuneen. Semmoinen tyyni, rauhallinen ilo koko hänen olennossaan ilmestyi, ja kuinka hartaasti hän koetti isän mieltä noudattaa, missä ikänä voi. Ihmeellisesti hän aina arvasikin isän kaikki halut ja tarpeet, ennenkuin hän niitä ennätti vielä lausuakaan.

Mutta eihän tätä varsin kauan kestänyt. Sen mukaan kuin voimat varttuivat, alkoi isä käydä tuskaisemmaksi. Punaista viiniä haettiin yhä tiheämpään, pullo pullon jälkeen.

Eräänä sunnuntaina hän oli tavattoman levoton. Heittäytyi sohvalle ja otti sanomalehden käteensä; viskasi sen samassa pois, nousi ylös taas ja meni kyökkiin. Seisoi hetken ja katseli, kun äiti paistoi ohkaisia pannukakkuja. Tuli takaisin lastenkamariin, seisautui ikkunan eteen, pani kädet ristiin päänsä taakse ja katseli ulos kadulle. Haukotteli pitkään.

Papalla on varmaan ikävä, arveli Hanna. Rupesi kertoamaan kaikenmoista koulusta, mutta huomasi, ettei se isää huvittanut. Mitä hänen piti parempaa keksimän? Oli hetken ääneti ja mietti. Sitten huomasi.

„Pappa!“

„Hm?“

„Eikö pappa tahtois pelata mariaagia?“

„Osaatko sinä?“

„Kyllä minä osaan.“

„No, koetetaan pilanpäin.“

Näyttipä kohta virkistyvän. Hanna oli mielissään. Mentiin isän huoneesen, kortit otettiin esiin ja peli alkoi. Hanna oli koko mestari, missä lienee oppinutkin. Välistä

hän kuitenkin pelasi hullusti, mutta sen teki tahallaan, että isäkin voittaisi. Arveli hänen muuten tulevan pahoilleen.

Puolisen syötyä jatkettiin peliä vielä. Äiti istui nojatuolissa siinä vieressä ja katseli. Mutta illempänä isä kylästy ja tahtoi lopettaa. Nousi ylös, sytytti papyrossin ja lupasi mennä kävelemään. Sitä sanoessaan hän vältti katsoa äitiin.

Ilta kului kulumistaan, mutta isää ei näkynyt takaisin tulevaksi. Hanna luki läksyjään, äiti opetti Jussia ja loi tuon tuostakin silmänsä kelloon. Niin teki Hannakin, ja varmaan he molemmat samaa ajattelivat. Ei kuitenkaan toinen eikä toinen mitään virkannut.

Oli niin tukalan ikävää. Pelko ensiksikin isän suhteen. Jos hän nyt joutui johonkin olutta tai totia juomaan ja sairastuisi taas uudelleen. Taikka tulisi humalassa kotiin ja kohtelisi äitiä samalla lailla kuin silloinkin. Hannaa oikein pöyristytti.

Äiti raukka! Kuinka hän oli rauhaton. Hannan kävi häntä kovin, kovin sääli. Teki mieli mennä syleilemään, suutelemaan, mutta ei sentään kehdannut.

Jussi sitten kaiken lisäksi oli niin tavattoman äksy. Kärsivällisyyttä muutenkin koetettiin hänen opettamisessaan, kovapäinen kun oli ja haluton lukemaan. Mutta tänä iltana hän sitä paitse vielä juonitteli ja oli oikein väsyttävä. Nukutti ja oli nälkä. Miks'ei annettu ruokaa, ja miks'ei päästetty maata. Hän osasi kyllä, mamma oli vaan niin turhan tarkka. Kysyy vaikka opettajilta, eikö hän aina osaa. Ja kun mamma antaisi hänen olla rauhassa, hän lukisi paljon paremmin. Mutta kun häntä yhä vaan kiusataan: „Jussi lukemaan, Jussi lukemaan.“ Ei koskaan saisi muuta tehdä. Eikä koskaan anneta leikkiä. Jos mamma ostaisi hänelle edes koiran tahi hevosen, sitten hän rupeaisi ahkeraksi. Mutta kun koko talossa ei ollut muita elukoita kuin kissa ja sika. Eikä hän niitäkään saanut hoitaa. Mari

aina riiteli ja tiuski, kun hän kissalle tahtoi maitoa antaa, taikka viedä pahnoja sian alle.

Näin Jussi intti, siksi kuin äiti vihdoin kyllästyi ja laski hänet menemään.

Tänä iltana ei isää varten jätettykään ruokaa pöydälle, vaan antoi äiti viedä sen tarjottimella hänen omaan kamariinsa. Ja Hannalle annettiin käsky mennä levolle.

Sen hän teki. Mutta niin pian kuin pääsi vuoteelle, painoi hän kädet ristiin ja luki kaikki rukoukset, jotka ulkoa muisti. Kappaleen toista kymmentä niitä oli. Rukouksiinsa hän vihdoin nukkuikin. Kädet jäivät ristiin, huulet puoliumpeen. „Ann' uskon kärsimystä Mun tulla osaksein. Ja vihdoin hedelmänä Mun — luokses — kor—jaa pois.“ Ne olivat hänen viimeiset sanansa.

Eikä Hanna sitten ollenkaan tiennyt, kuinka myöhään isä viipyi poissa. Mutta aamulla hän heti näki äidin kasvoissa tuon entisen surullisen piirteen. Ja kun hän puhui, oli ääni aivan painuksissa.

Tämmöistä ei Hanna ennen tiennyt panna merkille. Nyt se ei koskaan jäänyt huomaamatta. Eikä se hänen mielestään mennyt koko päivänä, oli hän sitten koulussa tai missä muualla hyvänsä. Siitä syystä ei hän pitkään, pitkään aikaan voinut olla oikein iloinen eikä leikkiä täydestä sydämen halusta niinkuin ennen.

Talvi kului; kevät tuli ja koulusta saatiin lupa. Hanna oli päässyt ensimmäisenä luokalta, mutta Jussi oli jäänyt peränpitäjäksi lyseoon. Siitä poika oli äkeissään; paiskasi vihkot ja kirjat pöydälle, moitti opettajia, moitti koko koulua ja uhkasi erota. Rupeisi ennen rengiksi taikka menisi maanviljelys-kouluun.

„Ja hevosmiehenäkin on paljon parempi olla kuin herrana. Minä en rupea lukemaan, en. Se on kerrassaan sanottu. Vuurmanni minusta tulee.“

„Ohho, kovinpa alas se sitten meneekin“, sanoi Miina,

joka toisella puolen huonetta nelinryömin lattiaa luuttusi. Ja Miina nauroi, että valkoiset hampaat suusta kiilsivät, ja pyyhki nuttunsa hihalla hiuksia hikiseltä otsaltaan.

„Vai vuormanni siitä Jussista paneksen.“

„Mikä sitten? Eikö se ole yhtä hyvä ammatti kuin joku muukin. Ja sillä elää. Pitkänen saa välistä kuuskin markkaa päivässä, kun hyvin sattuu.“

Mari tyrski naurua yhä.

„Ei minun päiviäni! Onpa sitä vähän soma nähdä, kun tämä — Ai, ai, ai, ai, hyvä isä siunatkoon!“

Jussi oli karannut hänen niskaansa.

„Ilkutkos vielä?“ Miina makasi pitkin pituuttaan lattialla ja Jussin kovat kourat uudestaan hänet paiskasivat alas, kun yritti vaan nousemaan.

„Menetkös tiehesi, poika, taikka minä lyön sinua tällä määrällä luntulla.“

„Jussi, Jussi, ole tappelematta, mamma on ruokasallissa.“

Hannalla oli jo paha hätä.

„Minä häntä opetan“, jupisi poika hammasta purren ja rutisti Miinaa hartioista.

„Elä tapa, Jumalan luoma, elä, elä. Totteletkos!“ Miina osui häntä luutturievulla kasvoihin ja pääsi samassa käsistä.

Mutta Jussi siihen sijaan potkasi vesipytyyn kumoon, että lattia lainehti.

„Ähä — ähä kutti, muistat sinä vasta kertana —“

„Annahan olla, minä kantelen.“

„Jussi, hyvät vaatteesi kastuvat, tule pois. Ja missä sinun on todistuksesi? Mene näyttämään mammalle.“

„Mene sinä. Siellä se on jossain kirjojen välissä.“

„Voi, kuinka huono. Nelosia ja viitosia.“

„Olkoon, vaikka ykkösiä. Minä vähät. Revin palaisiksi koko roskan. Revinpäs, revinpäs, saat nähdä, että revin.“

Suuret vesikarpalot vierivät Jussi paralta alas poskia pitkin, mutta kiukkuinen hän koetti olla vieläkin.

Mamman ääni kuului ruokasalista. Kutsui Jussia luokseen.

Jussi pyyhki vedet poskiltaan, niisti nenänsä ja otti todistuksen käteensä. Tuntui vähän vaikealta viedä sitä äidille nähtäväksi.

„Jussi raukka, noin se nyt kumminkin kävi, vaikka aina kehuit osaavasi.“

Vesi tippui taas Jussin silmistä. Mutta puoliaan hän urhoollisesti koetti sittenkin pitää.

„Tarvitsi minua panna lyseoon. Olis antanut mennä kansakouluun. Minusta ei kumminkaan tule lukumiestä. Enkä minä tahdo herraksi.“

„Täytyyhän talonpojankin osata lukea ja kirjoittaa.“

„Mitä varten? Hevosta voi ajaa ja maata kyntää, vaikk'ei tuntisi yhtään puustavia.“

„Pane kirjasi nyt talteen kaikki, että sitten löydät syksyllä taas.“

„Hanna, korjaa!“

„Etkö sitä voi itse tehdä? Aina vaan Hannaa kormennat.“

„Sillä on hyvä aika.“

„Entä sinulla? Mitä kiirettä sinulla on?“

„Syömän pitää.“

„Ei, mutta Jussi —“

„Antaa hänen olla, mamma. Kyllä minä nämä laitan“. Hanna jo seisoi tuolilla lasten kamarissa kirjat käsivarrella ja järjesteli niitä ylös hyllylle.

„Mari, hoi! Sukkelasti tänne voitaleipää“, äyski Jussi köykissä. Ei se sentään ruokasaliin asti kuulunut.

„Päivällinen on valmista tuossa paikassa. Ei nyt enää välipaloja tarvitse.“

„Tuotkos, vai —? Noh, arvelematta!“

„Odota Jumalan luoma, kun kerkiän. Eihän sinulla hengen hätää ole.“

„Etkö sinä laita itseäsi —“

„Herra siunaa ja varjele, tuosta se ikuinen vastus on. Menenhän minä, menen.“ Mari sieppasi kiiruusti veitsen ja asetin pöydältä ja lähti konttuoriin. „Mokomakin syötti-
läs“, mutisi hän vielä mennessään.

II.

Olikohan kaikilla muilla tytöillä onnellinen koti-elämä? Semmoinen, ettei tarvinnut toisilta ihmisiltä mitään peittää eikä mitään salata taikka tiesivätkö ylipään maailmassa surua ja huolta olevankaan.

Sitä Hanna usein mietiskeli koulussa, kun hiljaisena seisoi syrjässä ja katseli iloisten toverein leikkiä. Ja siihen päätökseen hän aina tuli, ettei kellään muulla ollut mitään raskasta sydämellä. Hän oli ainoa. Miksikähän Jumala juuri hänelle oli sen pannut.

Kumma kyllä, siihen sentään aikaa myöten niinkuin vähän tottui. Sattuipa joskus, että se vallan unohtuikin mielestä. Ja silloin oli Hanna iloisempi ja elävämpi kuin yksikään niistä toisista.

Niinpä kerrankin, kun laskiais-tiistaina olivat Kotkan kalliolla mäkeä laskemassa. Lyseolaiset sen retken panivat toimeen, ja hauskaa siellä oli. Ensin laskettiin mäkeä, että hurisi pari kolme tuntia peräkkäin ja sitten mentiin sisään tanssimaan. Välillä pojat aina lauloivat neliäänisesti ja se kuului niin ihmeen kauniilta.

Siellä Hanna ensi kerran näki Woldemarin. He tanssivat yhdessä franseesia ja vis-à-vis'nä oli heillä Olga ja Tirri. Niin kovin miellyttäviä poikia ne molemmat olivat, ja erittäinkin Woldemar. Sen Hanna franseesin lopetettua kuiskasi salaa, muiden kuulematta. Mutta Olgan mielestä

Tirri oli vielä parempi kuin Woldemar. Sitä ei Hanna voinut käsittää. Kyllähän Tirrikin, mutta Woldemar oli sentään ihan toista. Ei hänen rinnalleen voinut yksikään tulla.

Kauan jälkeenkäinkin Hanna muisteli tätä päivää. Kertoi yhä uudelleen mielessään kaikki, mitä Woldemar oli hänelle sanonut ja mitä hän Woldemarille. Näki hänen niin ilmeisesti elävänä edessään, ihaili hänen reipasta olentoaan, hänen komeata vartaloaan ja mustan kiiltäviä hiuksiaan. Enin kaikesta kuitenkin hänen kauniita, sinisiä silmiään, joiden katse oli jättänyt niin kummallisesti syvän vaikutuksen.

Näissä ajatuksissa Hannalta usein haihtui kaikki ikävyydet. Jos äidin surulliset kasvot tulivatkin esiin, olivat ne ikäänkuin hämärässä kaukaisuudessa, eivätkä sillä kertaa onnellisuuden tunnetta karkoittaneet.

Mutta pitemmäksi aikaa pääsi hän huolestaan vapaaksi seuraavana vuonna, kun heitä Olgan ja Betyin kanssa laitettiin maalle koko kesäksi. Lääkäriin käskystä se tapahtui; he olivat kaikki kolme käyneet kalpeiksi ja heikoiksi paljosta istumisesta. Veren vähyys sanottiin heitä vaivaavan. Kun ei kenenkään vanhemmat olleet tilaisuudessa jättämään kaupunkia, löivät he tuumansa tukkoon ja päättivät lähettää tyttäret omille hoteilleen Jynkän Pölläkään. Sen niminen oli eräs mökki siellä lähiseudussa, jossa asui tuttua ja luotettavaa väkeä.

Ja niinpä tytöt eräänä kauniina kesäkuun päivänä, vähää ennen juhannusta, istuivat veneessä matkalla Jynkään. Anna Sohvi, Pölläkän nuori, verevä tytär sousti, vanha emäntä, Heta, piti perää.

Aurinko paistoi ja Kallavesi heitä iloisesti tuuditteli.

„Tuolla tulee suuri laine, tuolla, tuolla oikein vaah-topää.“

„Ei se meitä tavoita.“

„Tavoittaa, nyt, nyt.“

Hanna pidätti henkeään. Ylös keikahti vene, ja alas sitten taas. Hei, kuinka tämä oli hauskaa! Saaret ja niemekkeet ystävällisesti hymyilivät, ja tuonne etäälle ulottui avara selkä, niin kauas, niin kauas, ettei silmä rantoja eroittanut. Sinne he katsoivat. Tuuli olikin juuri sieltäpäin ja ilma virtasi heille vastaan täyteläisenä ja raittiina. Syvään sitä hengittivät; rinta paisui, voimaa ja rohkeutta siellä nousi.

„Tuonne lähtään, tuonne!“

Mutta veneen kokka ei noille väljille vesille kääntynyt.

„Eihän tok’“, sanoi Heta, „mihinkäs me sitten joutuisimme. Tuonne meidän on mentävä, tuonne noin.“ Ja hän osoitti sormellaan saarien lomitse. „Sieltä pohjukasta tullaan sitten Jynkän lahteen.“

Kummallisen ruskea hipiä tuolla Hetalla. Ja niin pienet silmät, ettei näkynyt kuin välkkyvä viiva, konsa hän vaan nauroi. Mutta hyväntahtoinen hän tuntui olevan ja erinomaisen ystävällinen.

Anna Sohvi sousti kuin tottunut ainakin. Vesi niin somasti molskahteli airojen ympärillä ja jälkeen jäi joka kerran vaahtoinen sohiseva pyörre. Valkeapohjainen karttuunihuivi oli pudonnut Anna Sohvin päästä alas kaulalle, keltainen tukka kimalteli auringon paisteessa ja posket hohtivat tervettä punaa.

„Lauletaanpas vähäisen“, sanoi Betty, jolla oli sangen hyvä ääni.

„Niin, tosiaankin. Mitä otetaan?“

„Kesäisen illan, esimerkiksi.“

„Se juuri. Anna ääntä, Betty.“

Betty hyräili miettivän näköisenä.

„E:stähän se alkaa?“

Niin muisteli Olgakin. Betty taas hyräili; jopa luuli

löytäneensä e.n. Ja nyt aljettiin. Olga ja Hanna lauloivat ensimmäistä ääntä, Betty toista.

Ihanasti sointui laulu. Tyynempänä lainehti järvi; tuulikaan ei enää varsin kovaa käynyt, kun oli päästy saarien suojaan. Vedet kantoivat äänet aina rantoihin saakka, josta taas heleänä kaikuna takaisin tulivat. Puut heiluttivat oksiaan, lehdet tärähtelivät, heinät ja kukkaiset nuokkuivat, kun he ohitse soutivat.

Anna Sohvi riemastui.

„Sepä vasta kaunista oli. Laulakaapas vieläkin.“

Ja tytöt lauloivat laulun toisensa jälkeen. Anna Sohvi katseli heitä oikein ihmeekseen. Niin hyvästi osasivat laulaa, vaikka vielä olivat noin nuoria. Ja taas hän uudelleen heitä katseli.

„Jokos näillä neitosilla sulhasia on?“

„Eihän nyt arvon!“ Tytöt katsoivat toisiinsa, nauroivat ja kävivät hämilleen.

„Olettekos miten vanhoja?“

„Olga ja minä olemme täyttäneet kuusitoista. Betty on meitä kahta vuotta nuorempi.“

„Kuusitoista? Noo, ei sitten enää tarvitse kauan odottaa.“

„Hyvänen aika“, — tytöt käänsivät punastuen päänsä pois. „Vielähän me käymme koulua.“

„Mitäs se estää, jos muuten kohdalle sattuu.“

„Eihän tämä Anna Sohvikaan ole kuin kahdeksantoista“, sanoi Heta. „Ja syksyllä vaan aikoo jo viettää häitä.“

Suurella kunnioituksella tytöt katsoivat Anna Sohviin, joka loistavin silmin heille hymyili.

„Ja kaksi vuotta ennen hän sen jo olisi tehnyt, ellen minä pannut vastaan. Hupsu! Tietäiskö sitä nuorra olleensakaan, jos kuudentoista vanhana miehelle menisi. Ikään kuin ei siihen iloon vähemmällä ennättäisi.“

Anna Sohvi se vaan nauroi ja kuunteli. Näki selvään, ettei äidin puhe häntä ollenkaan säikäyttänyt.

Tyttöjen silmissä hän oli käynyt merkilliseksi henkilöksi. Tarkkaan he katselivat häntä ja ihmettelivät. Niin nuori ja nyt jo kihloissa! Ei hän ollut ruma. Hyvin nätti suu, punaiset huulet ja valkoiset hampaat. Veitikkamaiset, iloiset silmät. Kahdeksantoista vuoden vanha? Ja syksyllä jo —? Minkähänlainen tuo sulhanen oli? Lieneekö kuinka kovasti häneen rakastunut. Kylläpä tulee hauska nähdä heitä yhdessä. — Herranen aika, sentään: kihloissa kahdeksantoista vanhana! Jos hekin jo kahden vuoden päästä —? Eihän toki — hyi! Semmoista ei voinut ajatellakaan. Anna Sohvi oli heitä paljon suurempi ja vanterampi. Oikeastaan olisi luullut häntä koko joukon vanhemmaksi. Mutta eivät hekään sentään niin aivan lapsia olleet enää. Kuusitoista vuotta — ensi kesänä seitsemäntoista ja sitten vuoden päästä saman ikäisiä, kuin Anna Sohvi nyt. Ja entä jos kumminkin silloin —? Toinen tai toinen. Oliko se niin mahdotonta? Kuinka omituista ajatella. Että kahden vuoden päästä saattaisivat jo olla kihloissa — ja sitten — aih, mitäs nyt semmoisia.

Vene töyttäsi rantaan. Eväsvakat ja vaatenyytit nostettiin maalle. Virstan verran oli astuttava metsäpolkua, ennenkuin perille tultiin.

„Mitähän, jos riisuuntuisimme paljain jaloin?“

„Tosiaankin!“

Kiville istuttiin rannalla; yks' kaks' olivat sukat ja kengät jaloista pois. Ne työnnettiin nyyttiin sisään ja sitten koeteltiin astua.

„Ui, ui, ui, pistää, pistää.“

„Ei se mitään“, kehoitti Anna Sohvi, „pian siihen tottuu.“

Tytöt katselivat mielihyvällä valkoisia jalkojaan, joiden hohdetta hienot, siniset suonet vaan lisäsivät.

„Ja tiedättekös, mitä vielä teemme?“ Betty oli oikein vallattomalla tuulella.

„Nooh?“ Olga ja Hanna odottivat silmät pyöreinä uutta ehdotusta.

„Leningit otamme pois päältä ja kävelemme alushameessa.“

„Oletkos hullu?“

„Betty, mitä ihmettä sinä —“

„No, entä sitten? Kuka meitä täällä näkee.“

„Saattaisi joku herra olla metsästämässä, esimerkiksi. Ja yht'äkkiä töytätä esiin pensaista, ett'emme huomaisikaan. Hyvä Jumala, ajatteles, mihinkä joutuisimme?“

„Metsästämässä? Kyllä kai. Mitä luulette, emäntä? Käyvätkö ne täällä metsästämässä?“

„Eihän toki. Kiellettyä se on Rauhalahden maalla. Riisukaa vaan leningit pois, jos mieli tekee. Ei täällä ole ristin sielua koko matkalla.“

Ja tytöt riisuiivat. Mitähän mamma tästä sanoisi, arveli Hanna avattuaan napit ja vetäen käsivarsia hihoista. Mutta eipä se häntä sentään suuresti huolettanut.

Paidat, pitsireunaiset, hienot, kuultivat lumivalkeisina suolivyölle saakka. Ja jalatkin kun näkyivät nyt aina puolissäareen lyhkäisten alushameiden alta. Ei, mutta tämähän oli hirveätä.

„Mitähän, jos kaupungin kadulla kävelisimme näin?“

„Ihmiset pyörtyisivät varmaan.“

„Ja meitä vietäisiin Niuvanniemeen.“

Kuinka kummallista olla näin vapaana, näin rajattoman vapaana!

Heta ja Anna Sohvi olivat valmiina. Korennoissa he kantoivat olkapäillä kakskorvaista vakkaa ja suurta vaate-nyyttiä. Tytöt ottivat laukkuja ja muita pienempiä kannettavia. Lähdettiin. Polku vei kahden korkean vuoren väliltä lehdikko-metsään. Arastellen hyppivät tytöt edeltä.

Risut repivät verisiä naarmuja heidän jalkoihinsa. Parkaisivat silloin aina hiukan, mutta nauroivat kohta taas. Tämä oli kuitenkin niin hauskaa, niin äärettömästi hauskaa.

Aurinko paistoi ja linnut visertelivät. Oli eräs, joka niin somasti pani. Tytöt arvelivat sitä leivoseksi, mutta Heta sanoi, ettei se ollut kuin raunioruntti. Varikset he kyllä tunsivat, ne kun niin rumasti räakkyivät. Ja harakat myös. Mutta noita pienempiä oli niin vaikea eroittaa toisistaan. Näyttivät juuri yhtä suurilta kaikki ja yhden värisiäkin ne olivat.

Maassa sirkat sirisivät.

„Mutta jos täällä on sammakoita, taikka sisiliskoja, taikka käärmeitä.“ Olga katseli arasti nurmea eikä tahtonut uskaltaa astua eteenpäin.

„Huiui! Mihinkähän minä poljin? Tuntui niin kylmältä, eikö liene ollut sisilisko.“

Hanna hyppäsi kivelle. Seisahtuivat kaikki kolme ja jäivät odottamaan Hetaa ja Anna Sohvia.

„Emäntä, kuulkaa, onko täällä käärmeitä?“

„Eihän noista ole tiedetty näillä seuduin.“

„Entä sisiliskoja?“

„Ei ole niitäkään.“

Mentiin eteenpäin ja tultiin pian perille. Metsä loppui, niityn ja ruispellon takaa näkyi Pölläkän mökki. Tyttöjen mielestä se oli niin sievä, niin kovasti sievä. Pistettiin pensaiden takana leningit päälle ja lähdettiin sitten ruispellon pientareta myöten kartanolle.

Vasemmalle oli heillä ensiksikin kota, johon sivumennen täytyi vilkaista sisään. Semmoinen soma laitos. Eihän tuossa ollut oikeita seiniä edes eikä kattoa minkäänlaista. Pyöreitä puita vaan pystytetty vinoon toisiaan vasten. Kesellä kotaa oli tulisija ja suuri musta pata, joka riippui koukussa. Permantona ei ollut kuin kova maa, harmaa ja nokin. Yhdellä sivulla oli kumminkin hirsinen seinä ja siinä ovi.

„Saunako tuolla takana?“

„Sauna“, kuului Anna Sohvin vastaus.

„Siellä kylvömme joskus“, päätti Betty.

„Käyhän se laatuun.“

„Tulkaa jo pois“, kehoitti Heta ja tytöt tottelivat. Mutta silmät yhä vilkkuivat ympäri.

Kanoja eikös ollut tarhassa, tuolla? Komea kukko, monta kanaa ja poikasia hirvuisen joukko. Niitähän piti kaiken mokomin tarkemmin katsoa.

„Tipo, tipo, tipo, tipo! Yks', kaks', kolme, neljä, viis — lueppas Betty, montako poikaista niitä on“, kehoitti Hanna.

„Voi, eihän niistä saa selvää, kun eivät pysy paikoillaan. Näettekös, tuolla yhdellä on siipienkin alla moniaita. Tipo, tipo, hellanen aika, kuinka ne ovat nättiä, tipo, tipo!“

„Lähtekää nyt sisään“, huusi Anna Sohvi porstuan kynnökseltä.

Niin, minkähän näköistä siellä oli? Mentiin portaille. Kamarin ovi porstuassa oli selki seljällään. Ja huone tyttöjen tulemaan koristettu kuin parhaasen juhlaan ikään. Nurkissa komeita pihlajia, tuomen oksia seinänraoissa ja havuja lattialla. Ikkunassa oli valkoiset uutimet ja laudalla kukkiva verenpisara. Se oli istutettu tuohiseen, ei savi-ruukkuun, niinkuin kaupungissa oli tapana. Oikealla seinällä oli sänky, vasemmalla penkki, ikkunan alla pöytä ja sen kahden puolen tuolit; siinä huoneen koko sisustus. Tytöt katselivat ihastuneina ympärilleen ja Anna Sohvi oli tyytyväinen.

„Näinhän meillä on pienet paikat“, hän puhui, ja vailinaista kaikin puolin. Mutta ehkä hänessä toimeen tullaan yhtähyvin.

Selvästi näkyi, ettei hän sitä epäillytkään.

Tyttöjen teki mieli mennä tupaa katsomaan.

„Mutta siellä on miehiä“, muistutti Olga. „Ilkiämmekö mennä paljain jaloin?“

„No mitä se tekee, tulkaa vaan pois“, tuumaili Anna Sohvi.

„Ei, ei, pannaan jalkaan ensin“, sanoivat sekä Hanna että Olga.

Betty ei välittänyt; hänen mielestään heillä oli semmoiset jalat, ettei niitä hävetä tarvinnut. Menivät sitten sävyisästi tupaan, porstuan toisella puolen. Kolme, neljä miestä siellä istui penkillä. Kaikilla lakit päässä, piiput hampaissa. Lakit he kumminkin ottivat pois ja laskivat ne viereensä penkille, kun tytöt sisään tulivat. Yksi miehistä kutoi verkkoa pöydän päässä, toinen ei mitään tehnyt, istui vaan; samoin kolmas ja neljäs. Kuka noista nyt lienee ollut sulhanen? Eiköhän tuo, joka oli kauniin. Kumma, ettei Anna Sohvi häntä puhutellut, ei edes katsonut häneen. Kuinka hän niin?

Eräs noin kymmenvuotias poika-vietikka oli lukevinaan, vaikk'ei lukenutkaan; silmät tuon tuostakin kirjan yli tyttöihin vilkkuivat. Nämä menivät kaikki kolme rinnan penkille istumaan tuvan toiseen päähän. Ujostelivat vähän miehiä, kun nuo eivät mitään virkkaneet, silloin tällöin vaan salavihkaa heitä sivultapäin tarkastivat. Heta seisoi takan ääressä; hänellä oli hahvipannu tulella.

Jopa hoksasi Betty kankaan tuvan perä-nurkassa. Ja heti hän kapusi ylös laudalle, painoi polkusen alas, työnsi toisella kädellä kaidetta taaksepäin ja viskasi toisella sukkulaisen juoksemaan. Niin se meni että hurautti toiseen päähän. Ei muuta kuin pari läiskähdystä kaiteella, sitten polkunen alas ja uudelleen sama temppu.

„Betty, Betty“, varoitti Olga, „sinä turmelet kankaan.“

„Antaa hänen kutoa“, sanoi Heta, „ei se siitä pahene.“

Ja Betty oikein innostui. Hän oli tunnettu erinomaisen käytännölliseksi ja toimeliaaksi tytöksi.

Hanna meni rukin luokse ja alkoi tehdä käämiä. Polki ensin kainostellen ja arasti, mutta sitten vähitellen

yhä tiukemmin. Rukki surisi ja käämi käämin perästä valmistui. Kaikki oli niin uutta ja niin hauskaa. Tähän työhön ei ikipäivinä kyllästyisi.

Heta tarjosi heille kahvia. Miehet olivat alkaneet jutella keskenään ja tytöt kuuntelivat molemmin korvin. Mikä lienee tullut Rissalan isännälle, kun sitä ei kuulunut takaisin kaupungista. Toissa päivänä meni eikä pitänyt viipyä kuin muutaman tunnin. Emäntä oli tänä päivänä lähtenyt hakemaan. Oli pelännyt, että kun sillä oli rahoja siellä nostettavana, niin eikö liene vaan joutunut veijarien seuraan ja juominkiin. Semmoista oli sille ennenkin tapahtunut. Kerran oli hukannut viisikymmentä markkaa humalapäis-sään eikä tiennyt ei kuolemakseen, mihinkä ne olivat joutuneet.

Näin puhelivat miehet ja tytöt kummastelivat. Ei Hanna kuitenkaan erittäin; se vaan muistutti häntä jostakin ja herätti poveen tuskallisen tunteen; mutta hän painoi sen takaisin ja käänsi ajatukset toisaanne.

Anna Sohvi oli laittanut heille päivällistä ja kattanut pöydän kamariin. Nyt hän posket kohtavina ja suu makeassa hymyssä ilmestyi tuvan ovelle ja kutsui heitä ruoalle. Mentiin miehissä, tai paremmin naisissa, sillä tytöt-hän ne vaan menivätkin.

Pöytä oli nostettu keskelle lattiaa. Sitä peitti sileäksi kaulattu, valkoinen liina. Talrikit olivat asetut kolmelle eri reunalle ja niiden yläpuolelle veitset ja kahvelit; veitsi oikealle puolelle, kahveli vasemmalle ja veitsen pää oli pistetty kahvelin keskimmäisen ja ylimmäisen piikin väliin. Niistä taas ylempänä oli valkoiset puulusikat, alaspäin varret oikeaan. Ja pöydän keskellä, mikä paljous siinä oli ruokia. Kori täpösten täynnä nuorta rukiista leipää, kukkurainen asetti tuoretta, vastakirnuttua voita, talrikillinen paistettua kalaa, toisella talrikilla höyryävä, pyöreä pannurieska ja keskellä kaikkia näitä herkkuja mahdolloman suuri viilipytty.

Tytöt eivät ruoan paljoutta peljästyneet, vaan kävivät sen kimppuun urhoollisella mielihalulla. Eikä sitä usko kukaan, miten hyvälle se maistui. Pannurieska oikein suli suussa. Tähän saakka olivat niin hartaasti syöneet, etteivät joutuneet mitään puhumaan. Mutta nyt Betty tahoi Anna Sohvilta tietää, kuinka tätä tämmöistä rieskaa laitettiin. Ja Anna Sohvi kertoi juurta jaksuen. Viiliin se oli tehty ohrajauhoista ja mannaryyniä oli pantu sekaan, että tuli murakampaa. Voita sieti runsaanlaisesti. Ei siinä suurempaa konstia ollut, mutta eivätpäs vaan kaikki saaneet syntymään. Milloin polttivat, milloin laittoivat taikinan liian sakeaksi, milloin taas tekivät jonkun muun vian. Mutta Anna Sohvilta se aina lykästi. Niin oli Rauhalahdenkin tohtorinna sanonut, ettei hän vielä tässä maailmassa ollut niin hyvää pannurieskaa syönyt, kuin mitä Anna Sohvi heille tarjosi, kerran kun olivat vieraineen lystäilemässä täälläpäin. Ja Anna Sohvi oikein loisti iloisesta ylpeydestä sitä muistellessaan.

Tytöt söivät aikalailla ja Anna Sohvi pani sen merkille salaisella mielihyvällä. Kaiketi aikoi hän siitä Aarollekin kerskailla. Toiset palaset kun vielä ottivat, vaikka olivat niin suuria. Häpeä sanoa, mutta Bettyä ihan jo röyhätytti, ja sille hän vaan nauroi. Kaikki kävi laatuun näin maalla, mikä kaupungissa olisi kauhean sopimattomaksi nähty. Wiilipiimään he sitten rieskan syötyä ryhtyivät ja pian syntyi pytyn reunaan kolme kaarevaa aukkoa. Paksu kermainen päällyys tarttui lusikkaan ja lusikasta suupieliin ja huulin. Kuinka lienee käynyt, mutta sai sitä Betty nenän päähänkin pilkkuisen. Sille he ilveilivät ensin, mutta sitten Betty haki vaatevakasta pyyheliinan, josta kaikki kolme tempasi itselleen nurkan, ja puhtaiksi hangattiin nyt yhtäaikaa suut. Niin meheviksi ja pehmeiksi olivat huulet kermasta ja rasvaisesta rieskasta käyneet, että heidän toden totta teki mieli suudella toisiaan, vaikka se tällä kertaa jäi sik-

seen, kun Anna Sohvi seiso i siinä luona ja katseli. Ruotsin kielellä he siitä keskenään puhuivat, ettei Anna Sohvi ymmärtäisi.

Heti ruoan jälkeen mentiin uimaan. Se tosin oli terveysopin sääntöjä vastaan, mutta mitäpä he näistä säännöistä tiesivät. Tuskin olivat koskaan kuulleet, että maailmassa jotain semmoista löytyi kuin terveysoppi. Ilman pienintäkään epäilyä siis juoksujalkaa rantaan, vaatteet kilvassa päältä pois ja sitten järveen! Mutainen oli pohja ja sameata vesi, mutta ei se paljon haitannut. Mentiin syvemmälle, siellä oli puhtaampaa. Uitiin ja melskottiin, kiruttiin ja naurettiin eikä tultu ylös ennenkuin huulet olivat sinisinä ja hampaat suussa kalisivat.

Mentiin nyt metsään kävelemään ja kaikki he siellä etsivät ja valitsivat itselleen omat lempipaikat. Ne raivattiin risuista ja kivistä puhtaiksi ja siinäpä aika kuluikin myöhään iltaan saakka.

Lehmät olivat jo kotona, kun he taas kartanolle saapuivat. Neljä lypsävää, kaksi hiehoa. Ei ollut yksikään vihainen, huoletta saivat mennä luokse. Lehmien nimet olivat: Mansikki, Torstikki, Kultaruusu ja Punakorva. Hiehojen: Mulju ja Omena. Tytöt kohta nimittivät itselleen yhden kukin, Olga otti Kultaruusun, Hanna Mansikin ja Betty tyytyi vihdo in Torstikkiin, sitten kun ensin vähän aikaa oli Olgan kanssa Kultaruususta riidellyt.

Sitä Anna Sohvi parast'aikaa lypsi. Maito hurisemalla juoksi raintaan ja vaahtoeli korkealle ylös. Bety n teki kovasti mieli koettaa eikö hänkin osaisi, ja Anna Sohvi sen halusta soi. Betty kyykistyi lehmän vatsan alle, asetti rainnan nojalle polviaan vasten, niinkuin Anna Sohwillakin oli ollut ja nyt hän urhoollisesti ryhtyi toimeen. Hirvitti vähän, kun se venyi niin pitkälle ja tuntui niin oudolta kouraan se tuo, josta maitoa lähti. Eikä tullut ei pisaraakaan, vaikka kuinka olisi vetänyt. Hän koetti toista, kolmatta, neljättä, ei sittenkään.

„Ööh“, murisi lehmä, huiskasi hännällään ja nosti jalkaa. Betty peljästy, että oli vähällä kaataa koko rainan; mutta Anna Sohvi häntä rohkaisi, neuvoi heruttelemaan ja tarttumaan kovemmin kiinni. Niin hän teki, ja nyt mikä ilo! Jo sirisi hieno, valkoinen maito-säde alas. Ja kerran alkuun päästyä se kävi kuin mestarilta. Ei sirahdellut enää, kohisi vallan kovaa ja vaahtosi — vaahtosi ihan toden teolla, vaikka ei niin paljoa kuin Anna Sohvin käsissä.

Olga ja Hanna seisoivat ääressä, katselivat ja ihmettelivät. Eipä ollut ilman, ettei heidänkin tehnyt mieli. Mutta heiltä puuttui molemmilta rohkeutta. Kuinka se Betty raahti niin kauhean kovaa pusertaa. Uiui, uiui, eikö siihen raukkaan koskenut? Eivät he toki voisi, ei vaikka mikä.

Bettykin jo taukosi, kun ei lähtenyt enää maitoa. Nousi ylös, suoristi selkensä ja pani kädet puuskaan. Loi silmät toisiin ja odotti, että heidän piti jotakin sanoa. Tunnustaa kumminkin hänen etevyytensä. Mimmoisia raukkoja ne olivat, nuo. Kun eivät uskaltaneet lehmän kylkeäkään taputtaa muuta kuin kaukaa kurottamalla vaan.

„Ohho!“ Betty meni ja tarttui molemmin käsin sen kaulaan kiinni. Hyväili sitä ja hemmotteli: „piikani, piikani, oma Kultaruusuni, so, soh! Itikatko ne kiusaavat? Ajetaan pois, ajetaan.“ Lehmä vastasi: „ööh!“

Näin se ensimmäinen päivä kului. Seuraavana järjestettiin talous. Betty vapaaehtoisesti otti kaikki Marthan huolet ja toiset siihen suostuivat ilman ehtoja. Kiittivät vaan, kun pääsivät ja olivat mielissään.

Saivat tytöt kerran elää niinkuin itse tahtoivat ja siitä he myös osasivat nauttia. Leijailivat ulkona päivät päättään, valvoivat iltasilla välistä päivän nousuun saakka, kulkivat paljain jaloin ja muutenkin tavattoman helppossa vaateasussa. Hylkäsivät pä tykkänään erään pukimen, jota paitse miehet eivät koskaan voi esiintyä. Heistä, näet, oli paljon vilpoisempi niin. Ja paha kertoa, paha kerto-

mattakin olla, mutta mitäs tekivät Olga ja Hanna eräänä iltana, kun tiesivät, että kaikki muut nukkuivat. Silloinkin juttelivat niin pitkään, etteivät sitten enää saaneet unta. Rupesi heitä viimein hiukasemaan. Täytyi nousta ylös hakemaan ruokaa. Pöytäkaappiin oli Betty aamiaista varten tallentanut kolme keitettyä munaa, jotka jäivät illallispöydästä. Ne he ryöstivät ynnä leipää, jota siellä myöskin oli. Hiljaa liikkui kuin hiiret, ettei Betty heräisi. Sillä Betty oli tullut kovin tarkaksi ruoan suhteen; sanoi sitä kuluvan niin hirveän paljon. Kummako se! He söivät kaikki kuin metsämiehet.

Eivät uskaltaneet ruveta sisässä munia särkemään eikä kovaa leipää nakertelemaan, vaan läksivät ulos portaille. Ja läksivät varsin tahallaan juuri niinkuin olivat paljaalla paidallaan. Hyvä isä sentään, jos nyt joku näkisi! Mutta eipä nähnyt, ei kukaan, paitsi Jumalan ihana, vapaa luonto. Eikä se heitä vähääkään siitä soimannut.

Kun olivat ruokansa lopettaneet, pisti heidän päähänsä mennä vielä soutelemaankin, aina vaan samassa asussa. Järvi oli ihmeen kaunis, tyyni aivan ja kirkas kuin peili. Kuka tietää, milloin he olisivat malttaneet pois tulla, ellei ruvennut jo vähäisen vilustamaan. Ei se muuten olisi haitannut, mutta pelkäsivät ehkä sairastuvansa. Ja silloin olisi heidän iloisesta maalla-olostaan tullut surkea loppu.

Seuraavana aamuna Olga ja Hanna vielä vetivät makeata unta, kun Betty nosti suuren metelin. Rosvoja oli käynyt, munat oli viety kaapista ja leipääkin oli hävinnyt. Bety'n silmät olivat pyöreänä kauhusta. Olga ja Hanna koettivat näyttää kummastusta. Mutta huulien ympärillä somasti hytkähteli ja Betty sen pian älysi.

„Ettehän vaan te? Kyllä olette, minä sen näen silmistännekin. Malttakaas!“

Hän sieppasi vitsan luudasta ja rupesi aika lailla hosomeaan tyttöjen sääriä. Huutaen, parkuen nämä ylös sän-

gystä ja yksissä voimin Betty-raukan kimppuun, että saivat hänen armottomasta kädestään vitsan pois.

Noin viikkokauden kuluttua rupesi elämä muodostumaan vähän toisenlaiseksi. Olga, näet, oli ottanut koko joukon romaaneja mukaansa ja niihin hän nyt kiintyi eikä välittänyt enää muusta maailmasta mitään. Toisia se harmitti, he nuhtelivat häntä, tekivät kiusaa, eivätkä antaneet hänelle rauhaa. Välistä koettivat kätkeäkin hänen kirjojaan. Mutta silloin keksi Olga keinon. Pujahti salavihkaa aina metsään semmoiseen paikkaan, josta ne muut eivät häntä löytäneet ja viipyi siellä siksi kuin nälkä vihdoin ajoi kotiin. Betty tästä monta kertaa suuttui oikein todenperään, erinomattain kun hän oli laittanut jotain hyvää päivälliseksi, eikä Olgaa kuulunut syömään ennenkuin kaikki oli joko jäähtynyt tai kuivanut. Ei se sitten enää, tietysti, ollut minkään makuista. Betty milt'ei itki, niin se häntä vihaksi pisti. Eikä auttanut, että Olga söi enemmän kuin milloinkaan ja vakuutti Bety'n laittavan parasta ruokaa maailmassa. Hän leppyi vasta, kun Olga lupasi jättää lukemisen vähemmälle, jonka lupauksen tämä tavallisesti jo seuraavana päivänä unhotti.

Hanna puolestaan ei kauan surrut Olgan eriseurallisuutta, sillä hänessä yht'äkkiä heräsi kummallinen halu oleskelemaan metsässä aivan yksin. Kuunteli siellä lintujen laulua, katseli pilvien kulkua, ei ajatellut paljon mitään, nautti vaan, nautti, oli onnellinen ja rakasti. Nautti elämästä, rakasti luontoa; eikä luontoa ainoastaan, ihmisiä myös ja eläimiä ja Jumalaa ja koko maailmaa. Puut, pensaat, ruohot, kukkaset, ne olivat ystäviä kaikki, herttaisia, suloisia ystäviä. Ne hymyilivät hänelle, iloitsivat olemisestaan niinkuin hänkin, puhuivat kieltä, jota ei korva kuulut, jota ei ajatus käsittänyt, vaan jota sydän tunsi. Kaukana erään niemen nenässä oli hänen rakkain lempipaikansa. Siellä hän istui usein tuntikaudet, eikä tietänyt ajan kulusta mitään. Järvi lainehti edessä, kaukana toisella

puolen vei kapea salmi väljemmille vesille, oikeaan oli pieni, hauska mökki peltojen keskellä. Ihanan ihana oli näköala. Kuva painui syvälle hänen mieleensä. Mutta sa-
noin ei hän osannut selittää, mitä povessa liikkui eikä hän muille siitä lainkaan puhunut.

Hiljaisena, tyynenä Hanna tavallisesti palasi näiltä retkiltään. Kun toiset kysyivät, missä hän oli ollut, mitä tehnyt, millä kumman lailla oli saanut aikansa kulumaan, ei hän muuta kuin hymyili. Betty ei voinut kylläksi ihmetellä. Olga vei edes kirjoja mukaansa, joita luki, mutta Hannalla kun ei ollut kirjoja, ei käsityötä, ei kerrassa mitään. Nukkuiko hän siellä, vai mitä kummaa? Vastausta ei tullut, hymyilyä vaan. Betty vihdoin herkesi kyselemästä ja rupesi siihen sijaan kertomaan, mitä kaikkia hän oli toimitellut. Ne eivät vähiä olleet. Milloin oli hän kirtunnut voita, milloin kutonut kangasta, milloin vienyt hevosia hakaan ja ajanut seljästä, milloin ollut talonväen mukana heinässä ja milloin mitäkin.

Loppupuolella kesää meni isäntä kerran Anna Sohvin kanssa nuotalle. Hanna pääsi matkaan, sai istua veneen kokassa. Aaro ja pikku Erkko olivat menneet edeltä toisessa veneessä. Kalapaikkaan oli jotenkin pitkältä; ennenkuin nuotta oli vedetty ja kotiapäin päästiin soutamaan, oli jo myöhäinen yö. Mutta niin kaunis, niin kaunis, ettei Hanna sitä ikinä voinut unhottaa. Kuu paistoi ja hopean hoh-
tavana kimalteli järvi. Rannikot tekivät ympärille pimeän monimutkaisen reunan; eikä kuulunut liikettä, ei ääntä, ei hiiskahdusta mistään. Lähellä ja kaukana yhtä hiljaista, yhtä tyyntä. Airojen tahdinmukainen polske ja veneet, jotka tasaista suuntaansa kulkivat, olivat ainoat elonmerkit. Ei puhuttu sanaakaan pitkään aikaan. Hanna nojasi veneen laitaa vasten; katseli vuoron järveä, vuoron taivasta. Ei jäsentä hievahtanut, huokuikin hiljaa, ihan hiljaa vaan. Ja toivoi, että kestäisi tätä hyvin kauan, iänkaiken vaikka.

Yön juhlallisuus lienee vaikuttanut isäntäänkin, joka istui perässä. Hän alkoi laulun: „O Jumalan karitsa, joka pois otat maailman synnit, Armahda meidän päällemme“. Vakavasti ja hartaasti hän lauloi. Ääniväreet aaltoilivat veden ylitse kauas hiljaisia tienoita kohti. Anna Sohvi herkesi soutamasta; toinenkin venhe pysähtyi. Vasta sitten kuin viimeinen sävel oli kajahtanut, he taas jatkoivat matkaa.

Hanna oli niin valtavassa mielentilassa, että sydän vavahteli ja koko ruumis. Koetti hillitä; ei voinut. Painui kokkaan alas ja joutui toiseen maailmaan; ei tiennyt mihin eikä huolinut sitä selville saadakaan. Isännän rauhalliseen puheeseen hän vihdoin heräsi.

„Mikähän se liikkuu, tuolla rannalla.“ He olivat jo kotia lähellä.

Anna Sohvi taukosi soutamasta ja kääntyi katsomaan taakseen. Hannakin koetti teroittaa silmään.

„Ihmisiäkö siellä on, vai elukoita?“ kysyi isäntä vielä.

„Eikö liene?“ alkoi Anna Sohvi, mutta Hanna keskeytti huudahtaen:

„Olga ja Betty!“

Ne ne olivatkin. Mitä kummaa ne taas näin myöhään siellä keikkuivat.

Anna Sohvi veti kiivaammin airoja; vesi oikein sohisi kokkaa vasten. Tultiin rantaan. Olga ja Betty tarttuivat veneen laitoihin ja auttoivat heitä maalle.

„Pian, pian, Hanna, meillä on uutisia.“

„Vieraita, kuules, vieraita on tullut. Mutta arvaa keitä.“

„Nuoria herroja! Ajatteles, nuoria herroja!“

„Niin, nuoria herroja, kolme kappaletta. Woldemar, Tirri ja Alfred.“

„Hs, hiljaa, Betty, etteivät kuule. He nukkuvat tuolla aitassa.“

„Hyvänen aika!“ Ei Hanna osannut mitään muuta. Hiipien menivät tytöt aitan ohitse ja pujahtivat kamaariinsa. Vasta siellä pääsi puhe oikein irroilleen.

„Hanna kulta, sano, mitä me nyt teemme?“ tutkisteli Olga.

„Kunko olemme ilman „förekliä“.“

„Niin, herran tähden, kolme nuorta tyttöä.“

„Eikös Olga ole ihan hassu?“ kysyi Betty. „Juuri kuin tuosta maailma nurin kääntyisi. Minusta vaan on hauskaa, että tulivat.“

„Kyllä minustakin, mutta —“

„Mutta mitä ihmiset siitä sanovat?“ keskeytti Olga. „Meidän maineemme on mennyt.“

„Joutavia! Tarvitseeko kenenkään tietää. Pidetään salassa“, neuvoi Betty.

„Se olisi ainoa“, arveli Olga.

„Sanoisimme mammoille vaan“, ehdoitti Hanna.

„Mutta pojat itse“, muistutti Olga. „He varmaan kertovat.“

„Me kiellämme.“

„Kuka sen tekee meistä? Sinäkö Betty?“

„Minä.“

„No, niin.“ Olga vähän mietti. „Jokohan uskalamme?“

„Mikäs siinä“, sanoi Betty. Hanna yhtyi häneen ja niin oli asia päätetty.

Aamulla jotenkin varhain ajeli Betty heitä ylös. Huone oli saatava siistiksi ja aamiainen pöytään. Pojat olivat jo ongella.

„Minkähän leningin minä panen?“ kysyi Hanna toisilta.

„Ota sininen, se kaunistaa sinua“, sanoi Olga, joka peilin edessä laitteli hiuksiaan. Poltteli niitä maronki-neulalla.

Hanna jäi sitä katselemaan.

„Anna minä käherrän sinunkin hiuksesi“, ehoitti Olga.

„En minä.“

Kyllä Hannan teki vähän mieli, mutta hän ei kehdannut, kun niitä ei koskaan tätä ennen oltu käherretty.

„Hyvä ihme, ettekö te vielä ole puettuina?“

Betty tuli touhussa tuvan puolelta ja kantoi talrikkia koko kasan käsivarrellaan.

„Pian, laittakaa itsenne pois täältä, että Anna Sohvi pääsee lakaisemaan. Minulla on muikut paistettuina ja uusia perunoita tulella.“

„Mitäs päivälliseksi saadaan?“ kysyi Hanna.

„Muna-sekoitusta, viilipiimää ja ohkaisia pannukakkuja. Kelpaako?“

„Miks'ei.“

„Vallan hyvin“, arveli Olga. „Kas niin, nyt minä olen valmis.“

„Minä myös.“

„Saatte sitten mennä ulos vähäksi aikaa, ett'ette ole tiellä.“

Ei, ulos eivät tahtoneet; siellä olivat pojat. Tupaan menivät ennemmin. Katsoivat ikkunasta, joka oli rantaan päin, mutta vetääntyivät samassa takaisin, sillä pojat juuri tulivat kartanolle kaikki kolme, onkivavat kädessä.

Kummallinen kainous tapasi Hannaa yht'äkkiä. Täytyi mennä penkille istumaan, kauas, peränurkkaan aivan. Eikä hän nyt liikkuisi paikaltaan, ei vaikka mikä olisi. Ei voisi, jos tahtoisikin, siltä ne jalat tuntuivat.

Tuollahan jo ilmestyivät ovesa, loistavina ja iloisina kuin päivän säteet. Woldemar varsinkin, joka edeltä tuli. Olga meni taitavasti puoliväliin lattiata heitä vastaan, kätelti ja sanoi hyvää huomenta. Kai Hannankin pitäisi, mutta, voi herra, kuinka se oli vaikeata. Pari askelta sai otetuksi, kun pojat ennättivät luokse. Tervehtivät ja — mitä

lienevät sanoneet, ei Hanna kuullut. Kun sydän löi niin hirveästi ja poskia poltti kuin tulesa. Ei olisi voinut katsoa heitä silmiin, ei vaikka! Kiitti, kun pääsi takaisin entiseen paikkaansa.

Sinne tulivat lähelle istumaan muutkin. Olga alkoi keskustelua, vapaasti ja tyyneesti, ihan kuin suuri ihminen, ja niinkuin hän oli romaaneissa lukenut. Kumma, että hän osasi. Mahtoi olla luonnossa. Ei Hanna suinkaan oppisi, ei ikinä. Hyvänen aika! Tällä hetkellä hän vaan ei saisi sanaakaan suustansa. Mutta eipä sitä tarvittukaan. Olga kyllä piti puhetta vireillä. Eikä pojat häneen enään katso-neetkaan.

Varmaan hän oli heidän mielestään typerä ja mitätön. Oikea nolla. Ja ruma, onnettomasti ruma. Kylläpä hän sen tiesi itsekin. Ja nyt heräsi äkkiä semmoinen halu päästä pois metsään aivan yksin, niemen nenään, sinne kauas, jossa laineet loiskien tulivat rantaan. Mutta hän ei millään tavalla kehdannut lähteä astumaan lattian yli, ne olisivat kaikki silloin katsoneet häneen. Kiusaantui siten ennemmin siinä, missä oli.

Woldemar kääntyi nyt Hannaan, sillä Olga oli joutunut kiistaan Tirrin kanssa.

„Onko teistä ollut hauska maalla?“

„On.“

„Ehk’ette enää tahtoisikaan kaupunkiin takaisin?“

„En.“

Hanna ei oikein tiennyt, mitä vastasi, eikä uskaltanut katsoa ylös, vaan kierteli uskolla paperikäämiä polveaan vasten. Onneksi oli hän sattunut saamaan sen käteensä. Mutta kyllä hän sittenkin tunsii, että Woldemarin silmät olivat kiinni hänen kasvoissaan. Ja siitä hän niin kävi hämilleen, että puristi käämin yhteen myttyyn sormiensa välissä.

Betty tuli samassa kutsumaan heitä ruoalle, ja ne

muut menivät kohta. Hanna jättäytyi tahallaan vähän jälkeen, ettei tarvinnut kulkea siinä poikien edellä.

Anna Sohvin peili riippui seinällä ikkunan lähellä. Täytyi katsoa, olivatko hiukset hyvästi. Oikeastaan hän siihen salavihkaa tahtoi silmäillä kasvojansa. Ja mielihyvällä hän huomasi, ett'eivät ne sentään olleetkaan niin rumat. Posket hohtivat ja silmät loistivat. Paremmän näköinen hän oli kuin koskaan ennen, tai olisikohan Anna Sohvin peili kaunistanut? Tuo lamaava ujous syystä tai toisesta nyt vähän antautui ja jotakuinkin rohkeana hän jo läksi muiden luokse kamariin.

Aamiaisten jäljestä mentiin vesille. Siellä tyttöjen yhteisen päätöksen mukaan piti Bety'n tuoman esiin tuo tärkeä ehdoitus pojille. Woldemar istui perään, Alfred ja Tirri soutivat, tytöt istuivat veneen keskellä.

Oltiin alussa vähän juhlallisia. Olga ja Hanna tuon tuostakin loivat silmänsä Bettyyn, jonka vakava katse osoitti hänen hyvin tietävän, mikä painava tehtävä hänellä oli edessä.

Rykäsi hän siis hiljaisen hetken päästä ja alkoi näin: „Meillä on teille eräs pyyntö.“

Poikien huomio oli vireillä. Alfred ja Tirri taukosivat soutamasta. Olga ja Hanna katsoivat syrjään.

„Jota teidän tulee täyttää“, jatkoi Betty. „Lupaatteko kunniasanalla?“

„Jos vaan voimme.“

„Kyllä te voitte.“

Pieni pysähdys. Pojat odottivat. Hanna silmäili järveä veneen laidan ylitse ja selaili kädellään vedessä.

„Mitä se koskisi?“ kysyi Woldemar.

„Sitä, ett'ette yhdellekään ihmiselle kertoisi täällä käynnistämme. Ei vahingossakaan. Lupaatteko sen?“

„Lupaamme.“

Pojat kävivät totisiksi. He rupesivat aavistamaan,

että olivat saattaneet tytöt ehkä pahaankin pulaan tänne tulollaan.

Olga otti nyt puhuakseen.

„Te tiedätte kuinka arka nuoren tytön maine on. Se usein riippuu hiuskarvan nenässä.“

He sen tiesivät. Mutta heidän suhteensa saisivat olla huolettomat. Eivät he kenellekään hiiskuisi sanaakaan.

Tytöt luottivat siihen, ja se oli oikein merkillistä, kuinka tämä yhteinen salaisuus heitä liitti toisiinsa. Paljon suurempi tuttavallisuus alkoi kohta välillä. Oltiin järvellä aina siksi, kuin Bety'n täytyi lähteä päivällispuuhiin. Laulettiin, puheltiin ja naurettiin. Jälkeen puolisen juostiin hippasilla ja leikittiin „lainaa tulta“. Sitten illempänä, kun Anna Sohvi sulhasineen ja pikku Erkko tulivat mukaan, tansittiin piirihyppyä ja sitä kesti myöhäiseen yöhön asti. Oli niin hauskaa, niin hauskaa, ettei ennen milloinkaan.

Kuinka paljon tyttöillä riitti puhumista kun pääsivät kamariinsa! Varsinkin Olgalla ja Hannalla; Betty sai niinkuin tavallisesti pikemmin unesta kiinni, hän kun makasi-kin yksinään eri sängyssä. Mutta toiset valvoivat kauan. Käsitysten kaulatusten he olivat vuoteellaan, poski vasten poskea. Ja kuiskaten he siinä toivat esiin sydämen salaisimpia tunteita. Ei Hanna sentään ihan kaikkia, jotain hän tahtoi itselläänkin pitää. Mutta Olga kertoi uskollisesti joka sanan, minka Tirri oli hänelle sanonut ja minkä hän Tirrille. Ja sitten hän tunnusti rakastavansa Tirriä semmoisella äärettömän suurella rakkaudella, joka kestäisi vielä haudan tuollakin puolen, iankaikkisuuteen asti. Hannaa tuo oikein liikutti; hän puristi Olgaa hellästi rintaansa vasten. Ja he päättivät pysyä ystävinä aina, niinkauan kuin elivät. Pitivät toisistaan sanomattoman paljon, sanomattoman paljon. Syleilyllä ja suutelulla sen yhä uudelleen vahvistivat.

Kääntyi sitten puhe taaskin poikiin. Tekivät heistä

kaikenmoisia havaintoja todistaakseen, kuinka hyviä he olivat. Reippaita, iloisia, etevä, kauniita. Niin, heidän vertaisiaan ei varmaan löytynyt koko maailmassa. Ei ainaakaan Tirrin, päätti Olga. Kyllä Hanna toki piti Woldemarista vielä enemmän, mutta ei hän sentään virkkanut mitään. Olgalle olisi tullut paha mieli. Täytyi hänen kumminkin puhua Woldemarista, kiitellä häntä ja mainita tuon tuostakin hänen nimeään; sillä se oli niin kaunis. Ihmetteli itsekseen eikö se hänen suussaan soinut toisella lailla kuin mikään muu nimi, ja eikö Olga sitä huomannut. Mutta hänen ajatuksensa mahtoivat olla niin kokonaan Tirrin luona, ettei hän joutanut semmoisia merkille panemaan.

Päivä valkeni, ennenkuin tytöt herkesivät juttelemaasta. Sen jälkeenkin vielä, vaikka silmät jo olivat ummessa, kaikui Hannan mielessä yhä:

„Woldemar, Woldemar, Woldemar.“

Hän käänsi päänsä pois, ettei Olga kuulisi, jos ne vahingossa sattuisi pujahtamaan hänen huuliltaan. Sitten huoletta jatkoi:

„Woldemar, Woldemar, Woldemar.“ —

Pysähdys. Uni yritti tapaamaan. Mutta valpastui hän vielä uudelleen hiukan. Ja taas:

„Woldemar, Woldemar, Woldemar . . . Wol-de-mar Wol - - de - - mar“ Siihen vaipui.

Tuli toinen päivä, se oli yhtä iloinen ja hauska. Meni kuin siivillä. Samoin kolmas. Mutta neljännen päivän aamuna tapahtui jotakin erinomaista, joka matkaansai suuren muutoksen. Betty ei tiennyt mistään; hän oli siksi yötä mennyt Anna Sohvin aittaan, että saisi karpäsiltä rauhassa nukkua. Ja sitten hän makasi pitempään kuin tavallista, sillä monen illan valvominen peräkkäin oli häntä uuvuttanut.

Olga ja Hanna olivat juuri nousseet ja istuivat molemmat ikkunan luona. Hanna neuloi pitsiä leninkinsä kau-

lukseen, Olga puki jalkaansa. Ihmettelivät, ettei heille kahvia tuotu. Kello varmaankin oli jo kahdeksan, koska Aaro tuli pellolta päin. Siihen aikaan annettiin aamiaista tuvan puolella.

Taivas näytti olevan pilvessä; jokohan ilma muuttuisi sateiseksi? Olga veti uutimet paremmin syrjään ja molemmat kallistuivat likemmäksi ikkunaa, tarkastaakseen taivaan rantaa. Mutta kuinka he peljästyivät! Kun samassa juuri pojat juoksevat ohitse ja vilkaisevat ylös. Heillä auvon oli aamuhameet päällä, mutta itse nuo kelvottomat olivat paitahisasillaan ja paljain jaloin. Sillä lailla ilkesivät heille näyttääntyä. Ja — uskalsivat! Se oli todella anteeksi-antamatonta. Uimaan he arvatenkin vilistivät, mutta oliko pakko mennä heidän ikkunansa alaitse, kosk'eivät kerran viitsineet oikein päällensä panna? Mahtoivat kiertää tuolta, niityn ja peltojen takaa. Olga oli hirveästi harmissaan.

„Luuletkos, Hanna, että olisivat noin tehneet neiti Munsterhjelmille esimerkiksi?“

„Voi, enhän minä tiedä“, huokaili Hanna.

„Taikka Emma Hartman'ille? Eivät olisi, siitä saat olla varma. Mutta he eivät pidä meitä missään arvossa. Niin, siinäpä se juuri on: he eivät pidä meitä arvossa. Minä sitä eilen jo epäilin, kun Woldemar pyöritti sinua ringissä niin kovasti, että olit vähällä kaatua.“

„Olisit minulle sanonut silloin heti. Kun minä en semmoisia ymmärrä.“

Hannalle jo vedet nousivat silmiin; sydän oli täynnä tuskaa.

Olga vaikenä ja mietti. Sanoi sitten:

„Hullusti että annoimme heidän jäädä tänne, vaikka tiesimme, kuinka se oli sopimatonta. Nyt saamme pitää tämmöistä hyvänämme. Ihan vaan oma syyimme.“

„Emmekö voi sitä millään parantaa?“

„Tiedän minä yhden keinon. Rupeamme oikein toti-

siksi ja jyrkiksi heitä kohtaan, että ymmärtävät pysyä jonkun verran loitompana. Näytetään herroille, tokko tunemme, mikä käy laatuun, mikä ei. Taikka saavatko meitä kohdella, niin vaan kuin tahtovat.“

„Olga kulta, en minä osaa. Enkä jaksakaan, pääni on kipeä. Menen ennemmin Anna Sohvin aittaan pitkäleni ja olen siellä koko päivän.“

„Ja jättäisit minut yksin heidän kanssaan. Kaunista! Tiedät hyvin, ettei Betystä ole mitään apua tässä.“

„Ei minustakaan. Ei, ei minustakaan.“

„Täytyy koettaa, Hannaseni. Herkeä ensiksikin itkemästä ja vala silmiäsi vedellä, ett'eivät veristä.“

Hanna kohta työtä käskettyä.

„Kas niin“, sanoi Olga, „hyvä on. Pää pystyy nyt vaan ja selkä suoraksi, että näytät yhtä ylpeältä kuin neiti Munsterhjelm.“

„Ei se käy, kun minä en ole niin pitkäkään.“

„Ja kohtele heitä kylmästi. Elä katso niihin lainkaan.“

„En, en. Voi, kun menisivät jo pois.“

Ovelle koputettiin.

„Päästäkää sisään“, kuului Bety'n ääni ulkopuolelta.

„Ooho! Joko te olette täydessä asussa?“

Hän toi kahvin pöydälle ja tytöt istuivat ympärille juomaan.

„Ollaankos huonolla tuulella, vai?“

„Ei suinkaan.“

Olga iski salavihkaa Hannalle silmää; ei huolinut ruveta kertomaan Betylle koko asiasta mitään. Betty oli semmoinen lapsi, ettei hän kumminkaan olisi ymmärtänyt.

„Ehkä menemme tupaan, Hanna.“

„Ah, niin“ juohtui Betylle mieleen. „Siellä näkyi olevan marjankaappias. Saattaisitte juuri ostaa päivälliseksi.“

Olga pysähtyi tuvan oven suuhun, jossa pieni tyttö

seisoi marjatuohinen kädessä. Hanna pakeni perälle, sillä hän oli porstuan yli tullessaan kuullut poikien äänet pihalta. Meni ihan perimpään soppeen, kangaspuiden taakse. Sieltä tuskin häntä huomasiivatkaan.

Iloisina ja reippaina tulivat pojat sisään. Hiukset si-leiksi kammattuina, kiilsivät märkyydestä ja ihon tuoreus osoitti heidän hiljan käyneen järvässä. Olivat aivan kuin ennen; eivät aavistaneet mitään pahaa. Olga seisoi puoleksi selin ja puheli taukoomatta tytön kanssa. Ei luonut vahingossakaan silmiään poikiin, jotka kärsivällisesti odottivat syrjässä, sanoakseen hänelle hyvää huomenta. Vihdoin viimein hän kääntyi. Mutta semmoinen kiire hänellä oli viemään marjoja Anna Sohvin haltuun, ettei hän joutunut heihin paljon katsomaankaan. Pikkuisen vaan sivumennen nyykäytti päätään.

Woldemarin silmät kiersivät tupaa siksi kuin tarkastavina pysähtyivät kangaspuiden taakse.

„Hanna, sielläkö sinä olet?“

He olivat kaikki edellisenä päivänä tulleet sinuiksi keskenään.

Ennenkuin Hanna kerkesi mitään vastata, oli Wolde-mar jo hänen luonaan. Pujotteli kangaspuiden ja penkin väliltä ihan likelle, sinne viereen. Ei Hanna päässyt enää mihinkään, sillä seinä oli takana ja toisella sivulla, edessä taas kangaspuut. Huomasi, kuinka Olga katsoi häneen syrjästä, vähän niinkuin moittien. Mutta hyvänen aika, oliko se hänen syynsä?“

Woldemar sanoi hyvää huomenta ja tarjosi hänelle kättä. Saattoiko Hanna muuta kuin antaa hänelle omansa. Eikä hän sille mitä voinut, että Woldemar siihen niin tukevasti tarttui ja piti kauemmin kiinni, kuin tarpeellista oli. Eikä sillekään, että veri taas lensi poskille ja kuumensi ohauksia. Muistipa hän nyt kumminkin neiti Munster-hjelm'ia, suoristi selkensä ja nosti pystyyn päänsä, joka

vahingossa oli painunut niin alas, että leuka kosketti rintaa. Mutta kun hän samassa loi silmänsä ylös, kohtasi häntä semmoinen lämmin ja luottava katse, että se tuntui syvälle, sydämeen saakka, ja sulatti kerrassa kaiken ylpeyden, jonka hän vaivalla oli saanut kokoon.

„Hanna, tule pois sieltä“, lausui Olga tuvan toisesta päästä.

Woldemarin täytyi väistyä edestä ja yhdessä he nyt tulivat muiden luokse.

Olga katseli ikkunasta ulos eikä puhunut mitään. Hanna istui häntä lähelle, otti nuppineulan rinnastaan ja piirteli sillä pöytään.

„Mitäs hauskaa me tänään keksimme?“ kysyi Woldemar.

„Lähdetään ongelle“, ehdoitti Tirri.

„Suostutteko, tytöt?“

Woldemar sai vähän odottaa vastausta.

„Minua ei haluta“, sanoi Olga viimein, kääntämättä päätään.

Hanna kiusaantui. Hän painoi kovemmin neulaa ja teki syviä naarmuja pöytään, joka onneksi oli maalaa-maton.

Pojat katsoivat toisiinsa. Nyt ei kaikki ollut oikein päin. Syntyi pieni hiljaisuus. Woldemar koetti uudestaan.

„Jotain muuta sitten. Menemmekö kävelemään?“

Ei Olga ollut kuulevinaan. Hannan oli hirmuisen paha olla. Pureskeli esiliinansa kulmaa; rutisti ja kasteli sen aivan märäksi. Olisi niin mielellään sanonut jotain ystävällistä, vaan ei uskaltanut Olgalta.

Anna Sohvi ilmoitti aamiaisen olevan pöydässä.

„Herrat ovat niin hyvät“, sanoi Olga ja nousi.

Ei, mutta mitäs tämä merkitsi? Mistä tuo äkkinäinen muutos? „Herrat“, hän sanoi niin kylmästi kuin olisivat ventovieraita olleet.

Woldemar kohosi ylös, pisti kädet housun taskuihin, nytkäytti päätä taakse, ja rypisti otsaa; Tirri nolostui ja loi silmänsä alas; Alfred oli kuin elävä kysymysmerkki.

Aamiaista syötiin jokseenkin juhlallisessa äänettömyydessä. Betty arveli, että ukkonen mahtoi olla ilmassa, koska tuntui niin rasittavalta.

Ruoan jälkeen menivät pojat ulos ja pitivät pienen neuvottelun. Olga ja Hanna panivat sen molemmat merkille. Sitten tulivat kaikki kolme, Woldemar etupäässä, ja sanoivat jäähyväiset. Olivat viivytelleet liian kauan; heidän olisi jo aikoja ennen pitänyt lähteä.

Betty vastusteli. Mikä heille nyt oli päähän pistänyt, kun eivät eilen vielä mitään puhuneet poismenostaan. Ja mihinkä heillä oikeastaan oli kiire. Eivätkö voisi viipyä muutamia päiviä siellä maalla ja nauttia lupa-ajasta. Parin viikon päästähän tuo pitkä lukuvuosi taas alkaisi.

Mutta he eivät voineet viipyä, ei millään ehdolla. Olgalle antoivat ensiksi kättä; hän ei sanonut heille mitään muuta kuin „hyvästi“. Lieneekö sentään lisännyt: „ei kestä“, tai jotain sinnepäin, kun he kiittivät. Yhtä vähäpuheinen oli Hanna, vaikka hänen katseessaan olisivat voineet lukea pienen arastelevan anteeksi-pyyynnön, jos olisivat parempia ihmistuntijoita olleet.

Betty tahtoi ainakin lähteä heitä saattamaan, tuonne metsänrinteesen saakka, ehkä vähän kauemmaksikin. Olga ja Hanna jäivät kamariin, mutta ikkunasta he katsoivat heidän jälkeensä. Hannan sydäntä kivisti, eikä Olgankaan ihan terve ollut. Mutta hän oli täydellisesti vakuutettu siitä, että he olivat täyttäneet tärkeän velvollisuuden ja se vähän lohdutti.

Päivä rupesi niin pitkäksi, ettei tahtonut loppua tulakaan. Hanna sai äkkiä hirveän koti-ikävän; äitiä ja isää ja Jussia, palvelijoita, kissaa, koiraa, kamariansa ja koko kotikartanoa hän muisteli kipeällä kaipauksella. Eikä aut-

tanut, vaikka hän meni lempipaikkaansakin, niemen nenään, jossa ennen aina tunsu itsensä onnelliseksi. Olipa vaan rauhattomampaa vielä siellä yksinäisyydessä, ja takaisin hän kiiruhti heti toisten luokse. Olgan kirjan otti käteensä ja koetti lukea, mutta pois täytyi panna, kovin oli kuiva. Ei ollut mikään mielelle käypää, ei kerrassa mikään.

Betty oli äreä ja riiteli. Ruokavarat olivat lopussa, kissa oli syönyt kerman, maito oli hapantunut. Eikä häntä enää haluttanut koko talouden hoito, oli saanut mokomasta jo ihan kylläkseen. Ja Betty loikoili nummella, selki seljällään, kädet ristissä pään alla, huolien viis' siitä, tuliko sinä päivänä puolista, tai ei.

Olgalla ei enää ollut lukemista. Kaikki kirjat hän oli laskenut läpi, muutamat kahteenkin kertaan. Neulomiseen hän myös oli väsynyt ja ilma oli ruma, ettei voinut kävellä ulkona. Oikeastaan hän ei tiennyt, minkätähden he vielä viipyivät maalla, kun kotona oli niin paljon tekemistä; koulukin pian alkaisi, sitä varten tuli toimittaa yhtä ja toista. Laittaa vaatteet kuntoon, koota vihkot ja kirjat, järjestää kukat, joita olivat maalla ollessaan vähin keränneet ja paljon muutakin. Kyllä Olgan mielestä heidän jo välttämättä pitäisi muuttaa kaupunkiin.

Ihan samaa arvelivat Betty ja Hanna. Ruvettiin heti panemaan tavaroita kokoon ja talonväelle ilmoitettiin, että aikomus oli lähteä jo huomispäivänä pois. Tuvan puolella olivat kaikki siitä niin pahoillaan, että tyttöjä oikein liikkutti. Anna Sohvi milt'ei itkenyt. Olivat tottuneet heihin, tulisi kovin ikävä. Niin herttaisia ja rakkaita he olivat kaikki kolme ja niin ihmeen hyväluontoisia. Ylpeitäkään eivät olleet, ei pikkuistakaan, pitivät heitä aivan kuin vertaisiaan. Ei ollut koko kaupungissa niin hyviä herrasneitiä, siitä sai olla varma.

Isäntä siihen lopetti, sytytti piippunsa ja jäi totiseksi. Hetalle vedet nousivat silmiin, mutta hän kääntyi selin ja

hämmensi hierimellä jauhoja puuropataan. Erkkokin oli mietteissään; kenenkähän kanssa hän nyt juuksisi hippasilla tästä lähtein. Anna Sohvi teki käämiä, pyöritti kiivaasti rukkia ja pyyhki vähän väliä nenäänsä esiliinan helmaan.

Tytöt istuivat rinnan sillä penkillä, joka oli pöydän edessä. Hiljaisia he olivat ja vakavia; ikävää oli erota noista ystävällisistä ihmisistä; mutta halu kotiin sai kuitenkin voiton. Ja niin päätettiin sitten, että Heta ja Anna Sohvi aamulla varhain lähtisivät heitä viemään.

III.

Ja sitten hän oli kotona taas. Omassa kamarissaan, johon äiti sillä välin oli antanut panna uudet tapetit seiniin ja uudet uutimet ikkunoihin. Se oli entinen lastenhuone, ruokasalin vieressä. Jussi poika majaili nyt pienessä suojakassessa etehisen toisella puolella, jota ennen oli kahverina käytetty.

Hauskaa oli maalla ollut, mutta hauskaa oli tulla kotiinkin jälleen. Turva, se oli heidän koiransa nimi, heilutteli ilosta häntäänsä ja hyppeli vasten. Kukat olivat sillä aikaa tavattomasti kasvaneet; kummako se, kun äiti niitä hoiti. Miina oli rukoustanut äidiltä parhaat Hannan kamariin ja ruukkujen ympärille hän oli laittanut sievän sievät paperikoristukset. Salin entiset käytävä-matot hän myöskin oli pannut lattiaan; ne olivat valkoiset punaisilla reunoilla ja tekivät huoneen hyvin iloisen näköiseksi. Jussi oli ongella, kun Hanna tuli kotiin ja isä, missä lienee ollut; ei äiti tiennyt, mutta siinä hän juuri vähää ennen oli lähtenyt.

Äiti oli voinut hyvin koko ajan ja Hannan mielestä hän näytti virkeämmältä. Vai lieneekö muuten hänen tulemastaan tuo loiste silmiin ilmestynyt. Päivällisiksi palasivat sitten kotiin isäkin ja Jussi; pojalla oli pieniä ahvenia tuohisessa ja hänellä oli tulinen kiire saada Maria heti niitä perkaamaan. Olipa se Jussikin kasvanut koko lailla ja tullut niin miehekkään näköiseksi. Päivettynyt oli hir-

veästi; käynyt niin ruskeaksi kuin mulatti juuri. Ja hiukset olivat lakin alapuolelta palaneet ihan valkeiksi. Saappaat veneessä kastuneet; äidille tuli hätä, kun hän niillä likasi kaikki ruokasalin matot. Poika sai istua sohvaan ja siihen hänelle tuotiin puhtaat, kuivat sukat ja toiset jalkineet.

„Niin, lystikö sinun oli?“ hän kysyi Hannalta.

„Kovasti.“

„Sen arvaan. Ensi kesänä pitää minunkin päästä maalle koko lupa-ajaksi. Ei auta mikään. Mutta kauemmas minä tahdon, kuka niin lähellä viitsisi olla kuin Pölläkässä. Tuonne oikein sydänmaalle, Karjalaan.“

„Ehkä sinut pappa laskee“, sanoi äiti, „jos luet ahkerasti, että pääset luokalta.“

Jussi puri hammasta.

„Minulle aina pannaan ehtoja“, hän sanoi.

Ja suu jäi pullolleen; mutta enempiä hän ei virkkanut, sillä isä tuli samassa sisään. Hanna juoksi suoras päätä hänelle kaulaan.

„Terveisiä, pappa, maalta.“

„Noo, johan sinä olet kotona.“

„Jo, ja nyt olen niin terve, etten varmaan koko vuonna lääkäriä kaipaa.“

„Soo, sepä hyvä.“

Isä istui pöytään ja niin teki Jussi myös. Hannakin seurasi esimerkkiä, samoin äiti, sitten kuin hän ensin oli käynyt kyökissä ja toimittanut ruoat sisään.

„Jeekeli sentään —“

„No, Jussi, kuka noin sanoo?“

„Mitä pahaa siinä, mamma? Eihän sillä pirua tarkoiteta.“

„Et sinä milloinkaan opi ihmisiksi puhumaan.“

Jussi ei kerennyt vastaamaan, sillä häneltä oli pudonnut paistin rasvaa pöytäliinalle ja työtä oli saada sitä veitsen kärjellä poiskaapituksi.

„Mutta mitä sinä yritit sanomaan?“ kysyi isä.

„Niin että jeekeli sentään, kuinka tänä aamuna olisi tullut paljon kaloja, ellei hierot loppuneet kesken. Kävittekös te, Hanna, usein ongella siellä maalla?“

„Eihän me varsin usein. Välistä kumminkin.“

„Saittekos kaloja?“

„Aina vähän.“

„Mamma, minä olen päättänyt, että rupeankin kalamieheksi.“

„Kaunista“, hymyili isä. „Sitten minä saisin sanoa: poikani, kalamies.“

„Onpa se parempi kumminkin kuin renttu-herra, joka juo ja —“

„Jussi, syö nyt ja ole vaiti“, sanoi äiti.

Isän oli otsa rypyssä ja Jussi himmeästi aavisti, että hän oli sanonut jotain tyhmää. Hanna kiiruhti puhumaan muista asioista.

„Betty osasi laittaa meille niin hyvää ruokaa. Pojatkin sitä kiittivät.“

„Ketkä pojat?“

Hanna hämmästyi ja lensi punaiseksi.

„Niin, mamma ei tiedäkään, että meillä oli vieraita, veljekset Stenberg ja Tirri. Viipyivät siellä muutamia päiviä.“

„Teidän luonanne?“ kysyi isä kummastuneena.

„Niin.“

„Olitteko kutsuneet niitä?“

„Emme.“

„Ja ne lurjukset uskalsivat tulla; tiesivät varmaan hyvin, ettei teillä vanhempaa ihmistä ollut mukana. Kuinka rupesitte ottamaan heitä vastaan. Olisitte käskeneet pois.“

Hanna vaikenä ja katui kovin varomattomuuttaan. Mutta äiti tuli hänelle avuksi.

„Eikä tuo minusta niin vaarallista ollut; nuoret mie-

lellään käyvät maalla kesän-ajalla, luultavasti eivät tulleet ajatelleksikaan, että siinä mitään sopimatonta oli.“

Enempää ei asiasta puhuttu ja Hanna kiitti onneaan, kun pääsi niin vähällä. Epähuomiosta hän oli sen ilmaisut, mutta kaikki hyväksi vaan, sillä omatunto sai nyt olla rauhallinen.

Tuli syyskuun ensimmäinen päivä ja tytöt kerääntyivät kouluun; vihkot, kirjat ja taulut mukana kaikilla. Viime lukukauden todistus myös, varustettuna papan, mamman tai holhojan nimellä. Koulu surisi kuin mehiläispesä. Pulpettia avattiin ja suljettiin, tuolia väistettiin ja pöytiäkin siirrettiin paremmin kohdalleen. Valittiin paikkoja, sopimuksia tehtiin; se tärkeä asia oli saatava selville, kenen viereen istumaan pääsi. Ja ensi riviinkö, vai toiseen, vai tuonneko taakse, ihan viimeiseen. Kuinka halutti itsekutakin, kuinka ennätti ja kuinka jaksoi puoliaan pitää.

Yhdessä kohden ei paljon seisottu; mikä pyöri, mikä hyppi, mikä juoksi, mikä hitaammin liikkui. Opettajattaret arvokkaina kulkivat kiehuvien luokkien läpi, seisahtuivat, katselivat ympärilleen ja kehoittivat korotetulla äänellä hiljaisuuteen. Surina vähän taukosi ja häilyvä joukko asettui; mutta kohta kun opettajattaren selkä katosi toisesta ovesta, alkoi kaikki uudelleen entistä kiivaammin.

Korkeimmalla luokalla oli kuitenkin vähemmän hälinää. Eihän heidän sopinut, kun olivat jo suuria, täytyi pienemmille näyttää hyvää esimerkkiä; eikä heitä toki haluttanutkaan.

Yksitoista heitä enää oli jäljellä kahdestakymmenestä viidestä; mihin lienevät vuosien kuluessa riponneet. Mutta toverihenki oli heidän luokalla aina ollut verrattoman hyvä; ei toisilla sinnepäinkään. Semmoista yksimielisyyttä kuin heidän välillä sai etsiä; tuskin sitä vaan lyseollakaan löytyi, vaikka pojat niin kerskuivat. Oliko vielä koskaan luokalta mitään kerrottu? Tai olivatko koskaan

kannelleet toistensa päälle? Kaikki he yhdessä olivat kes-
täneet, myrskyt ja päivänpaisteet; kun jotain tapahtui, ei
syyllistä annettu ilmi, vaan luokka otti kokonaisuudessaan
siitä vastataksaan. Eikä toverista sallittu pahaa puhutta-
van, ei koulussa eikä koulun ulkopuolella. Vielä vähemmän
oli juoruja tai riitoja heidän kesken milloinkaan syntynyt.

Ja viimeistä lukuvuottaan he nyt alkoivat; eroisivat
sitten, hajautuisivat sinne, tänne. Miksi muuttuisi kohtalo
itseksinkin? Mitä toisi tulevaisuus heille mukanaan? Eihän
tiennyt; se vaan oli varma: vaikk'eivät tuon koommin näkisi
toisiaan, eivät he kuitenkaan unhottaisi eivätkä vieraantuisi.
Elinkautinen side heitä yhdisti, vahvempi kuin mikään
maailmassa; ei aika eikä paikka sitä kulumaan saisi. Sem-
moisia rakkaita muistoja kuin heillä tuskin vielä tätä ennen
oli ihmisillä ollut, tuskin vast'edeskään tuli olemaan. Kun
katseli noita toisia — — —

„Pois täältä!“

Ines se oli, joka hyppäsi alas pöydältä, jossa hän oli
istunut ja meni töyttäämään ovesta takaisin erästä alem-
man luokan tyttöä, joka uskalsi pistää päänsä sisään.

„Koettakaapas tulla“, hän lisäsi ja sulki oven toisen
nenän edessä.

Kun hän oli kiivennyt takaisin pöydälleen, jatkettiin
keskustelua.

Eikö heidän pitäisi päättää tavata toisiaan muutamien
vuosien kuluttua? Määräisivät ajan ja paikan; esimerkiksi
kymmenen vuotta juuri siitä päivästä ja Puijon tornilla he
yhtyisivät. Yleinen riemastus ehdoitukseen; käden lyön-
nillä liitto vahvistettiin, ja muistomeriksi he teettäisivät
hopeiset rahat, joihin antaisivat piirtää ristin, ankkurin ja
sydämen ynnä molemmat vuosiluvut. Koulusta menisivät
suoraan kultaseppään; mutta asia oli pidettävä salassa, ei
hievahdettaisi kenellekään mitään. Varottava oli erinomat-
tain, ettei alemman luokan tytöt saisi siitä vihiä.

„Tulee joku, tulee — — —“

Kaikki töyttäsivät huutaen ovelle.

„Ettekö te anna meidän olla rauhassa täällä? — Tai-
vas, johtajatar!“

Tytöt siirtyivät hämmästyneinä pois ja johtajatar tuli hymyillen sisään.

Hän määräsi heille läksyt huomiseksi omissa aineissaan, jakeli muutamia ohjeita ja meni taas. Ines hiipi jäljessä, tirkisti vieläkö hän oli likiseudulla ja painoi hiljaa oven kiinni. Sitten hän hyppäsi ylös entiselle paikalleen, ja vapaus oli uudelleen yleinen. Puhetta riitti; yksi tiesi yhtä, toinen toista. Joku kertoi, että lyseolaiset pitivät itseään heitä viisaampina ja sekös harmitti. Päätettiin lukea tänä vuonna, niin että! Ja sitten he olivat sanoneet, ettei naisen intelligenssi olisi yhtä suuri kuin miehen. Vaikka se oli paljon suurempi, ihan vissi, paljon, paljon, suurempi! Nähtiinhän selvästi pikkulasten kouluissa joissa oli sekä poikia että tyttöjä. Aina tytöt etevämpiä, aina, aina! Ja nyt he oikein koettaisivat. Kun saisivat jotain semmoista ainetta, jota lyseolla ei ollenkaan luettu. Esimerkiksi filosofiaa. Niin, niin filosofiaa!

He hyppelivät ilosta ja taputtelivat käsiään. Ja he tarttuivat toisiinsa kiinni ja syleilivät ja suutelivat. Filosofiaa, filosofiaa! Voi, kuinka he sitten tulisivat viisaiksi, kuinka koko maailma heitä ihmettelisi, ja kuinka poikien kävisi kateeksi. He raukat, kun eivät filosofiasta mitään tienneet. Jäljelle jäisivät, jäljelle, ihan armotta!

Mutta, — niin, nyt sieti taas mieltä. Kuka heille opettaisi? Pastori Järveläkö? Hän kait, eikös se juuri sopinut uskontotuntiin? Missä hän viipyi, kun ei jo tullut heille läksyjä antamaan?

Mentiin katsomaan, mutta samassa hän juuri ilmestyi-
kin, herttaisena, ystävällisenä niinkuin konsanaan ennen. Kaikki asettuivat paikoilleen; tuolinsa takana seisoi itseku-

kin siivona ja tasaisena, aivan kuin heidän ikäisilleen sopivaa olikin. Silmistä vaan vilkkui jotain muuta. Vilkkui tuo sisällinen, vallaton, huimapäinen nuoruuden ilo, tuo luontaisten tunteiden riemastus, joka pyrki vapaasti uhkumaan, vastoin kaikkia säädyllisyyden määräämiä sääntöjä. Mutta he painoivat sen väkisen alas; politiikki vaati että olisivat oikein kiljaa, että pastori heihin mielistyisi. Betty kumminkin äkkiä hoksasi, että jonkun pitäisi nyt esittää asiaa. Hän kuiskasi sen hiljaa naapurilleen, naapuri eteenpäin toisille. Pian se yleisesti tiedettiin. Mutta kuka heistä puhuisi, kuka? Toinen nykäisi toistaan, kyynäspäät liikkuvat ynnä jalat.

„Sano sinä!“

„Ei, ei, sano sinä!“

„En minä, en vaikka.“

Pastori selaili kirjan lehtiä. Huomasi jotain olevan mielissä, jota aiottiin ilmoille. Katsahti hän pilanpöin silmälasien yli luokkaan ja näki, kuinka vilkkaasti tytöt ajatuksia vaihtoivat keskenään, lähempää kuiskaamalla, kauempaa merkeillä, silmäin iskulla, sormien liikkeillä ja tuhansilla muilla keinoilla. Hän uppoontui kirjaansa taas ja odotti, mitä tuleman piti.

Ja tytöt puolestaan olivat jo selvillä. Ines suoristui, otti vakavan muodon ja rykäisi.

„Me pyytäisimme, että — — jos pastori olisi niin hyvä — — ja opettaisi meille filosofiaa.“

Pastori laski kirjan pöydälle, korjasi silmälasiaan ja katsoi ylös.

„Filosofiaa! Vai niin! Vai filosofiaa te tahtoisitte lukea?“

Hänen suunsa meni hymyyn, noin ikäänkuin vastoin tahtoaan. Ja katse oli vähän kummallinen. Eivät tytöt oikein varmasti tienneet päättää, mitä ne merkitsivät. Mutta Ines ei hämmästynyt.

„Se on meidän yleinen toivomme.“

Ja hän katsoi ympärilleen, saadakseen puolta.

„On, on. Meidän yleinen toivomme“, kaikui joka suusta.

„Hyvä!“ lausui pastori. „Sopii juuri minunkin programmiini.“

Mikä ilo! Tytöt katsoivat toisiinsa. Ei tahtonut enää kukaan voida hillitä itseään. Toinen puristi toisen käsi-vartta; puristi innossaan vähän liiankin kovaa. Koski; pieni tukahdutettu parkahdus ja käsivarsi temmattiin pois. Ja sitten naurettiin; koeteltiin näpistää takaisin. Mutta, tss! Hiljaa! Pastori puhui.

„Otamme sitten filosofiaa uskonnon ohessa. Sen perustukselle. Käyhän se vallan hyvin!“

Hän piti vähän lomaa joka lauseen välillä. Tyttöjen huulet olivat niin makeassa hymyssä, etteivät varmaan pавut olisi suussa pysyneet. Pastori oli ihan totinen. Ei hän leikkiä laskenut.

„Kristin-opissa kumminkin parhaat elämän-ohjeet löytyvät ja tukevimmat moraaliset totuudet. Niille kun rakentaa, ei hukkaan joudu.“

Koko luokka kuunteli nyt hartaasti. Mutta pastori ei enää jatkanut, vaan näytti heille seuraavan päivän oppimäärän. Katkismus heillä oli luettavana tänä vuonna. Ja ensimmäisestä käskystä oli aljettava.

Tytöt maltoivat tuskin katsoa. Mitä he tuosta; vanhaa ja tavallista. Odottivat, että pastori määräisi jotain siitä toisesta aineesta, filosofiasta. Mutta pastori ei ollut tietääkseenkään. Pani vaan rauhallisesti kirjan kiinni ja teki lähtöä. Tytöille tuli hätä.

Entä filosofia? Mikä oppikirja siihen? Suhina kävi yli koko luokan, ja Betty viimein lausui kysymyksen ääneen.

„Oppikirja?“ sanoi pastori, ja huulille ilmestyi tuo äskeinen epäiltävä hymy. „Mitäs me oppikirjalla? Ajatteleme itse. Koetamme, emmekö pääse ominpäin selville.“

Tytöt taas silmäilivät toisiaan. Olivat vähän noloja. „Emme luota muihin“, jatkoi pastori, „veisivät meitä pian harhaan.“

„Mutta vihkoja? Toisimmeke niitä mukaan?“

„Ei vihkojakaan. Filosofiassa tarvitaan vaan järkeä; hyvää, luontaista järkeä ja ajatuskykyä; ei mitään muuta. Vihkot ja kirjat ihan hyödyttömiä.“

Pastori nyökkäsi päätä, myhähti ja läksi. Tytöt jäivät hiukan ymmälle. Kuinka he voisivat kotona valmistaa? Ilman kirjoja, ilman muistoonpanoja? Ja niin vaikea aine, tunnillako he sitä vaan oppisivat? Ei tullut mitään, pastori luotti heihin liian paljon. Mutta eikö hän ollut taaskin hyvä, tuo pastori? Oli, oli, niin ihmeen hyvä! Hänen vertaistaan ei missään, ei koko maailmassa. He rakastivat häntä kaikki äärettömästi, niin juuri: ääääärettömästi he rakastivat pastoria, ääääärettömästi!

Koettelivat kilvan, kuka pitemmältä osasi vetää äätä, se ehdottomasti suurinta rakkautta osoitti. Kaikki yksitoista huusivat äätä, ja kauas huuto kaikui toisiin luokkiin. Mutta sitä he eivät muistaneet; innoissaan he unohtivat kokonaan arvonsakin korkeimman luokan oppilaina. Toisiaan vasten he seisoivat ympyrässä, suut seljällään, ja äätä he vaan yhteen ääneen venyttivät. Ei kukaan kuullut, kun ovi aukeni.

„So, so, tytöt!“

„Äääääää — — —“

„Hiljaa! hiljaa!“

„Äääääää — —“

„Hiljaa!“

Käsiään löi opettajatar yhteen. Se ääni viimeinkin kajahti tyttöjen korviin. Tuli äkkinäinen hiljaisuus juuri kuin salama olisi huoneesen iskenyt. Suut menivät kiinni ja päät painuivat alas. Mutta helpolla he pääsivät, pienen nuhdesaarnan vaan saivat, eikä sen enempää.

Kotiin tultuaan meni Hanna isän kirjastoa tarkastamaan. Filosofia, näet, pyöri mielessä. Löysi Kantin „Kritik der reinen Vernunft“ ja Hegelin teoksia myös. Ne hän otti haltuunsa; tiesi arvon sen verran että noita molempia juuri luettiin. Hän katseli niitä ja meni sitten aarteineen Edlan luokse. Yhdessä kun lukisivat, niin ymmärtäisivät paremmin.

Edla oli pahalla tuulella; veljet olivat häntä suututtaneet. Hän kun koulusta tultuaan oli heille kertonut, että tyttökoulun korkeimmalla luokalla tänä vuonna otettaisiin filosofiaa, ne ilkiöt olivat ruvenneet nauramaan ja pilkkaamaan. Hekö filosofiaa, muka! Jotka eivät osanneet ajatella ollenkaan. Eikä heitä edes opetettukaan ajattelemaan, sillä heille se oli tarpeetonta. He poloiset olivat vaan miehiä varten luodut; nuorina iloksi ja huviksi, vanhempina palvelijoiksi; vaikkei heitä ihan sillä nimellä sanottu, etteivät olisi pahoillaan. Mutta kumma kun eivät sitä ymmärtäneet. Todisti juuri, kuinka vähän he pystyivät itsenäisesti mitään arvostelemaan. Antoivat miesten vaan vetää itseään nenästä, ja pitivät kaikki totena, mitä heille uskoteltiin. Ei, toisenlaisia kouluja heille olisi laitettu, jos heistä oikein järkeviä ihmisiä olisi aiottu. Matematiikkaa opetettu enemmän ja logiikkaa. Mutta he tuskin tiesivät, mitä logiikka olikaan. Ja kun Edla sitten ei todella tiennytkään, he hyvin mahdikkaasti selittävät, että logiikka juuri oli ajatusoppia, ettei ilman sitä kukaan osannut oikein johdon mukaisesti tulla premissistä päätökseen, ei sanalla sanoen osannut ajatella.

Ei Edla tahtonut voida sitä unhottaa. Kauan aikaa Hanna sai puhua ja näytellä kirjojaan, ennenkuin hänen huomionsa niihin viimeinkin kiintyi. Mutta kun niin pitkälle oli päästy, heräsi myöskin jo mielihalu. He alkaisivat kohta; Kantin teos otettiin ensimmäiseksi esille. Sepä kumma, etteivät siitä selvää saisi. Rautaisella tahdolla he tart-

tuivat työhön, ja jonkun verran matkaa luettiin hyvällä luottamuksella. Mutta sitten alkoi jo hiukan epäilyttä. Aivoissa tuntui niin kummalliselta, kun koettivat ajatuksella oikein seurata ja ymmärtää. Se oli se logiikan puute. Jos heidän pitäisikin lukea sitä ensin ja sitten vasta näitä?

Edla puikahti veljien huoneeseen, sillä ne eivät tällä haavaa olleet kotona. Kirjahyllylle hän meni suoraapäätä ja löysi kun löysikin sieltä logiikan oppikirjan. Ohkainen, pieni kirja se oli. Pyh, tuo nyt olisi päässä yks' kaks!

Mutta kotona ei sitä uskaltanut ruveta lukemaan. Veljet ehkä tulisivat ja älyäisivät. Päätettiin mennä Väinölänniemelle; siellä he rauhassa saisivat oikein jauhaa. Selailivat kirjan läpi, ja olivat hyvillään, kun se oli niin lyhyt. Viikossa varmaankin ennättäisivät loppuun. Ja nyt lähdettiin.

Ilma oli kaunis. Syksyisen auringon raukeat säteet loivat valoa ja varjoa metsien kiuhtaavaan kirjavuuteen. Mentiin niemen nenään, kalliolle, sinne jossa valkoinen laivamerkki seiso i pystyssä. Istuttiin; ja uskoa siinä taottiin logiikan johdantoa lause lauseelta. Pähän meni; kuinkas sitten. Olivatpa he koulun etevimpiä tyttöjä. Kuulustelivat lopulta toisiaan, ja niin he osasivat kuin vettä molemmat. Saattoivat nyt hyvällä omallatunnolla levähtää ja katella järveä ja saaria ympärillään.

Askeleita kuului takana; kalliolla ylempänä seiso i Lavonius, nuori etevä lyseolainen kahdeksannelta luokalta. Edla pisti kirjan sadenuttunsa alle piiloon.

Mitäkö täällä tekivät? Ei juuri mitään, ilman vaan istuivat, kun oli kaunis ilma. Hän tuli alas heidän luokseen ja heittäytyi maahan kyljelleen. Josko pelkäsivät muurahaisia? Kyllä vähän; mutta eihän niitä tässä varsin paljon ollutkaan, tuolla etempänä niillä oli keko. Olivatko lukeneet muurahaisista? Sepä kysymys. Tottahan nyt; viime vuonna jo, neljännellä luokalla. Ja tunsivat? Tie-

tysti, kuinkas muuten. Latinalainen nimi, formica rufa, suuri pää, katkonaiset antennit, kapea thorax, suuri abdomen.

Tytöt ylpeillen katsoivat häneen. Niinkö luuli, ettei muut osanneet mitään, paitse lyseolaiset?

„Entäs vielä?“

No, eivät he juuri enempää. Niiden yhteiselämästä, eivätkö siitä mitään tietäneet? Kyllä; niitä on uroksia, naaraksia ja työntekijöitä, ja ne elävät keoissa.

Mutta Lavonius heille kertoi koko joukon uutta.

Niillä on kehittyneet hajuelimet, hän sanoi, joiden kautta puhelevat keskenään, ne hoitavat erästä hyönteistä, Aphis, syöttävät ja lypsävät sitä aivan kuin me ihmiset lehmää, ja työmuurahaiset ne pesän rakentavat, hankkivat ruoan ja vaalivat koteloita, kantaen niitä lämpimällä säällä keon pinnalle päivän paisteesen ja kylmällä taas suojaisiin paikkoihin.

Tytöt kuuntelivat tätä kaikkea ja rupesivat seuraamaan noita pieniä eläviä ympärillä, joista monet hinasivat eteenpäin mahdollittoman suurta taakkaa. Teki mieli nähdä kekoakin; mentiin luokse ja kaikki kolme kumartuivat katselemaan kiehuvaan rikkaläjää. Lavonius pisti kepin keskelle kekoa, ja muurahaisille tuli siitä hirveä hätä. Rajulla vihalla ne ryntäsivät kepin kimppuun, ja antoivat varmaan hajuelimillään sanan toisilleen koska pitkien matkojen päässä tulinen kiire syntyi.

„Darvin sanoo“, jatkoi nyt Lavonius, „että muurahaisen aivot ovat kummallisinta ainetta maailmassa, koko rakennus on vaan pieni mikroskoopillinen hermosolmu, ja kuitenkin ne ovat niin viisaita.“ „Kuka on Darvin?“

„Darvin?“ kysyi Hanna hiljaa Edlalta, sillä Lavonius tarkasteli nyt muutamia muurahaisia vähän matkan päässä heistä.

„En tiedä“, vastasi Edla yhtä hiljaa. „Mutta elä huoli; kysytään huomenna maisterilta.“

Lavonius tuli vielä takaisin Darviniin ja puhui jostain kehitysteoriasta, joka tytöille oli niin vierasta, etteivät saaneet siitä yhtään selvää. Mutta he olivat varoillaan; eivät virkanneet sanaakaan, ettei heidän tietämättömyytensä tulisi ilmi. Kovasti teki mieli kysellä ja urkkia, sillä se oli niin hauskaa kaikki, että värähteli oikein hermoissa. Ylpeys kuitenkin esti; ei he toki näyttäisi tyhmyyttään, ei sittenkään.

He kuljivat kotiapäin ja Lavonius astui reippaasti rinnalla. Kepillään hän pitkin matkaa huiski pieniä kiviä tieltä, että lensivät kauas pois, toiselle ja toiselle sivulle. Ja hän jatkoi puhettaan yhä enenevällä innolla:

„Darvinin kehitysoppi on niin suuri voitto ihmiskunnalle, ettei vielä sen vertaista ole ollut. Se kerrassa repäisi halki verhon silmien edestä ja avasi äärettömät nököalat joka haaralle. Tästäpäin sitä mennään eteenpäin, varmoilla askeleilla ja voitonriemulla. Luonnon tutkijat käyvät edellä ja näyttävät tietä; muut tulevat jäljessä.“

Hän pysähtyi; oli korkealla pilvissä älynnyt lintuparven, joka teki muuttoa eteläänpäin. Niitä seurasi hän silmillään niinkauan kuin voi. Tytöt odottivat. Viimein, kun lintuja ei enää erottanut, kääntyi hän pitkittämään matkaa. Mutta huokaus pääsi hänen rinnastaan, sanattomana hän kulki nyt, ja alaspäin hän katseli; eikä häilynyt enää keppi niin voimakkaasti kuin äsken.

Jäljellä he kuitenkin olivat monessa aineessa; siihen päätökseen tytöt tulivat Lavonius'esta erottuaan. Mutta oliko se heidän syynsä. Miksei opetettu paremmin. Nyt he panisivat maisterin tiukalle; eivät antaisi hänelle rauhaa, ennenkuin oli selittänyt heille kaiken tuon, josta Lavonius niin innostuneena heille puhui.

Näin lukuvuosi alkoi. Ja päivä meni, toinen tuli. Koulussa käytiin, läksyt luettiin ja säännöllisesti tehtävät täytettiin. Eikä ikävästä mitään tiedetty. Tunnit menivät kuin siivillä, ja lomahetkillä oli niin paljon puhuttavaa.

Opettajat pitivät heistä, sillä heillä oli palava tiedon halu.

Nyt viimeisenä vuotena se oikein puhkesi kuin kuo-
restaan ja kasvoi kiihkeäksi ehkä juuri siitä syystä, ettei
jäljellä ollut kuin lyhyt aika sen tyydyttämiseksi.

Tottelevaisia he myöskin olivat ylipäätään. „Koulun
maine“, oli heillä omantunnon asiana, sillä johtajatar yhte-
nään heitä muistutti sen tärkeydestä. Säädyllisiä heidän
tuli olla, ei juosta eikä pauhata, hiljaa vaan puhua. Ly-
seon pihasta ja torilta vapaahetkinä aina kuului hirveä
melu; pojille tuo kävi laatuun, mutta tytöille ei. Välistä
kumminkin valtasi heidät rajaton halu tekemään jotain ta-
vatonta, jotain semmoista, joka koko kaupungin panisi pyö-
rälle, jos tiedoksi tulisi. Elämän voima uhkui povissa ja
pyrki vapaaksi kaikista siteistä. Luokalla useinkin pieniä
luvattomia temppuja tapahtui, mutta ne eivät olleet juuri
vaarallista laatua eikä ne myöskään ilmi tulleet. Mutta
kerran sattui kumman kummaa. Semmoista, jota varmaan
ei koskaan maailmassa ollut ennen tapahtunut, eikä luulta-
vasti vast'edeskään tulisi tapahtumaan. Sillä se oli niin
hirveätä. Ei siitä uskaltanut puhua kuin hiljaa lukittujen
ovien takana. Jos se vaan tulisi tiedoksi, he olisivat on-
nettomia. Ja heidän koko elämänsä olisi sillä kertaa me-
netetty.

Asia oli tämä. Heillä oli lukuseura. Lauantai-iltoina
se oli koolla, vuoronperään itsekunkin luona. Erään kerran
he oikein herkesivät vallattomiksi. Inesin luona silloin
olivat, eikä tullut luvusta paljon mitään. Nauroivat niin
hirveästi kaiken aikaa ja vehkeilivät. Betty ja Ines hyp-
pivät harakkaa, ja narrasivat viimein toisiakin samaan il-
veilyyn. Ei se kuitenkaan vielä mitään, mutta sitten! Hei-
dän piti lähteä pois, oli jo sangen myöhäistä. Kello löi
yhtätoista. Kuu paistoi, taivas oli kirkas, maa jäässä.
Ines saattoi heitä portaille. Siinä he sen keksivät. Ei sitä
jäljestäpäin enää saatu selville, ken sen ensin julki lausui,

mutta yksimieliset he kohta olivat; ei pannut kukaan vastaan. Lähtisivät juoksemaan kilpaa kaupungin kaduille! Joka kulmassa pysähdys, kunnes kaikki olivat ennättäneet kohdalle ja sitten taas uusi rynnästys seuraavaan kulmaan. Tuumasta toimeen! Ines palasi etehiseen ottamaan nuttua ja hattua, hänkin tahtoi olla mukana. Kaduilla ei näkynyt ristinsielua; ikkunat olivat pimeät, uutimet edessä; koko kaupunki nukkui vanhurskaan rauhallista unta. Yön syvässä hiljaisuudessa vaan pienet pahantekijät olivat valloillaan. Ensimmäisestä kulmasta he alkoivat; suunta määrättiin ja hiljaisuuteen kehoitettiin. Ei saanut nauraa eikä kovaa puhua. Ja keveästi piti juosta, ettei maa liian paljon tömissyt.

„Yks’, kaks’, kolme!“

Voi, herra, sitä vauhtia! Helmat hulmusivat ja liehuivat; jalat nousivat ja laskivat. Ines ja Betty ensimmäiseksi ennättäisivät perille. Mutta pian joutuivat muutkin. Sydäntään painoivat kaikki molemmin käsin ja läähättivät. Ja nauraa heidän myöskin täytyi, olisivat menehtyneet muuten. Hiljaa, hiljaa vaan! Joka ikinen varoitti toisia, mutta nauroi kuitenkin samalla itse. Sitten uudistettiin leikki, ja uudistettiin monta kertaa. Hauskaa se oli, selittämättömän hauskaa. Päättivät kiertää koko kaupungin näin.

Ei ollut enää monta katua jäljellä, kaikki näytti käyvän hyvin. Ei vaaraa minkäänlaista. Ei tullut kissaakaan vastaan. Eikä liikkunut poliisia millään haaralla. Mutta silloin se tapahtui, se kauhea, joka äkkiä lopetti heidän ilonsa. Seinän varjossa erään kadun kulmassa seisoi kaksi herraa; eivätkä tytöt huomanneet heitä, ennenkuin olivat ihan kohdalla. Ja juuri silloin he olivat kaikkien rajuimmat. Herrat tulivat heitä aivan lähelle palavat papyrossit huulten välissä ja koettivat katsoa heitä silmiin. Eivätkä he tyhmeliniit hoksanneet edes heti lähteä pakoon kun niin säikähtivät. Varmaan nuo herrat tunsivat heidät kouluty-

töiksi, ja nyt he kertoisivat koko jutun ja heidän maineensa ja koulun maine! Ja mitä heille siitä seuraisikaan? Mitä sanovat opettajat, kun saavat tietää? Heidät erotetaan koulusta, ja siitä tulee iänikuinen häpeä.

Tätä kaikkea he tuskassaan puhuivat keskenään, astuessaan hiljaa ja tasaisesti tuosta onnettomasta kulmasta pois. Ja mitä enemmän he pahoja aavistuksiaan toisilleen ilmoittivat, sitä enemmän heidän pelkonsa kasvoi ja sitä tukalammaksi kävi mieliala. Hirveätä kun vielä piti erota; olisivat saaneet edes olla yhdessä, aina siksi kuin lähestyi heitä tuo odotettu myrsky.

Jännitetyllä mielellä he tästä illasta saakka joka päivä tutkivat johtajattaren kasvoja. Ja konsa niissä vaan totisuutta ilmestyi tavallista enemmän, he jo luulivat kaikki olevan ilmi. Silloin he aina pysyivät koossa, oli juuri kuin turvallisempaa niin. Ja tuli mitä tuli, yhdessä he sen kestäisivät.

Mutta päiviä meni, jopa viikkojakin. Eikä vielä erinomaisempaa kuulunut. Olisivatko nuo herrat kumminkin olleet niin jaloja että pitivät heidän tekonsa salassa? Eivät tunteneet edes heitä, että joskus maailmassa olisivat voineet heille kiitollisuuttaan osoittaa. Aikaa voittaen heidän pelkonsa asettui ja he uskalsivat vähin erin ruveta toivomaan, ettei koko jutusta sen enempää tulisikaan.

Woldemaria ei Hanna syksyn kuluessa tavannut paljon muuta kuin sen, minkä kadulla näki. Kouluun mennessä ja koulusta palatessa hän usein sattui tulemaan vastaan. Ja vaikka se oli kovasti hauskaa ja vaikka Hanna tunsu kaipausta kun joskus päivä meni, ettei häntä kuulunutkaan, säikähti hän kuitenkin joka kerran kun kaukaa hänet huomasi. Jalat olivat kuin poikkilyödyt, sydän tyytytti ja veri lensi kasvoille. Täytyi ponnistaa kaikki voimat, saattaakseen jotenkin taitavasti lähestyä ja kulkea ohitse. Mutta jäljestäpäin oli sitten kuitenkin niin iloista mielessä.

Eräänä aamuna Hannan kielioppi oli kateissa. Ei löytänyt, vaikka kuinka olisi hakenut. Jussi istui ruokasalissa aamiaisella; kuuli kyllä, että Hanna hääri huoneessaan edestakaisin ja tuskitteli itsekseen, sillä ovi oli auki. Mutta ei hän tullut kysyneeksi syytä, hän vaan söi. Vihdoin Hanna tuli kynnykselle ja kysyi:

„Oletko, Jussi, vienyt minun kielioppini?“

„Olen.“

Hän katsoi rauhallisesti Hannaan.

„Missä se on? Sano pian!“

Jussi vähän mietti ja nieli alas mitä oli purrut.

„Taisi jäädä kouluun.“

„Hyvänen aika! Nyt en voi lukea läksyjäni.“

„Lähetä lainamaan.“

„Kun kello jo on niin paljon.“

„Asuuhan Olga tässä likellä.“

Mutta Olga tulikin samassa juosten portaita ylös ja etehisen kautta suoraan ruokasaliin.

„Hanna, minulla on uutisia. Hyvää huomenta!“

Jussin läsnäolo nähtävästi häiritsi.

„Tule kamariisi.“

Sinne mentiin.

„Enkö minä saisi kuulla?“ kysyi Jussi pöydän takaa.

„Ei, ei, meillä on salaisuuksia.“

Ovi painettiin kiinni ja kuiskaten nyt Olga kertoi, kuinka hän illalla oli tavannut Tirriä ja kuinka Tirri oli hänelle uskonut, että Woldemar pitää Hannasta, ja varoit-
tanut, ettei hän sitä Hannalle ilmoittaisi. Ja hän oli luvannut, vaan ei voinutkaan pitää sanaansa, täytyi heti tulla kertomaan, kun se oli niin kovasti hauskaa. Mutta Hanna ei saisi olla tietävinään koko asiasta, Tirri varmaan suuttuisi iäksi, jos saisi kuulla.

Ei Hanna tietysti mitään sanoisi. Mutta, voi kuinka hän punastui ja kuinka hän ujosteli ja oli onnellinen sa-

malla. Kielioppi unohtui siihen paikkaan. Mentiin yhdessä kouluun. Päivä paistoi kirkkaasti; yöllä oli satanut lunta, mutta se oli nuoskeana maassa ja puolittain jo sulana; räystäät juoksivat. Hannan rinta kohosi; sydän vaati avarampaa tilaa, sillä uudet tunteet sen täyttivät. Kukan nappu kuin aukeaa, se verholehdet painaa alas ja vapaasti silloin kehittyvät kaikki luonnon antamat rikkaudet. Vaikka Hanna tunnilla oli vähän hajamielinen, kävi häneltä kuitenkin hyvin; kumma kyllä, vastaukset tulivat kuin itsestään. Ja kaikki aineet tuntuivat nyt hauskoilta; nekin, jotka ennen hänen mielestään olivat hirveän ikäviä, niinkuin maantiede, esimerkiksi. Pastori Järvelä antoi heille tavan mukaan paljon ajattelemisen aihetta. Erimielisyyttä ja pitkiä väitelyjä syntyi tunnin jälkeen tyttöjen kesken ja vaikutti sen, että he sitä kiihkeämmin seuraavaa tuntia odottivat saadakseen kuulla, kuinka pastori asian selitti. Uskonto oli muuttunut heille ikäänkuin sielun luonnonhistoriaksi ja elämän korkeimpien totuuksien lähteeksi. Epäilystä ei syntynyt minkäänlaista, sillä he luottivat sokeasti opettajaansa eikä heidän lapsellinen järkensä ristiriitaisuuksia huomannut.

Kevätpuoleen karttui töitä suuressa määrässä; käsityöt ja piirustukset olivat valmistettavat tutkintoa varten. Hannalla oli sohvatyyny ommeltavana, se oli kiinnitetty jaloilla seisoviin puittimiin, ja sen vuoksi hankala kuljettaa väliajaksi kotiin. Kiire tapasi siis häntä erittäinkin, sillä muut kaikki olivat pitkin vuotta saaneet käyttää pieniä joutohetkiään iltasilla koulutyön ompelemiseen. Mutta pääsiäisluvaksi kannettiin Hannankin puittimet kotiin, ja nyt tuli hänen olla ahkera, ei auttanut juhlapäiviäkään jouten viettää. Synnin välttämiseksi hän asetti niin, että pyhinä luki, piirusti ja kirjoitti, arkipäivinä ompeli tyynyänsä. Kihlatuorstaina hän nousi jo neljältä ja istui melkein yhtämittaa koko päivän puittimiensa ääressä. Rintaan koski, sillä hänen täytyi nojata kovaa puuta vasten, ulottuakseen

kohdalle, selkä oli myöskin aivan katketa vinossa istumisesta. Vaan ei hän sittenkään malttanut lopettaa. Voimisteli hiukan ja heittäytyi hetkeksi lattialle pitkin pituuttaan, kun jostakin oli kuullut sen olevan terveellistä. Nousi taas ja alkoi uudelleen. Kello oli kuusi, kyllä hän vielä pari tuntia jaksaisi.

Mutta samalla tuli Jussi suurella touhinalla kyökin kautta sisään.

„Hanna, mene ottamaan vieraita vastaan. Joudu!“

„Keitä vieraita?“

„Woldemar ja Tirri siellä tulevat.“

„Valehtelet.“ Hanna lensi punaiseksi ja pudotti neulan.

„No, kies' avita.“

„Hyi, sinua.“

„Mitäs sinä et usko. Kuule, soittavat jo.“

Hanna meni avaamaan, ja toden totta, nehän ne olivat. Hanna niin hämmästy, ettei osannut sanoa paljon mitään. Niiasi, vaikka olisi pitänyt vaan nyökäyttää päätä. Sillä niin he koulussa olivat päättäneet, ettei heidän enää sopinut niitata, ei varsinkaan lyseolaisille, kun olivat jo suuria. Hoksasi hän kumminkin sitten pyytää heitä sisään, saliin. Ja nyt hän sai kuulla asian. Lyseolaiset aikoivat panna toimeen hankiaisretken Kemilänmäelle seuraavana lauantaina ja he olivat tulleet kutsumaan Hannaa mukaan.

Kylläpä se olisi ollut hauskaa, oikein ihmeen hauskaa, mutta — työt, työt! Ei hän voinut lähteä, ei mitenkään. Woldemar kävi totiseksi. Tahtoi tietää, mitkä ne työt olivat, ja Hanna luetteli. Woldemar tarjoutui kirjoittamaan hänen aineensa, vaan Hanna arveli, ettei tuo kävisi laatuun. Kumminkin hän lopulta myönsi, kun pojat häntä houkuttelivat ja vakuuttivat sen heillä olevan hyvin tavalista, että toinen auttoi toista. Mutta sitten hän taas sai uusia epäilyksiä. Ainekirjoitus oli pitkäperjantain osalle, lauantaina hänen piti ommella. Tuumaili sinne tänne mi-

tenkä asettaisi, kun pitkäperjantaina ei käynyt tekeminen käsityötä; sai viimein selville. Valvoisi ensi yön aamuun saakka, ja nukkuisi sitten huomenna, vaikka koko päivän. No niin, nyt oltiin tyytyväisiä. Pojat läksivät ja vakuuttivat Hannan kaiken mokomin olemaan lauantai-aamuna kello täsmälleen viisi lyseon nurkalla. Sinne oli päätetty koontua.

Kun ovi oli sulkeutunut heidän jälkeensä ja Hanna vääntänyt avaimen ympäri, jäi hän miettimään. Ensi keran Woldemar heillä kävi, miltä lienee hänestä näyttänyt? Pianon päällä oli ollut pölyä; Hannaa se kauheasti harmitti. Poikien siellä ollessa hän siitä niin kiusaantui, ettei sanoa voi. Mutta ehkeivät he huomanneet, kun istuivat syrjin. Minkä vaikutuksen mahtoi muuten heidän salinsa vieraasen tehdä? Hän meni kynnykselle tutkimaan. Olihan se sievä. Kasvit tuolla perällä, uutimet ikkunoissa, taulut seinillä ja huonekalut, pöytä lamppuineen ja korukirjoineen, kaikki oli somaa ja kaunista, siitä kynnykseltä katsoen varsinkin. Kun tuo onneton piano vaan ei olisi sattunut olemaan pölyinen. Hanna meni hakemaan riepua kyökistä.

„Miina kun ei ole tänäpäivänä pyyhkinyt pölyjä salissa.“

„Olenpahan. Ihan vissisti olen.“

„Koska pianon päällyys on ihan harmaa.“

„No, sitä on karttunut päivän kuluessa, mutta kyllä minä aamulla pyyhin.“

Ei Hanna siihen mitään; otti vaan rievun käteensä ja meni.

Lauantaina, huuhtikuun 2 päivänä, herätti Miina suosituksen mukaan Hannan kello 4 aikaan aamulla. Kertoi, ettei hanki ollenkaan kannattanut, ulkona oli ihan suoja ja räystäät tippuivat. Hanna arveli, kuinka tehdä. Ei tienyt, aikoivatko mennä yhtäkaikki, ja kävellä maantietä, vai lykkäisivätkö toiseksi päiväksi. Olga tuli samassa häntä

hakemaan ja yhdessä he päättivät lähteä ainakin katsomaan lyseon nurkalle.

Siellä jo oli koolla joukko tyttöjä ja poikia, vaikka kello vasta oli neljännestä vailla. Ilo loisti kaikkien kasvoista, eikä se seikka vähääkään mieliä masentanut, että hiukan pisarteli. Kelkat olivat mukana ja kun tornin kello löi viisi, lähti retkikunta liikkeelle. Kuljettiin sitä katua, joka vei ylös pappilaan päin ja Kemilän mäelle.

Kaupunki vielä oli hiljaisena, aamu-untaan ihmiset nukkuivat. Muutamista piipuista ensimmäiset savupatsaat pyrkivät nousemaan, mutta lyötiin kohta alas, sillä ilma oli sumuinen ja sakea. Kyökeissä vääntäytyi joku piiosta ylös, istuen vuoteellaan, kynsi päätään ja koetti saada turpeita silmiään auki. Nousi sitten lattialle seisomaan, pidellen toisella kyynäspäällään pientä alushametta kiinni, ettei se päässyt putoamaan, haukoitteli, ja meni vihdoin hoiperrellen unenpöpperössä pistämään tulta hellaan. Kun oli saanut sen syttymään ja laittanut kahvipannun reiälle, kiirehti hän takaisin sänkyyn peitteen alle, mielissään että vielä sai vetää vähän unta, siksi kuin pannu rupeisi kiehumaan.

Eräässä rakennuksessa likellä tulliporttia oli vinnikamari, jossa asui lyseolaisia. Näistä oli yksi köyhyyden tähden jäänyt huvirekkestä pois. Kun toverit läksivät ei hän enää saanut unta, vaan valvoi ja ajatteli tämän maailman monia pahoja mutkia. Kuuli sitten iloisia ääniä kadulta ja hyppäsi ikkunaan. Nosti valkoisen uutimen syrjää ja katseli uteliaana lähestyvää joukkoa; vaan samassa sattui Ines luomaan silmänsä ylös ja säikähtyen vetäisi hän porroisen päänsä takaisin, pudottaen uutimen nurkan äkkiä paikoilleen.

Olga ja Hanna kävelivät rinnan; Woldemar liittyi heihin kohta alussa ja pian Tirrinkin askelet osuivat kohdalle. Woldemar kertoi Hannalle, että hän jo oli kirjoittanut tuon aineen, mutta vasta takaisin tullessa hän sen antaisi. Eikä

Hanna saisi virkkata siitä kenellekään mitään, ei parhaalle ystävälleenkään, ja Hanna lupasi. He puhuivat puoliääneen; Olga ja Tirri olivat silloin muissa asioissa, eivätkä kuulleet tästä mitään.

Perille tultua laskettiin ensin mäkeä ja mentiin sitten tupaan, jossa suuri, valkoisella liinalla katettu kahvipöytä odotti. Jokainen otti kupin, tytöt luonnollisesti ensin; ja sillävälin kuin he joivat, lauloivat pojat neliäänisesti. Maa-laisia kerääntyi tuvan ovelle, joka oli jätetty auki. Oli siinä muiden ohessa pieni, iloinen kerjäläispoika, mahdotto-man suuressa sarkanutussa, jota keskiruumiin kohdalla vyö piti vähän koossa. Hän niin nautti laulusta, että suu oli makeasta seljällään ja silmät kiilsivät päässä kuin kaksi kultaista käkeä. Kysyi eikö annettaisi hänen laulaa. Siihen suostuttiin, ja poika vietiin keskelle tuvan lattiaa, jossa hänen ympärilleen kokoontuivat kaikki herrat ja naiset. Ja poika pisti peukatot vyön alle kupeiden kohdalla, nojautui vasemmalle jalalle ja ojensi oikean, risasaappaisen ulos lyö-däkseen sillä tahtia. Näin hän laului:

„Meri oli tyyni kun rannalta läksin,
Ja huh, hah, hei, kun rannalta läksin,
Vaan selällä nousi tuuli,
Vaan selällä nousi tuuli.“

„Eikä tällä pojalla suruja ollut,
Ja huh, hah, hei, ja suruja ollut
Tähän päivään asti,
Ja tähän päivään asti.“

Värsy seurasi värsyn jälkeen, eikä tahtonut niistä loppua tullakaan. Kimakalla äänellä poika nuottia veti; harras oli ja totinen, vaikka ympärillä naurettiin. Ei se pikkuistakaan hämmentänyt, että kaikki häneen katsoivat, ja viis välitti hän siitä, että likaiset ryysyt häntä verhosivat, muita siistit, vartavasten tehdyt vaatteet.

Toinen kuppi vielä juotiin kahvia, sitten aljettiin piirihyppy. Sattumalta, ihan sattumalta tulivat Woldemar ja Hanna toistensa viereen, kun he molemmat olivat sillä rajalla, jossa poikien ja tyttöjen puoli piiristä yhtyi. Hannan käsi mahtui niin hyvin Woldemarin käteen; oli juuri kuin siihen luotu, ja Hanna toivoi sydämessään, ettei kukaan ottaisi häntä eikä Woldemaria piiriin. Laulettiin: „Koska neitokset häitä pitää, kuka sulhanen olla saa“, ja tultiin sille kohdalle, jossa oli sanat: „sinua minä rakastan.“ Woldemarin silmät silloin etsivät Hannan silmiä ja käsi lujasti puristi kättä. Sähköinen virta samassa hetkessä Hannan ruumiin kiersi, veri kuohahti ylös aina otsaan saakka, sydän löi ja suonet paisuivat. Hän lakkasi kuin naulaan laulamasta, toisten äänet kaukaisena huminana kohisivat hänen korvissaan. Piiri ja pyörivät parit, tupa ja kansa, joka oven suussa seisoi, kaikki katosi kuin sumuun. Tiesi vaan, että hänen kätensä oli Woldemarin kädessä, että Woldemarin silmät olivat kiinnitettyt hänen kasvoihinsa. Ja semmoinen autuaallinen tunne hänet valtasi, aivan jos taivaan portit äkkiä olisivat auenneet eteen.

Kuinka kauan tätä lienee kestänyt, ei hän siitä oikein selvillä ollut jälestäpäin, mutta sillä lailla se loppui, että Olga otti Woldemarin piiriin. Ei Hanna siitä vähääkään kiitollinen ollut Olgalle, päinvastoin; kun Olga hetken päästä tuli hänen luokseen ja iloisesti kuiskasi jotain hänen korvaansa, ei hän ollut kuulevinaan eikä vastannut mitään. Vaikka pian tuo pikkuinen harmi sentään haihtui, sillä hän oli niin äärettömän onnellinen.

Pitkään siellä viivytettiin, vasta kahdentoista aikaan tehtiin lähtöä kotiin. Ei ollut enää sumun merkkiäkään; päivä paistoi, lumi suli ja virtana lorisi vesi tienvieressä. Hannan helmet kastuivat korkealle ja likaantuivat, mutta hän ei sitä huomannut. Rinnakkain he taaskin kulkivat Woldemarin kanssa tuommoisessa hiljaisessa äänettömyydessä, joka

puhuu niin paljon. Oli tultu sillalle mäen alla, sinne, jossa koski kohisi ja jonka toisella puolen tie erosi ylös pappilaan. Seisottiin vähän aikaa siinä ja katseltiin veden hulmuavaa liikettä. Pieniä poikia leikitteli myllyn takana mutta niitä he eivät nähneet. Pojat huhuilivat, Woldemar luuli sitä käen kukunnaksi ja kysyi: „käki harmaa sanos varmaan, kuinka monta vuotta naimatonna käyn?“ Ja käki vastasi kolme. Sitten Woldemar kehoitti Hannaakin kysymään, hän nauroi ja kävi hämilleen, mutta totteli kuitenkin. Taas tuli vastaukseksi kolme. Jotain nämä molemmat ajattelivat yhtä haavaa, vaikka eivät siitä mitään puhuneet. Välttivätpä vielä katsoakin toisiinsa.

Kaupungissa erosi kukin omalle haaralleen, mutta Woldemar meni Hannaa saattamaan. Portilla hän jäähyväisiä ottaessaan antoi kokoon käärityn paperin hänelle käteen.

„Tässä on tuo aine. Elä näytä kellekään.“

Hän katsoi vähän kummasti sitä antaessaan, nosti siten lakkia uudelleen ja kääntyi menemään. Hanna pisti kiireesti paperin taskuunsa; aavisti melkein, ettei se pelkkä aine ollut. Vähän levottomana nousi hän portaita ylös; pelkäsi mitä äidin piti sanoa, kun olivat viipyneet niin kauan. Entä helmat, nyt vasta hän älysi kuinka pahaan siivoon ne olivat tulleet.

„No, viimeinkin!“ Isä seiso i ruokasalissa, kun Hanna tuli sisään; hän katsoi kelloaan. „Onko tämä hankiaisilla oloa; puolipäivään asti. Eikä se sovi, että koulupojat ja koulutyöt tuommoisia retkiä tekevät. Oliko teillä edes vanhempaa ihmistä siellä mukana?“

„Oli, neiti Öller.“

„Neiti, mitä se semmoinen velvoittaa. Miks'ette pyytäneet jotakin rouvaa?“

„Hän on jo vanha. Varmaan neljäkymmenen.“

„Vaikka.“

Ei Hanna virkkanut enää mitään. Arveli itsekseen, ettei se hänen asiansa ollut, vaan niiden, jotka panivat ret-

ken toimeen. Mutta olisiko isä ottanut sitä korviinsa tällä haavaa, vihainen kun oli. Nyt tuli äitikin sisään kyökistä.

„Lapsi kulta, katsoppas helmojasi. Paras leninkisi, ihan turmiolla.“

Niin, kyllä Hanna itsekin oli pahoillaan, mutta minkä hän sille enää voi. Päätti vast'edes paremmin varoittaa. Kovaksi onneksi isän huomio oli herännyt; hän loi niihin tarkastavan katseen. Ja seurasi sitä saarna, jommoista Hanna tuskin ennen oli kuullut. Täysikasvanut tyttö, eikä pitänyt enemmän huolta vaatteistaan. Sai tästä lähtein itse ruveta niitä hankkimaan; hän, isä, ei antaisi enää penniäkään. Ei ihmettä että Jussi, joka oli poika, repi ja likasi, mutta Hanna! Pitäisi häneltä toki voitaman vaatia hiukan tarkkuutta jo. Viimeinen kerta se oli, kun hän pääsi lyseo-laisten huviin, pankoon mieleensä. Ei ollut pyytämistäkään vast'edes.

Hanna kuunteli ja vaikenä. Ehkä olisi hän hyvinkin masentunut näistä ankarista nuhteista, varsinkin kun isä puhui niin kovalla äänellä ja niin vihaisesti häneen katsoi, mutta nyt oli taskussa jotain, joka piti toivoa yllä. Mieli-pahan takana piili halu päästä lukemaan Woldemarin kirjoitusta. Siihen tuli hänelle tilaisuutta, kun äiti lopettaakseen isän torumisen, kehoitti häntä menemään kamariinsa hametta muuttamaan. Niin pian kuin oli saanut oven kiinni jälkeensä, istui hän pöydän viereen ja otti paperin esiin. Silmät sattuivat ensin allekirjoitukseen. „Sinun Woldemarisi.“

Hannan posket paloivat kuin tulella. Eikä posket ainoastaan vaan kaulakin ja ohavukset ja otsa. Hän luki kirjoituksen alusta loppuun, luki uudestaan taas, ja vielä kerran ja monta monituista kertaa. Jo osasi sen ulkoa aivan.

„Jo vaipunut ol' sydämeni toivo, —
Kuin yö ol' mielen' synkeä ja musta
Ja tunnon aallot epäilyksen jäissä!

Mä tulin luokses — poskes punastuivat! —
 Se oli lempen' armas aamurusko!
 Ja toivo sydämessän' heräs jälleen.

Ja säde kirkas säihkyi silmistäsi! —
 Se oli lempen' ensi päiväkoitto!
 Ja pimeys sydämestäni haihtui.

Sä sanan yhden virkoit ainokaisen! —
 Ja lemmen päivä kohos kokonansa!
 Ja nietokset mun sydämessän' suli.“

a Kun hän sitten nousi ylös, loistivat hänen silmänsä, koko huone loisti, se oli täynnä onnea ja autuutta. Muutettuaan toisen puvun, istui hän puittimiensa ääreen ikkunan luona. Katsahti ulos kadulle; siellä aurinko paistoi ja taivas oli kirkas, eikä vielä koskaan ennen auringon valo niin ihana ollut, eikä taivaan kirkkaus niin heleä. Ilos ja toivo säteili häntä vastaan, mihin vaan silmänsä loi. Ja tuolla Woldemar! Hän kulki ohitse, katsoi sisään ja nosti lakkia. Hanna seurasi häntä ikkunasta kadun kulmaan saakka, josta kääntyi ja katosi, tarttui sitten neulaan ja ompeli tyynyynsä ruusuja niin kauniita, punaisia sekä valkoisia ja viheriöitä lehtiä niiden väliin.

IV.

Toisena pääsiäispäivänä läksi Hanna Edlan luokse pyytämään sanakirjaa lainaksi. Sattui niin hyvin, että hän tapasi Woldemarin kadulla, jota hän juuri oli salaisesti toivonutkin. Kuljettiin yhtä matkaa eikä puhuttu ensin pitkään aikaan, ei niin sanaa. Alkoivat jo lähestyä Edlan kotia, kun Woldemar kysyi, oliko hän lukenut tuon kirjoituksen. Kyllä hän oli. Ja mitä siihen vastaisi? Hannan pää painui alas ja silmät kiintyivät maahan. Ei hän ollenkaan ymmärtänyt mitä vastata. Eikä olisi saanut sanaa suustansa, ei vaikka.

Woldemar kävi levottomaksi. Kysyi, oliko näyttänyt kenellekään.

„Ei, mutta — — —“

Hanna olisi mielellään tahtonut kertoa Olgalle. Olivathan luvanneet, etteivät koskaan toisiltaan salaisi mitään.

„Mutta? Sano pian, tuolla tulee Ines.“

„Mutta —“

Ei hän voinut enempää, täytyi jättää siihen. Olivatkin jo portilla ja Ines yhtyi heihin, hän oli myös Edlan luokse menossa. Woldemar otti heiltä jäähyväiset ja Hanna huomasi, että hänen katseensa oli surullinen. Hanna oli siitä vähän pahoillaan; heidän välinsä oli jäänyt epäselväksi ja se oli hänen syynsä.

Sitten hän ei nähnyt Woldemaria kokonaiseen viikkoon. Ei kokonaiseen viikkoon! Sunnuntaina pääsiäisen jälkeen

hän ei voinut muuta ajatella kuin sitä kummaa. Kertausta heillä oli historiassa maanantaina ja kuudesta asti hän oli istunut kirja kädessä. Ei tahtonut oppia mitään, sillä mieli oli niin hajaantunut, taikka oikeammin, se kääntyi väkisen aina Woldemariin. Kello oli jo noin kahdentoista seuduissa; isällä oli vieraita, viini-karahviini oli viety sisään. Kaksi herraa kertoi Miina siellä olevan, Vaajasalon Sassa herra ja vallesmanni Dahlgren Kiuruvedeltä. Äiti luki Nordbergin postillaa ruokasalissa, kun isä tuli ilmoittamaan, että hän oli pyytänyt heitä jäämään päivälliselle. Ei se ihan hyvin sopinut äidin mielestä, heillä sattui sinä päivänä olemaan vähän liian yksinkertaista; vasikanpaistia tosin, mutta ei oikein kunnollista, olisi sietänyt olla paremmin juotettua, ja liemiruokana vaan veskunasoppaa, josta herrat tavallisesti eivät välitä. Mutta ehkä hän saisi jotain kolmatta lajia lisäksi, kun tuumaisi Marin kanssa. Äiti pani merkin postillaan ja läksi kyökkiin.

Vähän ajan päästä tuli isä uudelleen sille puolelle. Kutsui Hannaa saliin, vieraat halusivat kuulla soittoa. Hanna hiukan vastusteli, ei hän kehtaisi, kun ei osannut mitään. Mutta isä vaati ja hänen täytyi mennä. Hän soitti „La prière d'une Vierge.“ Herra Wiik tai „Sassa herra“, joksi Vaajasalon isäntää kansan kesken yleisesti sanottiin, seisoi pianon alapäässä, hypisteli kellon vitjojaan ja katseli Hannaa, silmät puoli ummessa. Posket hänellä olivat pulleat ja harmaan kalvakat, huulet paksut ja leuka lihava. Hannaan hän nyt niinkuin ennenkin teki vastenmielisen vaikutuksen. Mitä varten hänen vielä tarvitsi häntä katsella niin yhtämittaa. Se varsinkin kiusasi tällä haavaa. Olisi tahtonut kieltää, mutta eihän se käynyt laatuun. Pianoa hän siihen sijaan löi, että kielet paukahtelivat eikä hän silmäluomiaan kertaakaan nostanut, ei harmistakaan.

Vallesmanni ja isä istuivat pöydän luona ja puhelivat kaiken aikaa. Kun Hanna oli lopettanut kiittivät häntä

molemmat vieraat; Sassa herra sanoi hänen soittavan erinomaisen hyvin, olisi vaan halunnut kuulla vähän enemmän. Hanna ei osannut muuta, ja sitten hänellä oli niin paljon lukemista. Vaan isä ei antanut hänen mennä; soittakoon vielä, täytyi hänen toki osata kun monta vuotta oli ottanut tuntia. Ja uudelleen täytyi Hannan istua pianon eteen. Hän oli alkanut „Lieder ohne Worte“, kun ovi aukeni ja Olga katsoi sisään. Nähtyään vieraat, vetäytyi hän takaisin etehiseen; mutta Hanna keskeytti soiton ja juoksi hänen luokseen.

„Tule kävelemään“, kuiskasi Olga puoli ääneen. „Ne odottavat meitä portilla.“

„Ketkä?“

„Woldemar ja Tirri.“

„Voi en minä pääse. Täytyy soittaa noille herroille.“

„Että sinä viitsit. Jätä heidät ja tule pois meidän matkaan.“

„En voi, en vaikka mikä olisi.“

„Sinulla on hauskempi heidän seurassaan, niin, tietysti. Hyvästi sitten?“

„Olga, elä mene, hyi, kuinka sinä olet paha.“

Hanna riensi jäljessä portaille.

„Olga, Olga!“

Mutta Olga vaan meni; yhden kerran katsoi vielä taakseen ja huusi puoli kiusalla, puoli leikillä:

„Kyllä sanon, mikä sinua estää tulemasta, kyllä sanon.“

Ja silloin hän jo katosi porttikäytävään. Hanna palasi sisään jotensakin nolona ja soitti herroille „Lieder ohne Worte.“

Kun vieraat päivällisen jälkeen sanoivat jäähyväisiä, pyysi herra Wiik heitä seuraavana sunnuntaina Vaaajasaloon; hän tulisi itse noutamaan. Sunnuntai kaiketi sopivin siinä suhteessa, että Hanna olisi vapaa koulusta.

Isä kohta hyväksyi kutsumuksen; äiti arveli, ettei hän ehkä voisi jättää kotia, sillä palvelijat tahtoivat mielellään olla ulkona sunnuntaisina. Hannalta ei erityisesti kysytykään; seurasi niinkuin itsestään että hän tuli mukaan, silloin kuin otettiin. Eikä hän uskaltanut panna vastaan, kun isä kerran niin määräsi.

Maanantaina Hanna kysyi Olgalta, mitä pojat olivat sanoneet, kun hän ei tullut kävelemään. Eivät olleet virkaneet siihen mitään, kertoi Olga. Mutta heillä oli niin hauska; Ines oli haettu mukaan ja Puijon torniin olivat menneet, jossa lauloivat ja hyppivät ja keikkuivat monta tuntia. Ehkä siitä nyt syntyisi juttuja kaupungilla, mutta syntyköön vaan. Ihmiset saivat puhua mitä hyvänsä, he eivät välittäisi, ei tippaakaan. Ei tippaakaan, toisti Ines ja kehui sitten kuinka Woldemar oli miellyttävä ja kuinka hänellä oli kauniit silmät. Hän oli ehdottomasti etevin kaikista tämän vuoden ylioppilas-kandidaateista. Muutkin sen myönsivät; Hanna kuunteli ja vaiken.

Ei historian kertaus sinä päivänä käynyt oikein hyvin. Koko luokka oli vähäisen niinkuin väsynyt. Kevät-ilmakosen lienee vaikuttanut, vai muutenko voimat riutuivat näin lukuvuoden lopussa.

Ei nähnyt Hanna tälläkään viikolla Woldemaria, ei vilahdukseltakaan. Sunnuntaina, kenties, olisivat sattuneet jossakin yhteen, mutta silloin täytyi lähteä Vaaajasaloon. Edellä puolenpäivän herra Wiik jo tuli heitä hakemaan. Kertoi äitinsä ja sisarensa odottavan heitä päivälliselle.

Hannalla oli hirveän suuri respekti tuota äitiä ja tuota sisarta, ja ylipäätään kaikkia vanhempia naisia kohtaan. Ne olivat niin järin nuhteettomia ja viisaita; tarkastivat heitä, taitamattomia tyttöparkoja tutkivalla katseella ja löysivät varmaan aina jotain moitittavaa. Pelvosta tulikin heidän seurassaan tavallista jäykemmäksi ja harvapuheisemmaksi. Nyt häntä erittäin ahdisti kun äiti vielä jäi kotiin,

niinkuin oli uhannutkin; hänen kanssaan olisi sentään ollut kuin turvaa takana.

Isä ajoi edellä toisessa hevosessa, Hanna ja herra Wiik seurasivat jäljessä. Keli oli huono, reki töyssähteli alituisen kadulla. Varovaisuuden vuoksi piti herra Wiik käsivarttansa selkälaudalla ja Hanna koetti istua suorana ollakseen siitä kauempana; mutta joka kerran kuin hevonen tempasi vauhtia nytkähti hän taaksepäin ja tunsu aina tuon vieraan käsivarren ympärillään. Kadunkulmassa kun käännettiin se tukevasti tarttui häneen kiinni vyötäisten kohdalta, sillä reki vähän luikui. Hannasta tuntui pahalta, hän väänsi päänsä syrjään ja katsoi toisaanne. Samassa näki hän Woldemarin, joka seisoj kadun reunassa, silmät kohtisuoraan heihin. Eikö hän olisi tuntenut? Mutta sehän oli mahdotonta, koska he olivat aivan likellä ja siinä käänteessä juuri hiljempää ajettiin. Hanna koetti katsoa taakseen, vaan Woldemar oli jo silloin kadonnut. Renki nykäisi ohjaksista ja hevonen vilisti eteenpäin.

Herra Wiik puhui kaikenlaista. Kyseli koulusta ja tovereista, ja luetteli ketkä tytöt hänen mielestään olivat kauniimpia. Yksi oli joka kuitenkin vei voiton kaikista, mutta sen nimeä hän ei tahtonut mainita. Kysyi, eikö Hanna arvannut, ja Hanna sanoi „ei“, vaikka hyvin tiesi Sassa herran häntä tarkoittavan. Hanna ei koko aikana voinut katsoa herra Wiikiä silmiin, sillä hän oli niin inhoittava. Epäselvä, mutta väkevä, fyysillinen vastenmielisyyden tunne pakoitti häntä painumaan reen toiseen laitaan, niin kauas kuin saattoi vaan ja kun Sassa herra kumartui häntä kohti, tahtoi käsi väkisenkin työntää häntä pois, ja haluttipa melkein antaa häntä korvalle välistä. Mutta hän malttoi mielensä, rypisti otsaansa ainoastaan, puri hammasta ja aukaisi suunsa vaan silloin, kun lyhyt vastaus johonkin suoraan kysymykseen oli välttämätön. Matka oli pitkä ja kiusallinen. Keveämmin hän hengitti,

kun vihdoinkin hevonen pysähtyi Vaajasalon pihalla paraatiportaiden eteen. Sassa hääri hänen ympärillään, auttoi häntä reestä ja otti etehisessä päällysvaatteet huostaansa. Saattoi häntä sitten komeaan saliin, jonka alaslasketut uuti-
met ja tummat tapetit tekivät puolipimeäksi. Peräseinä oli täynnä korkeita kasveja; huonekalut, jotka olivat asetetut ulommaksi lattialle tahalliseen säännöttömyyteen, näyttivät peloittavan ylpeitä silkkipäällyksineen korkealle kohonevilla täytteillään. Salin ylhäinen isoisuus painoi Hannalta kaiken rohkeuden alas; hän tunsi itsensä nyt mitättömän pieneksi eikä halveksinut enää herra Wiikiä, joka liikkui luontevalla varmuudella tämän komeuden keskellä. Molemmilla sivuseinillä olivat kaksipuoleiset ovet auki toisiin huoneisiin, yhtä korskeasti sisustetut nekin. Neiti Wiik tuli hymyillen vastaan ja vei häntä pöydän luokse istumaan. Isä oli en-
nättänyt edeltä, Hanna kuuli hänen äänensä oikeanpuolisesta huoneesta, jonne herra Wiik nyt meni, jättäen hänet vastaiseksi sisarensa huostaan. Hanna oli niin onneton siinä kun hän istui jäykkänä ja suorana tuolin reunalla, uskaltuen tuskin sormeakaan vapaasti liikuttaa. Levot-
mana laski hän itsekseen tuntimäärät siihen pelastavaan hetkeen, jolloin hän taas istuisi reessä, matkalla kotiin. Tuossa yhdeksän aikaan illalla otaksui hän sen viimeistään tapahtuvan. Jos lähtisi isä ennen; mutta ei hän sitä juuri uskaltanut toivoa.

Kaiketi hän oli hyvin ikävä ja typerä neiti Wiikin mielestä, kun ei hänellä ollut mitään puhuttavaa; eikä hän keksinyt semmoista sopivaa, vaikka kuinka olisi päätänsä vaivannut. Saiko joskus sanan sanotuksi, kuului ääni vieraalta ja kankealta ömiinkin korviin. Neiti Wiik alkoi keskustelua yhdestä ja toisesta aineesta, mutta aina se raukesi sikseen, kun Hanna vaan mykkänä kuunteli eikä virkannut mitään. Kuvateoksia he vihdoin rupesivat katselemaan ja silloin Hannalle tuli vähän helpompi olla, sillä

ajatukset kääntyivät muuanne ja tuo kiusaava kainous jäi taaemmaksi.

Mutta sitä tukalampaa oli taas päivällispöydässä, siihen kun paitse talonväkeä ilmestyi vielä pari vierasta heraa, molemmat kaupungin hienoimpia ja mahtavimpia, jotka olivat tulleet Vaajasaloon, ties' milloin, ehkä jo edellisenä päivänä. Heidän ja neiti Wiik'in välillä syntyi kohta vilkasta sananvaihtoa eikä Hanna osannut muuta kuin ihmetellä, miten liukkaasti puhe sujui noilta seuraelämään totuneilta maailman ihmisiltä. Ei hän ikinä oppisi, niin Hanna itsekseen päätti, eikä hän noin vapaata ja taitavaa käytöstapaa liioin pääsisi omistamaan. Että hänen jo täytyikin tulla aikajhmiseksi niin pian; olisi saanut edes olla lapsena ilmoisen ikänsä.

Iltapuoleen tuli vieraita kaupungista, herroja ja naisia, neiti Munsterhjelm muiden muassa. Riemulla ne ajoivat pihaan, sisarukset menivät kumpikin ulos portaille heitä vastaan. Hanna sai tilaisuuden lähestyä isää ja kuiskaten kysyä häneltä eivätkö jo kohta lähtisi pois. Mutta isä sanoi, ett'ei toki vielä, pitihän heidän nyt olla siellä vähän aikaa, kun kerran olivat tulleet. Hanna yritti mainita jotakin läksyistä, vaan se hämmentyi siihen, kun vieraat samassa iloisella pauhinalla tulvailivat etehiseen. Naurua ja puhetta kaikui salin painavaan jylhyyteen. Heillä oli ollut äärettömän hauska matka, mutta vähän kylmä, ja nyt heidän täytyi heti tanssia, että lämpeneisivät. Neiti Munsterhjelm, joka ensiksi oli saanut päältään, juoksi suoraan pianon luokse ja soitti loistavan valssin: parittain tanssivat muut jäljessä sisään, sen mukaan kun naiset olivat valmiit. Ympäri huonetta lensivät, Sassa siirsi muutamia huonekaluja tieltä pois ja tuli pyytämään Hannaa, joka istui puoleksi piilossa kahden korkean kasvin takana. Pariin kertaan kierrettiin sali, sitten vetääntyi. Hanna takaisin soppeensa ja Sassa meni kumartamaan muille. Kahvia ja puns-

sia tarjottiin, lasia kilisteltiin ja vietiin huulille, taas tanssittiin ja naurettiin, leikkipuheita sateli, ilo nousi aina korkeammalle. Hannaa pyydettiin soittamaan polkkaa; hän vähin vastusteli, pelkäsi ettei osaisi pitää hyvää tahtia; mutta neiti Wiik väkisen vei häntä pianolle. Se kävi mainiosti; kaikki tanssivat ja hän sai jatkaa, siksi kuin lopulta jo halusivat lomaa, jolloin hänelle oikealta ja vasemmalta kiitollisuutta osoitettiin. Neiti Wiik taputteli olkapäitä, herrat joivat hänen maljaansa ja neiti Munsterhjelm nyökkäytti päätä suosiollisesti hymyillen.

Hanna meni jälleen entiseen paikkaansa, loi ohikäyden silmänsä herrojen huoneeseen ja näki pelipöydän olevan esillä. Hän huokasi, sillä nyt hän varmaan tiesi, ettei isä hyvillä maltaisikaan kotiin lähteä. Omiin mietteihinsä hän sai vaipua, siellä missä istui kasvien takana, pieni, hiljainen koulutyttö. Muut hänet pian unohtivat, ei tahallaan, mutta huomaamattomuudesta. He olivat omassa maailmassaan ja nauttivat seura-elämän hurmaavaa iloa; Hanna ei kuulunut heihin, ei sulanut tähän henkeen, liukahti sen vuoksi yksin erilleen. Eikä häntä kukaan muistanut kaivata, herra Wiik sen kenties olisi tehnyt, mutta hän oli kiintynyt pelipöytänsä toisessa huoneessa.

Sieltä kasvien takaa hän katseli muita ja neiti Munsterhjelminkin varsinkin hänen silmänsä kiintyivät. Kuinka hän oli miellyttävä, hieno ja samalla vapaa käytöksessään, pieninkin liike niin pehmeä ja viehättävä. Ei ollut kukaan niin kauniskaan kuin hän. Silmät loistivat ja huulet melkein aina olivat suloisessa hymyssä. Jotain arvokasta hänellä oli ruumiin koko asennossa, erinomattain siinä tavassa, jolla hän kantoi päätään. Semmoiseksi, kun voisi tulla! Hanna ei voinut silmiään hänestä kääntää, niin ihastunut hän oli. Joka kerran, kun neiti Munsterhjelm lähestyi sitä nurkkaa, jossa hän istui, rupesi sydän lyömään, hän ikäänkuin odotti jotain. Mutta neiti Munsterhjelm meni ohitse, eikä nähnyt häntä ollenkaan.

Totitarjotinta vietiin salin läpi herrojen huoneeseen. Hanna seurasi sitä pelvolla ja nyt hänen koko huomionsa kääntyi sinne. Avonaisesta ovesta hän näki, kuinka ne pänivät sokuria lasiin, kaasivat kuumaa vettä päälle ja hämmentivät lusikalla. Sitten karahviinista konjakkia. Mitä, jos isä joisi itsensä humalaan!

Tuo ajatus sai veren jähmettymään hänen suonissaan. Mitä sanoisivat nuo kaikki, hän näki jo selvästi heidän kauhistuksensa. Ja millä lailla saisi hän isää hallituksi; entä sitten kotimatka! Yhä tuskallisemmaksi hän tuli. Koetti taas katsoa herrojen huoneeseen, mutta isä istui syrjässä, ettei voinut häntä nähdä. Äänen kuuli. Eikö se ollut käheä ja eikö hän jo puhunut sopertamalla? Hannaa melkein pyörytti, ei tiennyt mitä tehdä, oli aivan kuin tunnottomana. Silmät mustenivat, korvissa suhisi. Sitten hän äkkiä syöksi ylös ja meni suoraa päätä neiti Wiikin luokse.

Hän voi pahoin, oli sairas ja tahtoi kotiin. Jos neiti Wiik olisi hyvä ja pyytäisi veljeään sanomaan isälle. Täytyisi heti päästä lähtemään, hän muuten tukehtuisi. Naiset hämmästyivät. He hiljenivät kaikki ja kokoontuivat hänen ympärilleen. Eikö olisi parempi, että hän panisi vähäksi aikaa levolle sivuhuoneeseen, ehkä se menisi pian ohitse, arveli neiti Wiik. Mutta Hanna ei ottanut kuullakseen, kotiin vaan pyrki; neiti Wiik kutsui veljeään kynnykselle ja kertoi hänelle siinä kuiskaamalla asian. Herra Mellin kuuli, nousi kohta pelipöydästä ja jätti kortit toiselle. Sassa ja hän tulivat kiiruusti salin poikki Hannaa katsomaan; isä koetteli hänen kättään, se oli kylmä ja jäykkä. Joku muisto heräsi; hän pyysi Sassa toimittamaan hevosta valjaisiin. Naisista joka ikinen tarjosi apuaan, mikä toi vettä, mikä viiniä. Hannalle tuo ystävällisyys teki hyvää; hän rupesi jo muutenkin tointumaan ja katui vähän sitä häiriötä ja levottomuutta, minkä hän oli matkaansaanut, sillä isä olikin vielä aivan selvä. Kotiin hän sentään halusi yhä varovai-

suuden vuoksi, eikä siitä syystä huolinut ilmoittaa, että pahoinvointi oli melkein ohitse.

Kaikki osoittivat hänelle suurta hyväntahtoisuutta; Sassa haki etehisessä päällysvaatteet esiin, auttoi häntä ja tuli lakittomin päin pihalle peittelemään häntä rekeen. Hanna pyysi sydämessään anteeksi, että oli tullessa halunnut antaa hänelle korvapuustin. Kuski sivalsi hevosta piiskalla ja Hanna tunsu itsensä onnelliseksi, aivan kuin olisi vankeudesta vapaaksi päässyt; päätti pyhästi, ettei hän milloinkaan enää Vaajasaloon tulisi.

Isä piti hänestä hyvää huolta, kysyi kuinka hän voiko, oliko jo parempi. Kyllä hän oli. Hanna ei uskaltanut sanoa, ettei häntä enää vaivannut mikään, että hän jo oli ihan terve; pelkäsi, että isä mahdollisesti katuisi pikaista poislähtöä, hyvässä lykyssä antaisi vielä kääntää hevosen takaisin.

Ilma oli leuto, mutta taivas kuitenkin tähdessä. Jäällä oli liukas keli, hevosen kaviot kopisivat juostessa ja heittivät aina väliin pieniä jääsirpaleita rekeen. Ympäristöä ei avaralta näkynyt, noin pari syltä tai kolme vaan, sitten peittyi kaikki hämärään. Hanna nojautui taakse ja löi silmänsä ylös avaruutta kohden, katseli tähtiä ja ajatteli niitä suurina taivaan kappaleina, jotka äärettömyydessä määrättyä rataansa kiersivät. Ajatus pyrki tunkeumaan kauas, pyrki käsittämään rajattomuutta ajassa ja paikassa, mutta väsyi pian ja palasi takaisin omaan maapalloon ja siihen pieneen kohtaan, jossa he kolme pientä ihmistä yhdessä ajoivat Kallaveden selkää. Kuski moiskahutti suullaan hevoselle, isä hengitti raskaasti, hän oli nukkunut; reki luisti eteenpäin ja jää ratisi jalaksien alla. Hannan ajatukset kääntyivät Woldemariin. . . .

Seuraavana päivänä hän astui hyvin hitaasti kouluun mennessä ja ehkä vielä hitaammin sieltä palatessa. Pysähtyikin väliin, tähytellen katua eteen ja taakse, joka kul-

massa hän viivähti hiukan, että sai kaikki neljä suuntaa tarkastetuksi. Ei näkynyt, ei kuulunut etsittyä missään. Kukkatorin viimeisessä käänteessä hän seisahtui puhelemaan toverien kanssa, joista hänen tässä piti erota. Pisti toisen jalkansa lirisevään ojaan ja katseli, kuinka vesi huuhteli kalossista likaa pois. Sitten silmät taas lensivät ympäri oikeaan ja vasempaan. Turha toivo, hän ei tullut. Toverit sanoivat jäähyväiset ja erkanivat. Ei auttanut muu kuin lähteä kotiin. Allapäin pahoillamielin hän astui lyhyen, jäljellä olevan matkan. Mikä Woldemaria vaivasi? Oliko hän kipeä?

Päivä meni, toinen tuli. Koulussa käytiin, läksyjä luettiin. Kyllä kaduilla aina oli ihmisiä, lyseolaisia ja muita, vaan sitä ainoata ei näkynyt. Kerran Hanna noin sivumennen kysyi tovereilta, olivatko häntä tavanneet. Eivät olleet; kandidaatit kuuluivat juuri niinä aikoina kiusaantuvan hirveässä työssä, yhden aineen kun saivat tentteeratuksi, tuli toinen. Woldemarilta oli ylipäättäen käynyt hyvin, sen Olga tiesi. Ja sitten hän jo eräänä päivänä kertoi kohdanneensakin häntä. Olivat puhuneet Hannasta, mutta Olga ei tahtonut ilmoittaa mitä. Hanna sai kauan häntä kiusata ja viimein se sitten tuli ulos. Woldemar oli sanonut, ettei hän enää ollenkaan pitänyt Hannasta. Oli luullut hänestä vallan toista, mutta oppinut vasta hiljan häntä paremmin tuntemaan. Kun Olga oli koettanut Hannaa puolustaa, hän vaan oli nauranut ivallisesti ja sanonut jotain niin pahaa, ettei Olga sitä mitenkään kertoisi, ei vaikka Hanna kuinka pyytäisi.

Mutta Hanna ei pyytänytkään, hän oli kuullut tarpeeksi. Huulet puristuivat kokoon, sydäntä vihlaasi pahasti, mutta sanaakaan virkkamatta meni hän puittimiensa luokse. Käsityötunti alkoi.

Illalla sitten kotona, kun kaikki jo nukkuivat, istui Hanna yksin huoneessaan. Liikkumattomana hän istui ja

tuijotti raskaasti eteensä. Kello napsutti seinällä, viisari verkalleen siirtyi, muuta ääntä ei kuulunut huoneessa eikä koko talossa. Kauan hän oli tuossa istunut osoittamatta mitään elonmerkkiä. Kynttilä paloi loppuun, valkea leimahti vielä piipusta ylös muutaman kerran, porahti ja sammui. Hän heräsi kuin unesta. Raapasi tikulla tulta ja sytytti uuden kynttilän. Seisoi siinä hetken väsyneenä ja pyyhki käsivarrella hiuksia ylös. Valittava huokaus nousi syvältä hänen rinnastaan. Sitten kädet ristissä seisoi hiljaa taas. Silmät sattuivat paperiin, joka oli hänen edessänsä. Sanat: „sinun Woldemarisi“ irvistivät siellä häntä vastaan: Hän otti paperin, vei kulman siitä kynttilän tulleen ja viskasi sen palavana uuniin. Katseli, miten valkea käärmeen tavoin kiersi ensin reunat ympäri, sitten rehahduttavalla ilolla otti kaikkityyni valtaansa. Viimeiseksi hän vielä luki sanat: „elämä on koulu“, mutta pian nekin hävisivät liekin sisään. Kun tuli sammui, oli jäljellä vaan hieno, musta levy, joka keveästi häilyi harmaalla tuhalla.

Lukukausi kallistui loppuaan kohden, aika läheni, jolloin erotodistukset koulusta annettaisiin ja toverit toisistaan hajaantuisivat, yksi sinne, toinen tänne. Ikävällä mielellä he siitä olivat useimmat. Tänä vuonna heissä vasta oli herännyt tiedon halu ja järki oli ruvennut asioita käsittämään. Kiihkeällä innolla he pyrkivät oppiaineissa eteenpäin, tunit menivät kuin siivillä. Ja nyt se juuri loppuisi, loppuisi koko iäksi! Eikä heillä olisi enää tuota hauskaa toveri-elämää, eivät näkisi toisiaan ehkä pitkään aikaan. Se niin kummalliselta tuntui, ettei sitä voinut ajatellakaan. Mutta varma vaan oli, että eivät he koskaan toisiaan unhottaisi, ei koskaan!

Noin puoli kuukautta ennen tutkintoa oli rippikoulu, jota viidennen luokan tytöt kävivät kaikki, samoin kuin ylioppilaskandidaatitkin useimmat, Woldemar niiden joukossa. Hanna ei sen jälkeen ollut häntä nähnyt. Yhden ainoan

kerran hän yritti tulemaan vastaan, mutta Hanna kun huomasi, kääntyi äkkiä toiselle kadulle. Voimiaan täytyi hänen silloin ponnistaa, ettei hörjahtanut kumoon, niin hermottomat hänen jalkansa olivat.

Toverien kanssa hän vältti mainita Woldemarin nimeä ja kun muut hänestä puhuivat, joka usein tapahtui, näytti siltä kun ei Hanna olisi kuunnellut. Ja nyt he koko viikon tulivat olemaan samassa huoneessa, näkemään toisiaan joka päivä!

Hanna ei katsonut sinnepäin, ei vahingossakaan. Te-roitti silmänsä rovastiin ja piti varalla, ettei ainoakaan sana hänen huuliltaan korvien ohi luiskahtanut. Ja ajatuksiaan hän myöskin koetti hallita; mutta yhtähyvin hän aina tiesi sääntilleen kohdan, missä Woldemar istui ja tunsii hänen läsnäolonsa joka hetki elävästi sielussaan. Se väkisenkin häiritsi häntä ja esti täydellistä antaumista uskonnollisten liikutusten valtaan. Siitä hänelle syntyi polttavia tunnonvaivoja, varsinkin viimeisinä päivinä, kun rovasti heille niin kauniisti puhui ja muut tytöt kaikki kauheasti itkivät. Kyllä hänkin itki, mutta ei niin hartaasti kun olisi pitänyt, eikä niin paljon kuin toiset, Olga esimerkiksi ja Ines. Kuinka ne olivat onnellisia hänen mielestään ja kuinka mahtoi Jumala olla heille suosiollinen. Hanna luki ahkerasti rukouskirjoja ja saarnoja, makasi kädet ristissä kaikki yöt, että Jumala antaisi hänelle anteeksi kovan, paatuneen sydämen ja pehmittäisi sen, tekisi sen lumivalkeaksi.

Päivää ennen vannottamista oli Olga saanut selvän armon-osoituksen ylhäältä. Hän seiso i avonaisen ikkunan luona kamarissaan ja itki. Silloin pääskynen lensi sisään, kiersi hänen päänsä ympäri ja pujahti ulos taas. Ja hän kertoi siitä riemuten toisille; Hanna rukoili, että Jumala antaisi hänellekin merkin, se olisi häntä suuresti lohduttanut. Mutta turha oli hänen toivonsa, ei hän saanut ulkonaista eikä sisällistä todistusta Jumalan mielisuosiosta. Ja kui-

tenkin oli hän viimeisen yönseudun itkenyt, valvonut ja rukoillut yhtämittaa.

Kun he sitten olivat alttarin ympärillä ja vannoiivat uskossa lujana pysyä elämänsä loppuun saakka, tunsivat Hanna olevansa kelvottomin kaikista, ei mahdollinen mihinkään. Muut olivat Jumalaa likempänä, hän seisoi yksin taaimpana, kaukana heistä; sai iloita, jos löysi sen verran armoa, ettei tänä tärkeänä hetkenä tykkänään heitetty pois kaikkivaltiaan kasvojen edestä. Urut soivat, seurakunta alkoi lukkarin johdolla virren: „Jesu ystävän on paras.“ Rovasti antoi heille merkin langeta polvillensa. Tytöt itkivät melkein ääneen, mutta Hanna vaan vapisi. Virren sävelet täyttivät koko avaran kirkon; ehkä seurakunnan esirukoukset jotain vaikuttaisivat heidän hyväkseen, hänenkin, joka huonoin oli. Hanna tunsivat harrasta kiitollisuutta kaikkia noita rakkaita ihmisiä kohtaan, jotka istuivat penkeissä ja hänen puolestaan Jumalaa lähestyivät. Äitikin oli siellä ja isä. Hiukan turvallisempaan hän uudelleen uskalsi kääntää sielunsa ylös korkeimman tykö, sulautuen palavaan rukoukseen. Säilyttäköön hän, kaikkivaltias, ristin kuormaa hänelle elämässä kannettavaksi, lähettäköön suruja ja murheita, mutta elköön häntä hyljätkö. Lapsekseen ottakoon, tukekoon, auttakoon. Jumalaa hän tahtoi palvella ja uskollinen olla aina kuolemaan saakka.

Oli juhlallista seuraavana aamuna. Aikaiseen Hanna jo istui valkoisessa puvussaan ja luki virsikirjasta kaikki rukoukset syntein anteeksi saamisesta ja ne, jotka herran ehtoollista koskivat. Isä ja äiti tulivat myöskin ripille, molemmat olivat mustissa vaatteissa. Aamiaista ei syöty, juotiin vaan kahvia leivän kanssa. Totisia olivat kaikki, äiti luki, isä käveli, eikä puhunut paljon mitään. Kasvoissa oli tuo puhdas ja sileä kuulle, joka saippuan ja partaveitosen jäljet ilmoittaa. Kellot pamahtivat soimaan, nyt oli lähdeittävä.

Rippilapsille oli sijaa säilytetty ensimmäisissä penkeissä alttarin luona, pojille oikeaan, tytöille vasempaan. Kirkonpalvelija osoitti heille paikat ja sulki penkkien ovet heidän jälkeensä. Hiljaisuus vallitsi kirkossa, joskus kuului joku puoleksi tukahdutettu rykiminen, joskus taas myöhempään tulevien hiipiviä askeleita. Kun tytöt olivat siunanneet itsensä, lukivat he virsikirjaa ja katselivat toisin ajoin alttaritaulua, joka kuvasi Kristusta ristipuussa, sillä välin kuin jumalanpalveluksen alkamista odottivat. Levollisempia he olivat ensimmältä kumminkin; silloin ainoastaan sävähtivät kun pappi alttarille tuli, kantaen kädessään hopeista astiaa, jonka päällä oli purppuran punainen, kultaompeleilla koristettu peite. Jännityksellä he myöskin katselivat, kun hän kaasi viinin karahviinistä kalkkiastiaan, josta sitten heille tarjottaisiin. Mutta kun pappi saarnan jälkeen alkoi messun, silloin rivit painuivat alas, kasvot peittyivät nenäliinoihin, hartiat nousivat ja laskivat; nyyhkytykset ja tärisyvät huokaukset yhtyivät urkujen hiljennettyyn soittoon ja papin ynnä lukkarin vuorolauluun. Pojat sitä vastaan istuivat kuin kynttilät penkissään ja tuijottivat vakavina kohtisuoraan eteensä. Ei heitä semmoiset huolet vaivanneet kuin tyttöjä, eivätkä he oikein ymmärtäneet heidän rajatonta mielenliikutustaan. Toisia se harmitti ja vaivasi, toiset taas puoli ivalla, puoli säällillä sitä vaarin-ottivat. Olivat ne tytöt sentään vähän kummallisia!

Tytöt puolestaan myöskin ihmettelivät poikia. Koko rippikoulu-ajalla he eivät kertaakaan itkeneet; vähän totisempia olivat muutamat, ja välttivät ne sentään kaikkikin vallatonta leikkipuhetta. Mutta katuvaista mieltä, tuskaa, nöyryyttä, pelkoa ja parantumisen halua ei heissä paljon huomannut. Juuri viimeisenä päivänä, heti sen jälkeen kun rovasti heille niin liikuttavasti puhui, tiuskui erään koulutoverin veli, „mene hiiteen“, kun sisar hänelle hiljaa jotain sanoi. Tytöt sen kuulivat ja kauhistuivat. Minkä kirouk-

sen hän, poloinen, vetäisi ylitsensä, kun oli noin paatunut. Ja vähän he sivumenneen sen ohessa itsekseen arvelivat, että olivatkohan pojat yhtä otolliset herran ehtoolliselle menemään kuin he, ja oliko Jumala heille suosiollinen, vaikka noin kylmäkiskoisia olivat ja jäykkiä. Jotain ansiota he sentään salaisesti ja puoleksi tietämättänsä toivoivat vuodattamista kyyneleistään.

Mutta tällä hetkellä ei semmoisille ajatuksille vähääkään sijaa löytynyt. Väristen he painoivat otsaa kirkon penkkiin jännitetyssä odotuksessa. Ja nyt lukkari alkoi urkujen säestämänä: „O Jumalan pyhä karitsa!“ Ylös he nousivat kaikki, valkeiden karitsain kaltaiset hekin, ja huojuvin askelin, epäilyksen ja toivon vaiheilla, he joukossa alttarin eteen pyrkivät. Ei Hanna nähnyt mitään, sakeaan sumuun peittyivät esineet hänen edessään. Mutta langesseensa polvilleen siellä pyhimmän paikan luona, täytti yksi ainoa tunne hänen sielunsa, Jumalan läsnäolon tunne. Kaikki muu katosi, ihmiset ympärillä, kirkko ja koko maailma iloineen, suruineen; hän tiesi vaan olevansa likellä Jumalaa, sai vakuutuksen siitä, että hän oli löytänyt armon ja otettiin lapsena vastaan. Mikä suloinen lepo, mikä taivaallinen autuus! Viini, jonka hän nautti, kiersi ympäri ruumiin, kuin virvoittava elämän neste. Kaikki nousivat; ei hän vielä olisi tahtonut, tässä oli niin hyvä olla. Kuolla kun olisi saanut, siirtyä pois, siinä juuri, maan tomusta ijaiseen valoon. Askel ei pitkältä tuntunut, mutta ei hänen sallittu sitä ottaa; palautua täytyi vielä tämän todellisen, jokapäiväisen elämän rajoitettuun piiriin.

Hyvä päivällinen odotti heitä kotona. Pöytä oli valmiiksi katettu, kun kirkosta tulivat; Jussi seisoi luona ja katseli sitä tyytyväisenä. Heilläkin oli nälkä, paastoomisen jälkeen tuntui tyhjältä sisässä. Istuttiin siis pöytään, ruokaliinat pantiin leuan alle ja rohkeasti käytiin ruokaan kiinni.

V.

Koulu oli loppunut; toverit olivat sanoneet viimeiset jäähyväiset ja matkustaneet pois. Nekin jotka kaupungista olivat, läksivät johonkin muuanne kesää viettämään, Ines ja Edla kauemmaksi, sukulaisten luokse, jossa aikoivat viipyä aina joulun saakka. Olga taas toivoi tulevaksi vuodeksi pääsevänsä Helsinkiin; äidin hän jo oli saanut puolelleen, ja kun he yksissä tuumin isää houkuttelisivat, niin varmaan hän myöntyisi. Tuli vaan olla varovainen ja viisas, valmistaa ensin vähitellen ja sitten isän hyvällä tuulella ollessa äkkiä tehdä rynnäkkö. Sillä tavalla he aina menettelivät, kun tahtoivat jotain perille viedä, ja harvoinpa sattui, ett'eivät onnistuneet.

Hannallakin oli eräs salainen toivo, mutta ei hän vielä uskaltanut siitä vanhemmille mitään puhua. Eikä äidin suostuminen olisi häntä mihinkään auttanut, pikemmin vaan vahingoittanut. Jos äiti jotain puolusti, silloin isä aina pani vastaan, ja isästä se kumminkin riippui. Hän nimittäin haaveksi jotain elämän tehtävää, jotain semmoista, joka hyötyä ja siunausta tuottaisi. Opettajattaren toimi häntä eniten viehätti, ei tiennyt mitään muuta niin jaloa. Ihanaassa unelmassa näki hän tulevaisuutensa, näki kuinka hän kasvatti lapsia hyviksi ihmisiksi, kuinka he toisiaan ääretömästi rakastivat, olivat aina yksissä, työssä ja vapaudessa, kävelivät metsässä, soutelivat järvellä, nauttivat luonnon

kauneudesta ja ihailivat siinä Jumalan suuruutta. Ja hän piirsi jo paperille koulukartanon valmiiksi, uusi rakennus se oli, kaukana maalla, järven rannalla, ryytimaan ympäröimänä. Suuri koulusali, pieni kamari vieressä ja kamarin takana kyökki. Huonekalutkin hän asetteli kohdalleen, uutimet ikkunoihin, valkoiset käytävämatot maalaamattomalle lattialle ja tuoreet katajat uunin ympärille. Kaikki oli hohtavan puhdasta ja siistiä. Kyökissä hääri askareissaan hänen erinomainen palvelustyttönsä, Anna hänen nimensä oli; sielläkin vallitsi sama järjestys, uutta kaikki ja somaa, vaikka yksinkertaista. Ryytimaan hän myös penkitti ja laittoi. Siellä kasvoi mahdollottoman paljon ruusuja ynnä muita kukkia, ja pensaita ja puita. Aurinko paistoi, järvi oli tyyni, ilma raikas, taivaasta lankei juhlapäivän rauha yli koko seudun. Ja lasten vanhempia tuli hänen luokseen, vakavia, ymmärtäväisiä ihmisiä, jotka olivat sanomattoman hyväntahtoisia, hän puhui heille lasten kasvattamisesta, ja he kuuntelivat hartaasti. Oli vahva side, joka heitä yhdisti: rakkaus lapsiin. Ei hän sitä koskaan tullut ajatelleeksi, että välistä voisi olla rumakin sää, pimeä ja kolkko, jolloin tuuli vinkui, taivas uhkaavia kasvoja näytti ja järvi mustantympeänä kohisi. Eikä hän muistanut, että ryytimaa jonakuna vuodenaikana tuli olemaan surkeassa siivossa; maa märkänä, täynnä lakastuneita lehtiä ja viimeisten kasvien mädänneitä varsia, pensaat onnetoman tyhjä ja koi-vujen oksat siinä tilassa, jossa ne lasten kauhua herättävät. Muisti, että luonto elämää herättää, mutta unohti että se myöskin elämää hävittää. Kaikkiaan vähin hän voi kuvaila, että lapset saattaisivat olla pahankurisia ja huono-oppisia taikka tuottaa hänelle minkäänlaista surua, enemmän kuin sitäkään, että hän itse olisi joskus väsynyt, toivoton ja onnea kaipaava. Olisiko hän silloin niin nauttinutkaan näistä tuuleen rakentamista tuvistaan!

Siitä oli vaan kysymys, kuinka hän saisi nämä toteu-

tumaan. Sanomalehdistä hän luki kaikki avonaiset virat ja ilmoitukset, joissa kotiopettajatarta haluttiin, paremman puutteessa nekin olisivat kelyanneet. Mutta aina ilmestyi kaksi estettä. Hän oli liian nuori ja häneltä puuttui tarpeellinen määrä oppia. Ei ne itse teossa olisi haitanneet, harras into ne kyllä olisi tasoittanut, mutta hän ei voinut suorittaa vaa-dittuja tutkintoja eikä lasten vanhemmat luottaisi häneen. Siinäpä se paha mutka juuri oli. Täytyisi saada isältä rahaa ja päästä jatkamaan joko Helsinkiin tai Jyväskylään. Mutta niin hän pelkäsi kieltoa, ettei koko kesänä rohjen-nut ottaa asiaa puheeksi.

Kerran hän jo, mitään äidillekään virkkamatta, kir-joitti erään ilmoituksen johdosta Dagbladet'issa ja tarjoutui kotiopettajattareksi jollekin herrasperheelle maalla, liitti sii-hen otteen päästötodistuksestaan, joka oli sangen hyvä, ja mainitsi, että vaikka hänen taitonsa tosin ei ollut suuri, koska hän vaan oli tavallisen tyttökoulun läpikäynyt, niin hänen hyvä halunsa kumminkin opin puutteen korvaisi. Itse hän oli vakuutettu siitä, ettei hänen vertaistaan opettaja-tarta toista olisikaan, ja hän paloi halusta päästä sitä näyt-tämään. Mutta ne hyvät ihmiset, joille hän tarjoutui, eivät mahtaneet olla samaa mieltä, kosk'eivät edes vastanneet hänen kirjeesensä. Monta viikkoa Hanna turhaan odotti; oli suurimmassa jännityksessä varsinkin kaikki postipäivät, kunnes kiiltonappinen laukkuineen ilmestyi ja taas tyhjäksi teki hänen toiveensa.

Sitten hän jo kerran, kun istuttiin ruokasalissa ja juotiin iltapäiväkahvia, sanoi isälle, että hän oli päättänyt ruveta opettajattareksi ja pitäisi hänen senvuoksi päästä jatkamaan lukujaan. Mutta isä nauroi.

„Meinaatko sinä siis jäädä vanhaksi piiaksi?“ hän kysyi.

Hanna punastui eikä virkkanut ensin mitään. Wol-demar tuli hänen mieleensä kuin salaman isku. Mutta sa-maa päätä hänet sieltä karkoitettiin myös.

„Meinaan“, sanoi hän.

Isä yhä enemmän nauroi.

„Elä, Hanna rukka, ole lapsellinen“, lausui hän.

„Mitä iloa sinä luulet opettajattarilla olevan? Paljon työtä ja vähän palkkaa. Muutamassa vuodessa ne kuihtuvat, poloiset, ja ovat sitten kuin haudasta nousseet haamut. Minulla oikein on paha olla, kuin tuommoinen sattuu vastaan tulemaan.“

Hannan meni mieli pahaksi; kyynelet alkoivat vierä alas poskille.

„Ihmettä“, sanoi isä. „Mikä sitä tyttöä vaivaa? Täällä häntä pidetään kodissa kuin kukkaa kämmenellä, saa olla ja elää melkein niinkuin itse tahtoo, eikä se kumminkaan kelpaa. On kaikesti kyllästynyt hyvillä päivilleen.“

Isä oli jo vähän suutuksissa. Hanna koetti pyyhkiä kyyneleitä pois, mutta niitä yhä runsaammin valui uusia sijaan.

„Kyllä isä on oikeassa“, puuttui nyt äitikin puheeseen, „siinä suhteessa kumminkin, ettei sinun terveytesi kestäisi. Sinä olet ilmankin niin heikko, Hannaseni.“

„Kun minulle olisi edes jotain tehtävää täällä kotona“, sai Hanna hetken päästä sanotuksi.

„Sitäkö sinä vaan kaipaat. No, työtä aina löytyy; alotetaan huomenna Jussille paitoja. Poika onkin juuri tarpeessa.“

„Ja sitten, kun syksy tulee, sinä saat ruveta huvittelemaan, niinkuin muutkin nuoret tytöt“, jatkoi isä, pudistaen poroa papyrossistaan. „Käydä tansseissa ja seuroissa, että opit tapoja.“

Tuo ei Hannaa ollenkaan haluttanut. Päätti itsekseen pysyä niistä pois, „uhallakin“. Hän oli näet, surunsa ohella myöskin vähän vihoissaan, vaikutti sitä uskaltanut isälle näyttää. Äidille siihen sijaan illemmällä poruttiin. Kaikki muut tytöt lähetettiin kotoa pois ja vaan huvin vuoksi. Miks'ei sitten häntä, jolla oli totisempia tarkoituksia. Tah

dottiin tehdä hänestä tanssinukkeja vaan, mutta siksi hän ei rupeisi, ei sittenkään. Hän ei mene mihinkään seuroihin, eikä ole kenenkään kanssa, ei käy ulkona ollenkaan; istuu yhdessä kohden kotona aina, koska kerran tahdottiin.

„No, mutta Hanna“, sanoi äiti vihdoinkin, „minä en sinua enää tunne.“

Niin, Hanna oli itsekin kummastunut ja häpesi käytöstään. Noin hän oli puhunut hyvälle äidilleen. Ei hän enää sanaakaan virkkanut, itki vaan hiljaa nenäliinaansa.

„Et tiedä, lapsi kulta“, jatkoi äiti, „kuinka kauan saat vanhempiasi pitää ja heidän luonaan olla. Ehkä vielä monta kertaa elämässä tahtoisit takaisin näitä päiviä.“

Hanna oli kovin muserrettu, sydän tahtoi pakahtua vallan. Äiti läksi huoneesta pois ja jätti hänet yksin.

Toisena aamuna oli Hanna nöyrempi ja pyysi kauniisti äidiltä Jussin paitavaafetta. Äiti, suopea niinkuin ennen, antoi kokonaisen pakan ja neuvoi häntä leikkaamaan. Eilisestä ei sen koommin mitään puhuttu. Hanna koetti olla ahkera. Aamusta iltaan hän istui ompelukoneen ääressä ja ensimmältä se tuntuikin sangen hauskalta. Mutta paitoja oli koko tusina, Hanna oli vielä tottumaton tähän työhön, ne valmistuivat hitaasti. Usein täytyi hänen purkaakin, kun oli neulonut hullusti. Ja hihoja oli hirveän vaikea istuttaa, ei tahtonut mitenkään saada niitä kainalon alta hyvästi. Sitten häntä rupeasi jo niin väsyttämäänkin; selkää kolotti ja hartioita, ja sydän-ala kävi kipeäksi. Lopulta täytyi hänen taas tulla siihen päätökseen, ettei käsityö häntä huvittanut, vaikka hän uskolla koetti itseään siihen pakoittaa. Sepä se juuri olikin pahinta, kun halu puuttui!

Koulut alkoivat syksyllä niinkuin ennenkin. Jäljelle jääneet toverit kulkivat kirjat kainalossa samaa katua, käännyivät samasta ovesta sisään ja nousivat niitä samoja portaita ylös. Hanna seurasi heitä ajatuksillaan, siellä missä hän istui ompelukoneen luona. Hämyssä hän välistä meni

kävelemään. Kirkonmäellä oli eräässä käytävässä penkki, johon koulukartano näkyi. Se oli hauska paikka, Hanna saattoi unohtua tuntimääriksi siihen istumaan. Ja silloin hän melkein aina itki, eikä tiennyt oikein, minkätähden hänellä oli paha mieli. Mutta koulun ikkunoita hänen täytyi katsella ja kuvitella itselleen opettajia ja oppilaita siellä sisässä. Kerran hän illalla pimeässä kulki ohitse monta kertaa, ja kun kaikki oli hiljaista, uskalsi hän mennä oven sisäpuolelle ja istahtaa portaille, seinän viereen. Sydän löi, hän pelkäsi jonkun tulevan, tuntui juuri kuin olisi pahan-teossa ollut. Mutta koulu oli suljettu, johtajatar oleskeli suojassaan siellä ylhäällä, Hannaa ei kukaan nähnyt. Kauan hän viipyi, liikkumattomana istui ja nojautui kivistä muuria vasten. Viimein hänelle siinä äkkiä juotui mieleen, että voisi hän ruveta itsekseen kertomaan vanhoja koulukirjoja. Olihan se hyvin tarpeellistakin, etteivät unohtuisi pois. Ja logiikan hän myös lukisi uudestaan; vaikk'ei se heitä edellisenä vuonna ollut vähääkään auttanut Kantia ja Hegeliä ymmärtämään.

Hän nousi seuraavana aamuna ylös kello viisi; luki ensin kolme tuntia yhtämittaa ja rupesi sitten vasta ompelemaan. Jussin paidat olivat jo melkein valmiita. Päivälisen aikaan puuttui vaan napinreikiä muutamista. Ikkunan luona hän istui, että paremmin näkisi, sillä nyt alkoi jo vähän hämärtää ja hänen silmänsä olivat heikot. Kulmia pakoitti; aina väliin täytyi hänen luoda katseensa ikkunan kautta johonkin kaukaiseen kohtaan, siitä oli hän niille tuntenut ikäänkuin lepoa. Jussi heitteli palloa pihassa. Oli hän kuitenkin hauska poika kaikkine vikoineen, raikas, terve ja elävä. Kun hän ei vaan olisi ollut niin hirveän vallaton; äitikään ei tahtonut enää saada häntä tottelemaan. Ja mitäs hän siellä taaskin teki?

„Jussi, Jussi! Mamma, nyt hän kaasi vesitiinin maahan.“

„Voi, sitä poikaa.“ Äiti laittoi Marin kutsumaan häntä sisään.

Jussi tuli; seisahtui oven suuhun ja oli vähän hämillään, hyvin vähän tosin.

„Mitä varten heitit vesitiinun kumoon?“

„Niin, kun se meni.“

„Ei suinkaan itsestään.“

„Pikkuisen vaan panin kallelleen ja sillä kertaa topsahti.“

„Aina sinä olet pahan teossa.“

Jussi ei siihen mitään, heilutteli vaan lakkiaan.

„Minkätähden ne pojat lienevätkin niin ilkeitä?“ tuumaili Mari, joka toi iltapäiväkahvia sisään. „Ei tytöt sinnepäinkään.“

„Ilkeitä? Ole sinä vaiti.“

„No, Jussi!“ Äiti sanoi sen painolla.

„Mitäs hän puhuu, kun ei tiedä. Tyhjää voughkaa.“

„Niillä pitäisi olla ihan toisenlainen kuri“, jatkoi vielä Mari, „antaisivat siellä koulussa edes vähän selkään, että oppisivat.“

„Oho! Tulkootpas! Kyllä pojat silloin näyttävät. Ei ne anna itseään niin just' piekseä.“

„Minkähän nuo tuolle taitaisivat?“

„Kysyvät, että mikäs se on koulun laki? Osaa ne tok' sen verran puoliaan pitää. Ei ne ole niinkuin tytöt. Ne kait itkeä tillittäisivät: ui, ui, ui, ui, antaa rakas, kulta opettaja anteeksi, ui, ui, ui.“

„Jussi, oletkos siinä hiljaa.“

Ei äiti voinut olla ihan totinen, vaikka koetti.

Hanna ei tahtonut enää saada neulan silmään lankaa, oli liian pimeä.

„Jätä tuo“, kehoitti äiti, „sinä turmelet silmäsi.“

„Olisi pari napinreikää vielä.“

„Neulo ne ennemmin sitten lampun valolla. — Näetkös nyt, Jussi, kun Hanna on laittanut sinulle koko tusinan paitoja.“

„Ovatko napit niin kiinni, etteivät heti pääse irti?“

„Pitäisi niiden olla.“

„Annas kun katson. Tuokaan ei kovin kauan kestä. Neulo ajoissa paremmin. Noin! Nyt se jo läksi.“

„Mitäs sinä revit ja kiskot. Saahan ne tuolla tavalla irti, vaikka olisivat kuinka lujassa.“

„Niidenpä pitää kestää, jos kovemminkin nykäisee.“

„Jussi“, sanoi äiti, „kuinka sinä kehtaat. Hanna rukka sinun tähtesi on niin paljon vaivaa nähnyt ja sinä vaan komentelet.“

„Mutta onkos parempi, että kohta tippuvat kaikki napit pois?“

Jussi oli topakkata. Katsoi järkähtämättä äitiä silmiin, vahvasti vakuutettuna siitä, että oikeus oli hänen puolellaan. Sitten painoi hän lakin päähänsä ja meni ulos.

Joitakuuta aikoja, ehkä noin pari viikkoa, Hanna uskollisesti nousi aamuisilla varhain lukemaan. Historian hän oli päässyt läpi ja saksan kieliopin. Mutta siihen se myöskin jäi. Into laimeni vähitellen eikä hän jaksanut enää. Olkoon, ajatteli hän ja rupesi nukkumaan pitempään, meni välistä aina kahdeksaan. Ja kumma se oli kuinka pian siihen tottui. Ensimmältä vaan oli vähän tunnon vaivoja, erinomattainkin, kun kuuli Jussin äänen ruokasalista.

Poika, näet, yhä vielä, vanhan tavan mukaan, varusti itsensä vahvalla aamiaisella, ennenkuin kouluun läksi.

„Eihän sitä kukaan syömättä elä“, sanoi hän usein, ja jatkoi: „paitsi tytöt; mutta nepä sitten ovatkin semmoisia kräpyjä.“

Ja tosi oli, ettei Hannalle ruoka paljon maittanut; enimmiten hän söi vaan pikkuruisen ja senkin pakosta äidille mieliksi. Äiti oli hyvin huolissaan siitä, että hän päivä päivältä kävi yhä kalpeammaksi ja heikommaksi. Ajatteli usein kysyä lääkäriltä neuvoa, mutta se kuitenkin jäi tekemättä, kun Hanna pani vastaan, väittäen ettei häntä vai-

vannut niin mikään. Äiti antoi hänen maata aamuisilla niin pitkään, kuin vaan halutti; varoitti vielä palvelijoitakin häntä herättämästä. Kun Hanna lausui katumusta siitä, että oli nukkunut liiaksi, lohdutti häntä äiti. Olihan se edes hyvä, että hän sai unta, siitä hän ehkä sentään vahvistuisi. Ja koska se rupesi aina makeammalle maistamaan, ei Hanna enää huolinut olla millänsäkään, vaikka niinkin sattui, että hän kymmenen aikaan vielä oli sängyssä. Silloin hän jo piti kahdeksaa vallan varhaisena; kun yhdeksältä nousi, katsoi hän täyttäneensä kaikki mahdolliset velvollisuudet.

Mutta siltä se aina tuntui, ettei hän ollut tarpeeksi asti nukkunut. Nouseminen oli niin vaikeata, niin kovin vaikeata. Eikä siitä lopultakaan olisi mitään tullut, ellei Miina, äidin kiellosta huolimatta, olisi yhtenään hoputtanut ja ajellut häntä ylös, että pääsi huonetta siistimään. Usein teki vähän mieli suuttua häneen, mutta ei viitsinyt sentään, kun hän muuten oli niin hyvä; passaili häntä niin paljon kuin ikänä voi ja oli valmis menemään vaikka tuleen hänen tähtensä. Hanna pitikin Miinasta paljon enemmän kuin Marista. Hän oli hyväluontoisempi ja tyynempi. Mari sitä vastaan oli kiivasta sorttia ja tohahti vähän väliä ylös kuin tuuliaispää. Miina rukka usein sai itkeä hänen käsissään. Siitäkö syystä hän lieneekin viime aikoina käynyt niin alakuloiseksi, hän joka ennen oli iloinen ja huoleton kuin taivaan lintu. Hannan kävi häntä sääli. Kerran hän iltataisella istui ja katseli, kun Miina laitto vuodetta; huomasi silloin kuinka kummallisesti tämä oli kasvoiltaan muuttunut viime aikoina.

„Miina, mikä teitä vaivaa?“ kysyi hän, „ette varmaankaan ole terve.“

Miina lensi punaiseksi.

„Kuinka niin?“ hän kysyi.

„Te näytätte niin kovasti huonolta.“

„Eikös mitä.“

„Ihan totta. Hyvänen aika, teidän pitää mennä toh-
toriin. Jahkas minä puhun mammalle.“

„Ette saa puhua mitään, enhän minä ole kipeä.“

„Mikäs teillä sitten on? — Miina kulta, sanokaa mi-
nulle.“

Hanna meni hänen luokseen ja kietoi käsivartensa
• hänen ympärilleen.

„Sanokaa nyt!“

Miina heittäytyi poikkitelon sängyn yli, kätki kas-
vonsa tyynyyn ja puhkesi valtavaan itkuun. Eikä hän virk-
kanut sanaakaan, vaikka Hanna kuinka olisi houkutellut.
Hanna lopulta jo itki mukaan, vaan ei auttanut sekään.

„Onko joku ollut teille paha? Sen verran voitte kum-
minkin ilmoittaa. Ehkä Mari?“ kysyi Hanna vielä.

„Eikä ole.“

Hän nousi, lakkasi itkemästä ja työnsi Hannan hiljaa
luotaan. Enempää puhumatta laittoi hän vuoteen valmiiksi,
toimitti muut askareet kaikki huoneissa ja läksi sitten toi-
siin töihin.

Hanna jäi yksin. Kynttilä paloi pöydällä, hänen sil-
mänsä menivät liekkiin. Katseli tuota mustaa, käyrää sy-
däntä ja sen tulipunaista nenää, joka valon reunasta pisti
ulos. Eihän mitään ajatellut, katseli vaan. Mutta silloin
tuli kärpänen siihen lentäen; kierteli ensin ja surisi; top-
sahti sitten äkkiä tuleen. Tyhmä raukka, mikä oli! Siinä
se nyt makasi kuolleena, kärventyneenä tulikuumassa stea-
riinissa. Hanna otti sen neulannupulla kynttilästä pois ja
viskasi nurkkaan.

Paljon Hanna muuten mieltä oleskelemaan kyökissä
tähän aikaan. Oli hauskaa katsella, kun tytöt siellä hää-
rivät töissään, varsinkin kun ne astioita pesivät. Se kävi
niin tottuneesti; Mari tiskapytyssä niitä ensin rievun kanssa
hankasi, huuhtoi sitten toisessa vedessä, tulikuumassa ja

puhtaassa, josta narisevina otti ne ylös ja laski kumoon pöydälle. Siitä ne vuorotellen joutuivat Miinan käsiin, pyyheliinalla hangattaviksi. Kaikki kävi kuin tuulessa, mutta puhdasta jälkeä kumminkin tuli eikä kolahtanut rikki paljon milloinkaan.

Sen ohessa aina juteltiin yhtä toista. Asioita kerrottiin, muun muassa semmoisia, joita Hanna ei koskaan ennen ollut kuullut. Eikä hän tahtonut ensin käsittää kaikkea, eikä uskoa, niin outoa ja niin pahaa se oli, jota varsinkin Mari puhui. Miina enimmäiten oli hiljaisempi silloin, ei virkkanut mitään sinne eikä tänne. Kun Hanna tinkasi häntä myöntämään, ettei se ollut totta, mitä Mari sanoi, vältti hän vastata suoraan ja koetti päästä sillä, ettei hän muka tiennyt. Välistä oli Hanna kauheassa tuskassa näistä kaikista, jotka tällä tavalla lykättiin hänen sieluunsa; mihin hintaan hyvänsä hän olisi tahtonut kuulla niitä valheiksi vakuutettavan; mutta ei ollut ketään, jolta hän olisi kysynyt. Äidille ei hän kehdannut mitään puhua, eikä uskaltanut, sillä äiti varmaan olisi häntä nuhdellut, kun hän semmoisia palvelijain kanssa puhui. Monasti päättikin hän pysyä kyökistä pois, mutta kun kovin ikävä tuli, eikä äidin dinkään kanssa aina riittänyt puhumista, meni hän sinne taas. Sitä paitse siellä oli niin vapaata, melkein kuin ennen toverein seurassa, sai empimättä sanoa mitä kulloinkin päähän pisti, vaikk'ei se sitten ollutkaan erittäin viisasta eikä ylevää.

Kerran sattui niin, että hän kaasi vettä juomalasiin, joka oli kyökin pöydällä, ja joi, huomaamatta, että sitä ennenkin oli käytetty. Mari kun näki, sieppasi, lasin hänen kädestään.

„Elkää juoko, se on herrojen lasi. Minä ikään toin pappanne kamarista ja siellä oli vieraita.“

„Mitä pahaa siinä, jos herrojen lasista juo?“

„Hyvänen aika, vielä te kysytte.“

Ja nyt seurasi kauheita kertomuksia tarttuvista taudista ja kuinka viattomat usein onnettoman sattuman kautta tulevat saastutetuiksi.

Pöyristellen Hanna kuunteli. Hän oli jo ennättänyt juoda, mitä jos häneen tarttui! Tuskan hiki nousi hänelle otsaan, ei hän tahtonut saada sanaa suusta.

„Luuleeko Mari? Kun minä join —?“

„Ettäkö tarttuu? Niin, enhän minä tiedä, mutta elköö sitä vast'edes enää tehkö.“

„Koska se näyttäytyy, jos minussa jo on?“

„No, kai parin viikon sisään.“

Parin viikon! Niinkö kauan hänen piti epätiedossa kulkea. Kuinka hän sitä kestäisi! Hanna koetti krakistamalla puhdistaa kurkkuaan, koko illan hän ryki mutta mitä enemmän ryki sitä kuivemmaksi ja karkeammaksi se kävi. Kohta herättyään hän seuraavana aamuna tunnusteli kaulaansa ja huomasi kauhistuksella, että siellä jo oli kipua. Koski vähän, kun nieli, ja kielen juuri tuntui hellältä. Suurimmassa sielun vaivassa hän nousi ylös ja puki päälleen. Tohtoriin, tohtoriin, siinä hänen ainoa ajatuksensa.

„Mamma“, sanoi hän äidille, joka tuli ruokasalista hänen huoneesensa, „minun pitää mennä kiiruusti tohtoriin, minun on kaulani kipeä.“

„Oikeinko pahasti?“

Äiti katsoi hänen kummastuen, Hanna ei tavallisesti mielellään tohtoriin kääntynyt, vaikka oli kovemminkin sairas.

„Kyllä jotenkin.“ Hän nieli ja painoi sormellaan leuan alle. „Koskee se, minun täytyy heti lähteä.“

„Mutta ei hän ota vastaan, ennenkuin tunnin päästä.“

„Mitä se tekee. Saahan tohtorin lüokse mennä yölläkin, kun kova hätä on.“

Äitiä taas kummastutti. Hän haki lusikan ja katsoi Hannaa kaulaan, vaan ei nähnyt mitään erinomaista; ei se punoittanut eikä ollut turvoksissa. Mutta sinne pisti, väitti

Hanna. Malttoi hän¹ sitten kumminkin odottaa, siksi kuin vastaanottotunti alkoi.

Rauhoitettuna hän tohtorin luota vähän päästä palasi, resehti kädessä. Kaulassa ei ollut mitään vikaa; hän oli vaan heikko ja arkahermoinen, oli tohtori sanonut. Rautaa ja mitä muuta lienee antanut; „Bromkalium“, hän luki receptistä. Äiti tunsu sen rohdon, samaa juuri oli hänkin saanut, kun sydäntykytys häntä vaivasi. Se oli siihen aikaan, kun isä ensi kertoja tuli pahemmin liikutettuna kotiin ja oli kohtuuton moitteissaan ja vaatimuksissaan, niinkuin hän semmoisessa tilassa sittemmin aina oli. Äiti ei enää koettanut salata näitä asioita Hannalta, hän ne kumminkin aavisti, yhtähyvin saattoi sitten kaikkikin kertoa. Vaikka ei sentään likimainkaan kaikkea; oli jotakin raskasta sydämen pohjalla, joka makasi siellä kuin kivi, eikä koskaan huulille noussut.

Yksitoikkoisesti ja hitaasti kuluivat päivät. Syksyiset rämehet alkoivat; sadetta ja lokaa lakkaamatta, pilveä ja sumua, tuulta, myrskyä. Puut seisoivat paljaina ulkona, pihlajoissa vaan muutamia surkastuneita marjarypäleitä roikkui. Kallaveden aallot ajelivat mustantympeinä toisiaan ja kohisivat vaahtoisina kiviseen rantaan. Metsä vinkui, järvi huokaili, luonto valitti. Harmaata ja väritöntä oli kaikkialla; päivät pimeät, kaksi hämärää vaan vastakkain. Ihmiset vetäntyivät kotinurkkiin; panivat iltaisilla aikaiseen maata, nukkuivat myöhään aamuun, puhuivat vähemmän vielä kuin ennen, mujottivat ja olivat ikäviä. Muun ilon puutteessa syötiin vahvasti tukevaa, karkeata ruokaa; siitä mieli kävi yhä raskaammaksi samoin kuin ruumiskin. Eihän oikeastaan tiennyt mitä tehdä, ja senpätähden ei tehtykään paljon mitään. Katsottiin ulos ikkunasta, tuommoisella kärttyisellä, tyytymättömällä katseella, otsa vähän rypyssä, harmaat silmät uniset ja elottomat, nenän juuri hiukan ylöspäin ja ylähuuli mutkassa. Sanottiin: „yhä siellä vaan

sataa.“ Vastattiin: „no, yhä vaan“, ja siihen keskustelu päättyi.

Rouvat ostivat paljon lihoja, koska se tavara nyt oli huokeimmillaan, ja suuret tiinut täpötäyteen he niitä suolasivat talven varaksi. Taikka piiat ne oikeastaan suolasivat, rouvat vaan käskivät ja katsoivat, että se tuli tehdyksi. Mutta heillä on tapana sanoa, ja melkeinpä täydellä vakuutuksella: minä suolasin, minulla oli pyykki, minä leivoin, minä keitin, minä laitoin, vaikk'eivät itse olisi pikku sormeaankaan niissä toimissa liikuttaneet. Se, näet, kuuluu niin hyvältä ja siinähan pääasia. Pikkukaupungeissa varsinkin rouvat elävät „vaan kodille“. Eivät he sekaannu yleisiin asioihin, sillä se olisi epänaiseellista. Kun aika tulee pitkäksi, ja se tapahtuu miltei joka päivä, pannaan käsityö laukkuun, määrätään kyökipiialle, mitä puoliseksi laitetaan ja mennään sitten jonkun tuttavan luokse, jossa kolme neljä tuntia kuluu, ettei tiedäkään. Hämmästyksellä vasta huomaa, kun kellon viisari osoittaa päivällistunnin olevan käsissä; kiireesti kootaan laukkuun taas neulat, langat, saksat, sormistimet ynnä kaikki muut tavarat, ja pikaiset jäähyväiset otettua riennetään nopein askelin kotiin, ettei mies ennätä tuskastua odottaessaan. Muuten heillä ei mitään tunnon vaivoja voi olla, sillä he eivät ole laiskoina istuneet; käsityötä he ovat saaneet niin kosolta tehdyksi, ettei varmaan kotona olisi enempää tullut. Ja sitten heillä on ollut niin hauska, on saanut kuulla niin paljon uutta kaikenmoista. Pormestarissa oli hiljakkoin pidetty herrakesetit ja annettu hirveän yksinkertaista ruokaa illalliseksi; ei kuin kolmea tai neljää lajia lämmintä ja viinapöydässä tuskin muuta kuin piirakaista ja à la daube'a. Oli se kumma, että ne kehtasivat. Sitten tiedettiin myös kertoa, että viime tanssiaisissa oli franseesissa ollut kolmekymmentä kahdeksan paria, eli kahta vaille neljäkymmentä. Premièr'illä kymmenen paria rivissään ja secundilla yhdeksän. Eikä

luutnantti Limon enää näyttänyt olleen neiti Galéniin ollenkaan ihastunut; kaksi polkkaa oli vaan tanssinut hänen kanssaan ja yhden valssin. Ja neiti Galén oli näyttänyt hyvin masentuneelta, erittäinkin kun luutnantti Limon vielä lisäksi oli osoittanut suurta kohteliaisuutta neiti Strömille. Monta muuta seikkaa oli heillä puheen alla ollut; niin oli esimerkiksi nostettu kysymys siitä, kuinka tulisi pukeutua niihin pitoihin, joita tiedettiin överstissä valmistettavan kuvernööriä varten. Ei sillä, että kukaan läsnäolijoista luuli tulevansa kutsutuksi, mutta saattoihan asiasta yhtäkaikki keskustella. Ja siihen päätökseen oli tultu, että herrojen oli mentävä hännystakissa, naisten silkissä. Puvun erityiskohdat tietysti riippuivat itsekunkin omasta mielestä ja hyvästä aistista.

Herrat ne taas elivät omaa elämäänsä, naisten seurasta mieluummin erillään. Jos sattumalta joskus joutuivat heidän pariinsa, oli tilansa kiusallisen tukala. Täytyi koettaa noudattaa seuraelämän tapoja, ja kun niihin oli tottumaton, kävi se vaikeaksi. Ei tiennyt oikein, kuinka istua, kuinka olla; mitä puhua, missä ja millä tavalla pitää käsiään. Ja niin siinä hikoili ja puhkaili, että se vasta hirveätä. Muuttui sitten vielä jäykäksi ja kankeaksi kuin puuhevonen. Oliko ihme, jos karkasi sivuhuoneeseen, niin pian kuin suinkin tilaisuus ilmestyi ja helpoitettulla mielellä ensin lasia kallisti, sitten tupakkaan tarttui.

Ikävä tahtoi muuten herroille tulla pikkukaupungin ahtaissa oloissa, erinomattain juuri niille, joiden halu ensimmältä korkeammalle pyrki. Ei heitä huvittanut nuo päivän vähäiset tapaukset, joista naiset saivat tarpeeksi asti sielun ravintoa, ja sieltä, ahjopaikasta, jossa elämä hulmuu ja kuohuu, he olivat viskatut kauas syrjään. Päivä toisen perästä meni vanhaa tasaista jonoaan, ei ollut mitään, joka jännitti mieltä, tai kiinnitti ajatusta. Hiljaisessa, matelevassa elämässä tuntui kuin henki olisi surkastunut mitättö-

män pieneksi ja näköalan rajat supistumistaan supistuneet. Tunteetkin tylsyivät ja mieli raukeni. Muuttui melkein koneeksi, joka määrättyllä ajalla mekaanillisesti toimitti määrätyn työn. Voimat sitten vähitellen nuutuivat, jos vielä joskus tilaisuutta virkeämpään harrastukseen olisi ilmestynytkin, ei enää viitsinyt, eikä jaksanut, eikä välittänyt. Tuli n. s. vanhoilla-olijaksi ja murisi, kun kuuli jonkun henkilön jossakin paikassa suloista rauhaa häiritsevän uusilla aatteilla tai muilla semmoisilla turhilla maailman parannuspuuhilla. He tyytyivät jo, kun saivat iltaisella vistipöydän ääressä istua, totilasi edessä, kortit kädessä.

Palvelijoilla siihen sijaan on syksy melkein hauskin aika vuodesta. Köyriin tuloa odotetaan, suuret pyykki pesetään, kellarit, aitat, kaikki paikat siivotaan ja puhdistetaan. Sitten tulee toivottu vapaa- eli kissaviikko, jolloin vieteetään häitä, tanssissa käydään, vaatteita korjataan ja uusia neulotaan, jos palkasta on sen verran jäljellä, että jaksaa ainetta ostaa. Seitsemän tai kahdeksan päivää tuota riemu-aikaa kestää, jolloin aamusta iltaan saa olla vapaana, tehdä mitä itse tahtoo, mennä mihin haluttaa, olla ja elää juuri niinkuin lystää. Ei sanoin kertoa voi, kuinka tästä lyhyestä lomaviikosta nauttii se, joka vuodet umpeen sillä välin toisen orjana on ja leivän tähden hetki hetkeltä muiden käskyjä tekee. Ja kuinka raskasta on, kun tuo kultainen aika loppuu ja lähteä täytyy taloonsa taas uutta vuotta alkamaan. Mennään tavan mukaan illalla vasta ja hyvin myöhään, ettei vuosi pitkäksi tulisi, se on vanha taika, jota aina tarkoin noudatetaan.

Hannan kotona pestiin köyri-pyykkiä. Niiralan Leena oli apuna; aamusta varhain olivat he Marin kanssa olleet täydessä touhussa alhaalla tuvassa. Miina toimitti askareita, ja äiti kokoili vielä viimeisiä, enimmiten puolipitoisia, vaatteita nyyttiin, jota sitten lähetti Hannan viemään pyykkäreille. Kyökin läpi mennessä pyysi Miina häntä samalla

käskemään aamiaisille; ja kiireesti heidän oli tuleminen, perunat muuten jäähtyivät.

Pihaan saakka kuului tuvasta hieromisen jyske, veden läiske ja tulen rätinä pyykkipadan alta, sillä ovi oli pors-tuaan auki. Ylinnä kaikesta kohosi kuitenkin Leenan ja Marin suuret äänet, taukoamattomassa pälinässä.

Hanna pyyhkieli jalkojaan havuihin portaiden edessä.

„Tokko sillä Miinalla on paikkaa ensi vuodeksi?“ kuului Leena kysyvän.

„Eikä ole. Enkä usko, että kykeneisikään, sanokaa minua valehtelijaksi.“

„Ooho? Niinkö sen on hullusti asiat.“

„Antaahan olla, ajan kulua. Mutta kyllä minä vaan niin ennustan.“

„No, kukahan tuon on narrannut?“

Mari ei kerinnyt vastamaan, Hanna tuli sisään.

„Yhäkö sieltä vaan kannetaan“, hän sanoi nähdessään Hannan nyytin.

„Karttuu pyykkiä“, lausui Leena. „Pianpa näitä on yhtä paljon kuin Linteenissäkin tässä toisella viikolla.“

„Siellähän rouva kuuluu taas saaneen pieniä?“ jatkoi Mari.

„Saihan se eilen.“

„Voi, raukkaa! Monesko tuo jo onkaan?“

„Lieneekö kymmenes.“

„Herran tähden! Vai kymmenes. Eikä ne mahda siihen loppua, onhan se rouva vielä nuori ihminen.“

„Mutta niin hirmuisen riutunut jo ja huono. Tokko vironnee siitä enää elämänsäkään.“

„Voi, synti sentään! Ja kun muistaa kuinka ihana sekin rouva oli tyttönä ollessaan. Kukoistava ja terve kuin ruusun-nuppu. Sen minä teille sanon, Hanna neiti, elkää ikinä menkö naimiseen. Elkää olko niin hullu. Ajatelkaas: saada lapsia, joka toinen vuosi, taikka hyvästä lykystä

joka ikinen, ja imettää niitä sillä välin. Eihän sitä kestä mikään. Toista on olla itsekseen. Ei itke lapset ympärillä, eikä komenna mies.“

„Niin, ja kuinka sitä on huolettomat päivät sentään naimattomalla aviovaimon suhteen. Ei tiedä maailman murheista mitään. Mutta ihme kumma se on; sinne sitä vaan pitää pyrkiä yhtäkaikki jokaisen. Ei auta, vaikka kyllä selvään näke mikä edessä on. „Luonto se tikan pojan puuhun vetää“ sanoo sananlasku.“

Hanna seiso i luona ja katseli, kuinka ne hieroa jyttyttelivät kukin punkkansa ääressä. Vesi roiski ympäri, saippuavaahto kuohui ja kuuma höyry nousi pesijäin kasvoille, jotka hikisinä hohtivat varista ja vaivasta. Kyynäspäihin saakka olivat hihat käärityt ylös ja tumman punertavina muokkailivat turpeat kädet vaatteita kuumassa lipeässä. Ilma oli harmaa ja höyryinen, ikkunat vetiset. Avonaisesta ovesta tuli polville kylmää. Likaiset vaatteet olivat läjässä perempänä lattialla, ja pöydälle oli pinottu kertaalleen hierotuita ja sitten kokoon väännettyitä korkeaan kasaan.

„Eikö se Miina vielä anna meille aamiaista siellä?“ kysyi Mari.

„Ah niin, minä unohdin. Menkää pian, ettei perunat jäähdy.“

„Oletteko täällä sen aikaa ettei tupa jää yksin?“

„Kyllä.“

He kuivasivat kätensä vyötäisistä riippuviin pyyheliinonihin ja lähtivät ulos toinen toisensa jäljessä, molemmilla hameet kahden puolen ylähällä. Oven lykkäsivät kiinni menessään ja tupaan jäi eloton hiljaisuus. Muuripadasta vaan kuului pienenlainen porina. Hanna siirtyi sen ääreen ja katseli, kuinka vesikuplat nousivat pohjalta ylös pinnalle ja siinä hajosivat. Kellertävän harmaata vaahtoa kerääntyi padan reunalle, mutta keskellä pulppusi vesi ja sakeana kohosi höyry kattoa kohden. Kädet ristissä seiso i Hanna

ja seurasi tätä kiehuntaa silmillään, mutta epäselvästi, kuin hämärässä unessa vaan. Hän oli väsynyt, maailma oli hänen mielestään kauhea ja elämä rumuutta täynnä. Ei hän tiennyt, mitä nuo sanat Miinasta merkitsivät, mutta varma hän oli siitä, että saisi taas jotain kamalan kamalaa kuulla, jos kysyisi. Päätti olla kysymättä.

Iloisella melulla tulivat pyykkärit vihdoin ja viimein takaisin aamiaiselta; Hanna oli jo arvellut, ettei siitä syömisestä ikinä loppua tulisikaan, niin kauan he viipyivät.

„Sulhasiannehan te karkoitatte, kun vesipataa kiehatta“, sanoi Leena; otti kiulun, ammensi padasta vettä punkkaansa, ja kantoi kylmää sijaan.

Hanna yritti lähtemään.

„Arvatkaas, kuka vieras siellä on pappanne luona“, sanoi Mari.

„Se Vaajasalon herra taitaa teistä tykätä“, lausui Leena, „niinpä minä olen sitä vähän kuullut huhuiltaan.“

„Elkää ottako Sassaa“, varoitti Mari, „sillä on jo monta rouvaa entistä.“

„Tuolla Miina juosta hynttyyttää tänne“, sanoi Leena, joka oli sattunut kääntämään kasvonsa ikkunaan päin. „Katsopas!“ Hän iski silmää Marille.

„No, olenko minä oikeassa, vai kuinka?“

„Ei uskoisi; niin siivolta ja hiljaiselta, kuin se ruoja näyttää.“

„Tyyneessä vedessä kalat kutevat.“

He hieroivat taas, että punkat jytisivät. Miina huohatti sisään.

„Pappanne kutsuu. Siellä on Sassa herra. Taitaa hakea teitä ajelemaan.“

„En minä tule. Sano papalle, että minä en tule.“

Hanna palasi takaisin muuripadan luo ja päätti jäädä tupaan, siksi kuin Vaajasalon herra lähtisi pois. Miina

vastusteli, hän ei olisi uskaltanut viedä semmoista sanaa; mutta hänen täytyi viimein, kun Hanna ei antanut myöten.

Taas katsoivat pyykkärit ikkunasta Miinan jälkeen, nauroivat ja silmäilivät toisiaan.

„Ei se pitkälle enää menekään. Hyvä, kun pääsee köyriin.“

Hanna jo ymmärsi. Mutta hän ei uskonut, hän suutui Miinan puolesta, veri lensi kasvoille ja sydän rupesi lyömään. Kiivaita sanoja hän lausui vedet silmissä; mutta ne hänelle vaan nauroivat. Ja samassa tuli Miina uudelleen tupaan.

„Joutukaa, neiti, pappanne muuten —“

Hän pysähtyi äkkiä; huomasi että hänestä juuri oli puhuttu. Koetti vielä soperrella jotain, mutta hämmentyi yhä enemmän, kun kaikki niin kummasti häneen katsoivat. Viimein hän pyörähytti ympäri lähteäkseen pois; mutta siinä oli likaämpäri luona, hän kompastui ja kaatui. Ämpäri meni kumoon, vesi hurautti pitkin lattiata ja Miinan päälle. Hän koetti nousta: ei päässyt, siihen jäi.

Leena ja Mari taukosivat hieromasta, ja katsoivat häneen, siellä kuin hän makasi kuraisella lattialla pitkin pituuttaan. Selkä kumarassa he molemmat seisoiivat, nojautuen käsiinsä, jotka punkan pohjaan vaatetta painoivat.

„Taisi käydä hullusti?“ sanoi Mari.

Miina pyrki ylös taas, mutta ei onnistunut. Takaisin hän putosi vaikeroiden. Mari puristi käsistään veden punkkaan ja hieroi loput kupeihinsa.

„Tule, Leena“, hän sanoi, „nostetaan tuo poloinen edes vaatteille tuonne.“

Leena tarttui jalkoihin, Mari hartioihin ja niin he yhdessä häntä raahasivat perälle vaatekasaa kohden. Hanna väistyi kauemmaksi.

„Tulkaa tasoittamaan noita vaatteita, Hanna neiti“, rukoili Mari.

Mutta Hanna seiso i jäykkänä muuria vasten, ei liikkuttanut jäsentäkään. Kun hän ei tullut, työnsi Mari jallallaan niitä vähän kokoon; sitten laskivat he kuormansa alas. Miina tarttui molemmin käsin penkin jalkaan, joka oli siinä likellä; hänellä oli kovat tuskat.

„Mihin sinua koskee?“ kysyi Mari. Mutta hän ei vastannut. Hetken perästä näytti hänellä olevan helpompaa; ei hän sittenkään mitään puhunut, itki vaan hiljaa.

Leena ja Mari katsoivat nyt vakavasti toisiinsa.

„Kuule“, sanoi Leena, „kuinka sinun on asiiasi? Eiköhän pitäisi hankkia sijaa johonkin?“

Ei sanaakaan tullut huulilta, mutta huokauksia nousi povesta, syviä, raskaita ja vaikeroivia.

Hanna yhä seiso i paikassaan ja katseli häntä, joka tuossa alhaalla likaisten vaatteiden päällä vaivoissaan vään teli itseään. Ja hänen silmissään asui kylmä inho, säälimätön ylenkatse. Ei armahtavaisuuden tunne hivaltanutkaan elämää tuntemattomaan sydämeen.

„Rouvaa täytyy kutsua“, sanoi Mari, kun Miinan tuskat taas lisääntyivät siihen määrään, että hänen kätensä rutisivat penkin jalkaa puristaessa.

Hanna läksi ylös sanaa viemään. Äiti oli puurokatilaa hämmentämässä ja kummasteli mihinkä Miina jäi. Hanna lyhyesti kertoi hänelle tapaturman ja kapustaan tarttuen, pyysi hän äitiä menemään alas. Rupesi voimainsa takaa hämmentämään, ensin oikealla kädellä ja kun se väsyi, niin vasemmalla. Sitten oikealla taas, sitten vasemmalla, ja viimein molemmilla; eikä tahtonut enää mitenkään jaksaa. Kuuma puuro roiski ja poltti milloin käsivarsia, milloin silmiä; höyry nousi varina hänen kasvoilleen, jotka ilmenten hehkuivat kuin tulella. Nyt hän jo uupui tykkäänään, ei saanut kapustaa oikein pohjaan painetuksi eikä liikkumaan paljon ollenkaan, vaikka kuinka olisi koittanut. Vielä vähemmän hän kykeni nostamaan kattilaa tulelta, niin suuri kuin se oli.

Mutta Marin askeleet onneksi kuuluivat samassa portailta.

„Piispa on käynyt puurossa“, huusi hän kohta, temmattuaan oven auki ja kerran nenäänsä vedettyä.

Hanna ei voinut sille mitään. Alakuloisena hän seiso vieressä ja katseli kun Mari tempasi kattilan syrjään ja tukki reiän.

„Hyvä puuro pilalla; semmoinen vahinko“, porusi Mari. „Ei teistä ole tänne kyökkiin.“

Hannaa tuo vähän harmitti, mutta ei hän rojhennut itseään puolustaa, kun juuri oli suurta kunnottomuutta osoittanut.

Mari tuoksutteli päälleen nuttua ja huivia. Hanna kysyi, mihin hänen oli mentävä.

„Vossikkaa hakemaan ensinnäkin“, sanoi Mari, „Miina viedään Leenan kotiin. Ja sitten minun vielä pitää hankkia sinne kättilö, rouvan tahdosta, juuri kuin ei välttäisi joku vanha akka, mokomalle.“

Mari oli äkeissään, kun heidän pyykkinsä keskeytyi. Siitä vielä pihalla mennessäänkin riiteli, mutta kadulla hän hiljensi epäselvään murinaan.

Äiti tuli ylös, hyvin vakavan näköisenä. Ei hän mitään puhunut; mahtoi olla pahoillaan siitä, että Hanna oli sattunut tuon kaiken näkemään. Hanna yritti juuri kertoamaan onnettomuudesta puuron kanssa, kun isä aukaisi sisäovea ja kysyi, minkätähden Hanna niin kauan antoi odottaa itseään. Sassa pyysi häntä ajelemaan ja hevonen seiso portilla.

Hanna ei tahtonut, ei millään ehdolla, oli itsepäinen vastustaessaan, vaikk'ei tiennyt tuoda esiin minkäänlaista syytä. Äitikin pyysi häntä menemään; oli epäkohteliasta kieltää, kun hän jo oli niin kauan odottanut. Isä suuttui viimein.

„Sinä olet käynyt niin kummalliseksi, ettei sinua enää saa tottelemaan. Lapsena olit ihan toisenlainen. Sinua on pidetty liian helpolla.“

Sitä sanoessaan hän loi nuhtelevan katseen äitiin. Tämä taas koetti houkutella Hannaa.

„Mene edes tervehtimään ja kiittämään“, sanoi hän.

Mutta Hanna ei sitäkään tahtonut. Ja kun isä kovemmalla äänellä tiuskasi ja uhkasi viedä hänet väkisen, ellei hyvä puhe auttanut, puhkesi Hanna itkemään. Nyt katsoi äiti parhaaksi jättää hänet rauhaan.

„Ehkei hän ole oikein terve“, sanoi hän, „en voi muuta ymmärtää. Minä tulen pyytämään anteeksi hänen puolestaan.“

Ja äiti viskasi esiliinan edestään pois, silitti kahden käden hiuksia otsaltaan ja läksi isän jäljessä sisään. Isän oli otsa rypyssä ja jotain hän vielä sanoi vihaisella äänellä mennessään, mutta Hanna ei kuullut, mitä se oli. Hän itki hartaasti, oikein sydämen pohjasta, itki koko päivän siksi kuin uupui vallan. Iltaisella hän sitten makasi seljällään kamarinsa sohvalla ja tuijotti kattoon. Ja siihen päätökseen hän tuli, ettei tässä maailmassa ollut mitään iloa, eikä mitään hyvää, miehet varsinkin olivat kauhean pahoja ja naiset myös. Mitä varten oli äitikin lähettänyt Miinalle ruokaa ja liinavaatteita, lakanoita ja mitä kaikkea siinä lienee ollut, tuommoiselle huonolle ihmiselle. Ja kun hän muisti syleilleensä Miinaa vielä hiljan ja olleensa hänelle viimeiseen asti niin ystävällinen, rupesi hän uudestaan itkemään ja tunsi, että häntä oli petetty, että hän tietämättänsä oli koskenut johonkin saastaiseen ja tahrannut itseään. Sitten hän tuli ajatelleeksi, että äidilläkin oli kaksi lasta ja pani sen yhteyteen niiden tietojen kanssa, joita hän Marilta oli saanut. Poveen nousi silloin raivon tapainen inho ja kauhu, vihasta olisi hän tahtonut murtaa kaikki, taikka ylenkatseesta heittää luotaan kauas pois. Oli kuin jok'ainoa side hänen ja maailman välillä olisi katkennut. Eikä hän enää koskaan tahtoisi mihinkään yhteyteen sen kanssa tulla. Miksi ei ollut tässä maassa luostaria, semmoiseen olisi hän heti paennut ja siellä yksinäisyydessä rauhan löytänyt.

Nyt juohtui hänen mieleensä, kuinka hän kerran lapsena ollessaan makasi vatsallaan eräällä sillalla ja katseli alas kuohuvaan koskeen. Ja kun hänelle oli sanottu, että kaikki, jotka lapsena kuolevat, pääsevät taivaasen, oli hän ajatellut hypätä alas. Mitä kauemmin hän tuota kohinaa kuunteli ja silmillään vaahtoavaa pyörrettä seurasi, sitä enemmän se häntä puoleensa veti. Hetken tuskaa vaan, ja sitten hän heräisi ijäiseen iloon, näkisi Jumalan ja kaikki pyhät silmästä silmään. Päätös alkoi vakaantua hänessä; hän nousi ylös, katsoi kerran taivasta kohden ja yritti heittäytymään. Mutta siinä äkkiä juohtui hänen mieleensä, että itsemurha oli kauhea synti, ettei hän ehkä ennättäisikään koskessa enää katumusta tehdä, vaan kuolisi ja joutuisi kadotukseen. Kädet putosivat alas, kauhistus valtasi hänen sielunsa; hän kääntyi ja juoksi pois, minkä ennätti. Eikä hän moneen aikaan sen jälkeen uskaltanut koskea lähelle mennä. Kuinka hän silloin oli yksinkertainen, kun ei asettunut sillalle niin, että vahingossa olisi keikahtanut koskeen. Voi olisikohan sekin itsemurhaksi luettu?

Muisti hän vielä muitakin lapsuudestaan. Koulussa oli neljännen käskyn johdosta selitetty, että Jumala kaikkian ensin rakasti niitä, jotka hän lapsena kutsui luokseen. Ja hän oli polvillaan rukoillut, itkenyt ja rukoillut, ei muiden nähden, mutta yksikseen, että Jumala rakastaisi häntäkin ja ottaisi hänet maailmasta pois, ettei hän vajoi syntiin ja eksyisi oikealta tieltä, niinkuin suurin osa ihmisistä teki. Aina kun hän sitten tunsu vähän kipua, päänkivistystä, tai jotain muuta, ihastui hän ja luuli että nyt Jumala hänen rukouksensa täyttäisi. Vaan ohitse se taas meni, ja elämään hän jäi. . . .

Hannan nyyhkytykset harvenivat; silmät painuivat umpeen, hän nukkui. Kun heräsi, oli sydän yö ja pilkkoisten pimeä. Hän haki tikkuja, vaan ei löytänyt. Ri-

sui sitten pimeässä päältäään ja haparoitsi sänkyyn, jossa pian uudelleen vaipui unen suloiseen helmaan.

Raukenivat tästä lähtien päivät raukenemistaan. Ei ollut mitään toivottavaa, eikä mitään odotettavaa. Hiljakseen vieri aika eteenpäin, yksitoikkoista, väsyttävää kulkua. Kaikki oli tyhjää, onttoa, elotonta. Eikä ollut juuri mitään erityistä tehtävää; ei muuta kuin olla vaan ja antaa päivän tulla, toisen mennä.

Marikin oli köyriä lähtenyt talosta pois, ja uudet palvelijat nyt kyökissä hääräsivät. Niistä kyökkipiika oli karhakkaa laatua; ei hän sallinut kenenkään töihinsä sekaantua. Tuskinpa uskalsi enää äitikään hellan luokse mennä, vielä vähemmin Hanna. Pian sai kuulla, jos yritti, ettei hänen paikkansa ollut kyökissä, pysyköön siellä omassa huoneessaan.

Eikä Hanna hyvin halunnutkaan heidän tielleen mennä. Ompelustyö kädessä hän istui aamusta iltaan, päivät pitkin. Ei se suuresti edistynyt, sillä kädet vajosivat tuon tuostakin alas helmaan ja unohtuivat sinne tuntimääriksi. Mutta eipä hän saisikaan työllä rasittaa itseään, sen oli lääkäri sanonut. Voimat häneltä sittenkin menivät menemistään, kolme satsia hän jo oli nauttinut noita samoja rohtoja, vaan ei niistä vielä ainakaan tuntunut apua olevan.

Viikkokausiin hän ei usein käynyt portista ulkona. Ei jaksanut, eikä tehnyt mieli. Kerran kun Jussi läksi luistelemaan ja kehui olevan hyvän jään, meni Hannakin koettamaan. Mutta hänelle tuli melkein heti kylmä, jo ennenkuin hän ehti luistimiakaan jalkaansa panna. Ja sitten hän uupui melkein kohta ja kaatui vähän väliä. Eikä ollut tuttuja yhtään koko jäällä, kaikki outoja vaan. Herrat kun luistivat ohitse, katsoivat aina häneen. Ei tuo hauskaa ollut; kiitti kun pääsi pois. Eikä hän sen koommin enää mennyt.

Jussi kaikessa vallattomuudessaan sittenkin oli ainoana virkistykseenä. Kun hän tulla tohahti koulusta kotiin, oli

kuin raitis tuulen puuska olisi puhaltanut sisään. Mutta vähän hän malttoi yhdessä kohden istua, tuskin muulloin kuin ruokapöydässä. Eikä hän paljon Hannan seurassa viihtynyt, sillä tytöt olivat hänen mielestään niin ikäviä. Pojat, ne vasta toista. Semmoisia mestareita olleti, kuin heidän luokalla, sai hakea! Poliisikin niitä pelkäsi, ettei uskaltanut henkeä vetää, vaikka pojat kuinka härnäsivät.

Erään kerran oli päivä taas kuoleman raukea ja niin onnettoman pitkä, ettei luullut loppua tulevankaan. Oli hämärä; Hanna istui ikkunan ääressä käsitöineen, paremmin nähdäkseen. Ulkona pyrytti ja tuuli vinkui nurkissa. Ei kadullakaan kulkenut juuri ketään. Joku koulupoika vaan, kirjat kainalossa ja nutun kaulus pystyssä, taikka palvelustyttö, joka terhakasti vuovasi eteenpäin, vaikka pieksikin kova vastatuuli helmoja säärien ympäri.

Hanna meni katsomaan, oliko Jussi kotona. Sielläpä poika arvon istui nyt kamarissaan. Tikapuuhun vuoli poikki-puuta, hän oli telmätessään katkaissut yhden ja pelkäsi isää. Ei pelännyt juuri, mutta toraa välttääkseen tahtoi laittaa kumminkin. Hanna pyysi häntä kertomaan jotain hauskaa ja Jussi lupasi, jos vaan odottaisi hetken. Hanna istui kärsivällisenä pöydän luokse; kun Jussi oli työnsä lopettanut, sytytti hän papyrossin ja laittoi itsensä mukavaan asemaan toiselle tuolille.

„Poltatko sinä, Jussi?“ kysyi Hanna nuhdellen.

„Poltan“, vastasi toinen tyyneesti, ja kiikkui tuolissaan.

„Ai, ai, mitä pappa sanoo!“

„Ei mitään, kun ei tiedä.“

„Kerropas nyt se hauska.“

„Kyllä. Arvaa, mitä tapahtui koululla tänään!“

„Noh?“

„Mutta muista, ettet niin sanaa siitä hiisku, et mämällekaan.“

„En, en.“

„Kun pojat tekivät Pollelle semmoiset tepposet, — tiedäthän sinä, ketä me Polleksi sanomme?“

„Tiedän.“

„Niin, kun oli asetettu ongen koukku langan nenään ja se pantiin juoksemaan katosta alas juuri opettajan tuolin kohdalle. Pojat toisesta päästä pitivät kiinni ja sitten kun sihattiin ja ongittiin, eikä ukko paha aavistanut mitään vaaraa, ennenkuin peruukki yks kaks lentää sävähytti ylös kattoon. Voi, helkkuna, kuinka Polle hämmästyi. Näes, näinikään hän jäi tuijottamaan, näin, suulaki tällä tavalla. Ja sitten kun se klanipää hyppäsi ylös tuoilta ihan rai-vossa ja suoraa päätä töyttäsi rehtorin luokse.“

Hän taukosi ja veti hymyillen pitkän savun. Hanna hämmästyi heidän rohkeuttaan eikä osannut muuta kuin päivitellä. Mutta vähän päästä Jussi jatkoi miehevällä välinpitämättömyydellä.

„Niin, siitä tietysti tulee ankara tutkinto.“

„Kuka sen teki, Jussi?“

„Sitä ei sanota. Koettakoot ottaa selvän, jos saavat. Näytetään onko pojissa yksimielisyyttä ja toverihenkeä.“

„Ethän vaan ollut sinä, Jussi?“

„En sano.“

„Sen verran voit kumminkin ilmaista.“

„En, en vaikka. Elä pyydäkään.“

„Jussi, Jussi, sinä varmaan olit mukana. Ja nyt sinut eroitetaan koulusta.“

„Kas niin, etköhän jo rupea itkemään. Tuommainen sinä aina olet. Ei sinulle pitäisi koskaan mitään kertoa.“

„Enhän minä itke.“ Hanna hieroi silmiään ja koetti näyttää urhoolliselta. „Mutta jos sinut eroitetaan koulusta?“

„Elä hätäile, ei ole vielä eroitettu. Eikä se niin pian tapahdukaan.“

Hän sammutti papyrossin pään ja viskasi sen sylki-laatikkoon.

„Pitää lähteä tästä vähän tuumittelemaan toverien kanssa.“

Jussi otti lakkinsa ja meni; Hanna palasi kamariinsa.

Levottomana hän seuraavana iltana odotti Jussia kotiin. Lyseolla oli ollut lupa, ja kello kuudesta oli tutkinto alkanut opettajakunnan koossaollessa. Pojat olivat kaiken päivää olleet touhakassa; Jussin luona toveria juoksi yhtämittaa, mentiin ja tultiin, ankaran totisia oltiin ja tärkeitä keskusteluita pidettiin. Ovi aina tarkasti suljettiin kiinni, ja katsottiin, ettei ollut kuuntelijoita takana. Jotain erinomaista oli kysymyksessä, sen syrjästä katsoja helposti olisi huomannut.

Mutta kukaan ei pannut sitä merkille, paitsi Hanna. Hänen mielensä seurasi heitä lakkaamatta suurimmalla jännityksellä varsinkin nyt, tutkinnon aikana. Ja hartaasti hän toivoi, ettei opettajat mitään saisi ilmi.

Tuossa yhdentoista seuduissa Jussi viimeinkin tulla kopisteli portaita ylös. Vihainen hän oli; paiskasi lakkinsa pöydälle, että mustepullo kaatui. Hannan täytyi pelastaa kirjat ja muut tavarat, ennenkuin ehtivät tärvääntyä, sillä aikaa kun Jussi intoili. Peijuonit, nuo opettajat! Niin kavalasti olivat heidät solminneet. Ja pojat, tolvanat, antoivat vetää itseään nenästä muutamit. Kaikki oli tullut ilmi, kymmenen sai arestia ja koko luokka vähennetyn käytöksen. Noo, kaks siitä, arveli hän sitten kumminkin lopuksi ja sytytti papyrossin. Siihen se juttu päättyi.

VI.

Muutamia viikkoja tämän jälkeen oli Hannalla virkeämpi aika. Isä oli antanut hänelle rahaa joululahja-tarpeisiin ja palavalla halulla hän nyt ompeli Jussille kirjoitusmattoa, ja isälle tohvelin-pääallyksiä ja äidille pyyheliinan-pidäkettä. Tätä ennen hänellä ei koskaan ollut niin hyviä joululahjoja antaa. Hän kuvitteli jo edeltäpäin heidän kaikkien ihas-tusta jouluiltana, kun nämä lahjat saisivat ja nautti itse monikertaisesti siitä ilosta, jota hän heille valmisti. Kautiit kaavat oli hän onnistunut saamaan, oikein erittäin kautiit. Helmistä, silkistä, kanavasta ja villalangoista hänen käsissään kasvoi työ, jota mielihyvällä täytyi katsella. Iltaisilla hän tavallisesti neuloi myöhään yöhön; päivillä ei uskaltanut, kun pian olisivat sattuneet näkemään. Sitten kun kaikki oli valmiina, järjesti hän ne kauniisti laatikkoonsa, isän tohvelit perimmälle, Jussin kirjoitusmatto ja äidin pyyheliinan-pidäke eteen. Syrjään palvelijain sukkanauhat. Ja monta kertaa päivässä hän kävi niitä ihailemassa, hymy silmissä ja onnellisuuden tunne sydämessä, aina siksi kuin laitteli ne pakettiin, lakkasi ja kirjoitti nimet päälle.

Ei ollut kuin kaksi päivää enää joulunaattoon. Äidin piti edeltä puolen leipoa torttuja ja Hannan oli määrä tulla auttamaan. Taikina oli jo päivää ennen laitettu valmiiksi ja Hanna sai tietää kaikki ainekset, jotka siihen pantiin.

Korttelille vettä, ryyppy viinaa, naula voita ja vehnä jauhoja tarpeen mukaan.

Se oli hauska hetki, jolloin työ alkoi. Äiti leipomäpydällä kaulasi taikinan ohueksi, käänsi sen sitten monimutkaisesti yhteen mykkyrään, kaulasi uudelleen, taas koki, taas kaulasi ja sitä tekoa teki pitkän aikaa. Hanna seiso i luona ja odotti pieni puukko kädessä ja talrikki veskunatäytettä edessä, siksi kuin äiti, viimeisen kerran laitettuaan taikinan jälleen tasaisesti ohueksi, suuremman kahvipannun kannella otti siitä pyöreitä palaisia, jotka jätti Hannan huostaan, näyttäen kuinka hänen oli niiden suhteen menetteleminen. Panna täytettä keskikohdalle, kääntää toinen puolisko palaisesta täytteen päälle, painaa reunat yhteen ja sitten veitsen kärjellä somasti koristella. Liisa, se oli uuden kyökkipiian nimi, rasvasi pellit ja ripisteli niihin jauhoja. Ensimmäiset eivät Hannalta oikein syntyneet, mutta vähitellen hän opastui ja lopulta ne jo tulivat mainion komeita. Ja sitten niitä siunautui niin paljon, kappaleen toista sataa hän laski olevan pelleillä. Liisa tupsutteli viedä niitä pois konttuoriin siksi kuin saisi uunin joutumaan. Hän oli äikeissään Liisa; tempoili, reuhkasi ja toimitti työnsä yhdeksän miehen voimalla, mutta mykkänä aivan ja syvästi sydämessään loukattuna, kun oli hänen alueelleen kuulumattomat henkilöt tunkeutuneet.

Kaikki oli jo leivottuna, äiti meni sisään, Hanna huuhdelti käsiään pesuvadissa. Kuuli oven käyvän, vaan ei katsonut taakseen, luuli Liisan palanneen konttuorista. Mutta joku tarttui häneen kiinni takaapäin, suuteli, syleili, nauroi, ja taas suuteli.

Olga se oli, Olga, palannut Helsingistä! Iloa ja riemua, kysymyksiä, vastauksia, naurua ja juttua. Sisäänteeniin, Hannan kamariin. Sohvaan istuttiin vierekkäin, kädet käsissä, silmät silmissä, ja sitten aloitettiin alusta, ihan alusta. Helsingistä, tietysti, ensin. Siellä oli ollut

hauskaa, niin äärettömän hauskaa! Huvia huvien päälle, teatteria, konserttia, tanssia, naamiaisia ja jos jotakin. Kaikki toisenlaista kuin täällä, elämää enemmän ja iloa. Sai aina nähdä uutta ja kuulla uutta, ei mikään ennättänyt vanhentua, ennenkuin se jo siirtyi syrjään ja sijaan tuli jotain muuta. Sitten olivat ihmisetkin siellä paljon vilkkaampia, ei niin jörömäisen totisia ja pannukaakkumaisia kuin pikkukaupunkilaiset. Hän oli saanut koko joukon uusia tuttavuuksia, mutta niistä hän kertoisi tuonnempana. Nyt ensin suuri, suuri salaisuus! Oliko varma, ettei kukaan heitä kuunnellut?

Ei kukaan, Hanna sen vakuutti. Ja Olga siirtyi vielä likemmäksi ja kertoi puoleksi kuiskaamalla, kuinka hän ja Woldemar usein tapasivat toisiaan Helsingissä, milloin kadulla, milloin tilaisuuksissa, kuinka Woldemar silloin aina lyöttääntyi hänen seuraansa ja oli erinomaisen kohtelias ja huomaavainen. Eipä Olga kumminkaan aavistanut mitään, ennenkuin hän suomalaisessa seurassa kerran jo ilmoitti rakkautensa. Ja nyt he olivat kihloissa, melkein kihloissa, vaikka salaisesti, ettei vanhemmatkaan siitä vielä tienneet. Tulevaisuudelle täytyi heidän kaikki asettaa, sillä Wolde-marilla oli vielä pitkä lukujakso edessä. Mutta hän koettaisi olla ahkera ja rientää. Sitten, ehkä noin kuuden vuoden päästä voisivat viettää häitä. — — —

Hannan rintaa oli leikannut kuin veitsellä. Vihlaisevan kivun jälkeen tuntui vielä polttava pakoitus, kun hän ponnistaen kaikki voimansa tyyneellä äänellä kysyi, mihin Tirri oli jäänyt. Mutta Olga siihen vähän naurahti vaan, heitti päätä taakse ja kohautti hartioita. Semmoisia lapsellisuuksia! Ei hän Tirriä ollut koskaan rakastanut. Erehdyi itsestään, ei ymmärtänyt silloin vielä, mitä rakkaus oli. Nyt hän sen vasta tunsii, tämä oli sitä oikeata, tämä kestäisi elämän loppuun saakka. Ja hän ylisteli onneaan; toi-

voi, että kaikki ihmiset menisivät kihloihin, ei mikään maailmassa ollut hauskempaa.

Hannan ajatuksiin pyrki tapaus pyykkituvasta ja puheet, joita hän pitkin syksyä oli kuullut. Mutta hän kiskaisi mielensä niistä irti, ei tahtonut enää muistella semmoisia ikäviä. Ehkä tosiaankin olisi hauskaa olla kihloissa, arveli hän, pieni kaipauksen tunne sydämessä.

Olga meni jo muihin asioihin ja Hanna koetti seurata. Matkatoveristaan hän kertoi, ylioppilas Salmelasta. Se oli kunnan poika, vakava ja totinen. Häneen pitäisi Hannan tutustua; sopisivat juuri hyvin yhteen, sillä Salmela oli tuommainen suuri idealisti, niinkuin Hannakin. Hänestä varmaan tulisi jotain erinomaista. Papiksi hän aikoi ruveta, mutta hän oli niin köyhä, ettei voinut olla yhtä mittaa Helsingissä, vaan täytyi kesken lukujaan tulla tänne opettajan sijaiseksi lyseon alemmilla luokilla.

„Hauskaa olisi häntä nähdä“, sanoi Hanna, „mutta missäpä me sattuisimme yhteen, minä kun en milloinkaan käy huveissa.“

„Kuinka?“ huusi Olga silmät pyöreinä ja vetääntyi kappaleen matkaa hänestä pois. „Etkö käy huveissa! Mutta tottahan tulet toisena joulupäivänä tanssiaisiin Väinölänniemellä?“

Ei Hannaa haluttanut, eikä hänellä ollut semmoista leninkiäkään; väsyneenä pudisti hän päätään. Olga katsoi häneen, täynnä kummastusta. Mikä Hannaan oli tullut, ei hän ollut niinkuin ennen. Olga lähestyi uudelleen ja kietoi kätensä hänen kaulaansa.

„Hanna, rakas, sinä olet muuttunut, olet käynyt niin surulliseksi. Mitä varten, sano! Ovatko ihmiset olleet sinulle pahoja? Elä huoli heistä, ollaan me vaan yksissä, me vanhat ystävät ja toverit. Tiedätkö, että Edla ja Ineskin ovat jo kotona? Kun me kaikki neljä yhtä haavaa ilmes- tymme kaupungin seuraelämään, niin varmaan herätämme

huomiota. Täytyy sinun tulla, Hanna kulta, mukaan. Ei ole sopivaa leninkiä, sanot? Tuo tänne, niin katsomme.“

„No, ja mikä tuotakin vaivaa“, lausui hän, tarttuen eräisen vaalean siniseen, jonka Hanna vaatekaapista veti esiin. Ihan hyvä, ihan hyvä! Se varmaan sinua kaunistaa, panehan päällesi.“

Hanna seisoi pian pukeutuneena Olgan edessä ja totuneella silmällä tarkasti tämä leninkiä joka haaralta.

„Ihan hyvä“, uudisti hän, „poimut vaan muutettavat tynikassa, niitä ei enää pidetä tuolla tavalla. Anna neulaa, lankaa ja sakset, minä ne kohta laitan.“

Polvilleen hän laskeutui Hannan viereen, ratkoi ensin ja poimutteli sitten uudelleen. Varmalla kädellä hän neulaa käytti ja terävä oli silmä huomaamaan, miten hyvä tuli. Kun sai kaikki valmiiksi, nousi hän ylös ja astui muutama askeleen etemmäksi, tutkiakseen miltä puku vihdoin kokonaisuudessaan näytti.

Sievä oli, ei vikaa mitään, ei kerrassa mitään. Mutta hiukset täytyi kammata toisella lailla, kävertää edestä ja vetää alas otsalle. Kyllä hän, Olga, tulisi nekin laittamaan.

Olga laski nyt molemmat kätensä Hannan olkapäille ja katsoi häntä hymyillen silmiin. Hanna hymyili vastaan, oli jo vallan taipuvainen. Ehkäpä siellä sentään tulisi hyvinkin hauska.

Pienellä levottomuudella hän sitten kumminkin odotti tuota iltaa. Pelkäsi, ettei hän osaisi oikein olla, näyttäisi kenties typerältä; ja mitä hän ymmärtäisi puhella kavaljeerien kanssa franseesissa? Jos lausuisi vielä vahingossa jotain sopimatonta.

Olga häntä neuvoi, siinä kun vähää ennen menoa kampaili hänen hiuksiaan peilin edessä. Kevyttä puhetta vaan, salonki-kieltä semmoista; ei syvempiä asioita, eikä liian totista. Vilkasta, iloista, pintapuolista, mutta samalla sukkelaa ja nerokasta; siihen pian tottui. Mutta varmuutta

ennen kaikkea ja suurta itseluottamusta vaadittiin, ei koskaan saisi hukata konseptiään. Sattuiko rikkomaan seuraelämän tapoja vastaan, tai tekemään jonkun muun tyhmyyden, ei pitänyt olla siitä tietääkseenkään, sillä tavalla pääsi parhaiten pulasta. Hyvä, laadullinen puku oli välttämätön, se kohotti arvoa ja antoi rohkeutta.

Hanna yhä enemmän rupesi epäilemään tätä kuullessaan. Häneltä juuri puuttui kaikki tarpeelliset omaisuudet. Ei ollut rohkeutta, ei itseluottamusta, ei iloa, ei onnistumista, ei mitään. Mutta kun hänen huolestuneet silmänsä tapasivat kuvan peilissä, miellyttävät, kauniit kasvit, tunsin hän itsensä lohdutetuksi. Olga osasi todella laittaa hänen hiuksensa somasti; nyt hän oli vallan toisen näköinen, ihannampi paljon. Kuta kauemmin katse viipyi muodossa vastapäätä, sitä enemmän pelko haihtui, ja rintaan iloista toivoa kasvoi.

Äiti ei tullut mukaan, Hanna sai seurata Olgaa ja hänen vanhempiaan. Hirveätä oli astua salin poikki; aina varpaiden neniin saakka tuntui, kuinka kaikkien silmät iskivät häneen kiinni. Onnellisesti hän kumminkin pääsi tuolille istumaan Olgan viereen ja oli silloin kuin turvan takana. Rohkeni katsella ympärilleen ja ihastui, kun näki Edlan jonkun matkan päässä. Sitten ilmestyi jo Ineskin, hän tapasi vuoronperään molempain silmät; he nyökkäsivät toisilleen ja hymyilivät.

Pitkissä riveissä istuivat naiset; mikä oli vanha, mikä nuori; mikä ruma, mikä kaunis. Aideillä oli mustat harso-myssyt päässä ja tummat leningit; pitsit kaulan ympärillä ja hihansuissa vähän niin, vähän näin; varmaankin tyttärien hylkäämät, vanhat. Hansikkaista napit poissa ja sormien päät kuluneet, mutta ne viat peitettiin joko nenäliinalla tai muuten. Niin salaa kuin mahdollista he luomien alta tarkastivat tyttäriään ja vertailivat heitä muihin. Erinomattainkin tehtiin havaintoja pukujen suhteen, joita itsekukin

oli muotilehtien ja ompelijattarein avulla koettanut saada mitä parhaiten onnistuneiksi.

Jonkun verran matkaa bufetin ovesta seisoivat herrat ryhmässä, toinen toisensa takana. Jokaikisen oli parta ajettu ja kasvatettu osa huolellisesti siivottu. Posket ja otsa hohtivat puhtaudesta, hiukset kiilsivät edestä mutta niskasta ja korvien takaa ne olivat tarkkaan leikatut. Paitain edustat ja kaulukset olivat kovat kuin kivet; huivien solmut juuri säntilleen niinkuin niiden olla piti. Housut, nutut, liivit harjatut ja saappaat kiilloitetut, sanalla sanoen: mies kiireestä kantapäähän tuiki moitteeton. Senpä he hyvin tiesivätkin ja siksi niin varmoja katseita heittivät naisten puolelle, etsien visusti nuorimpia ja kauniimpia joukosta. Hansikkaita pujottelivat käsiinsä ja musiikin ensi säveleitä odottaen, he valmistuivat kiidättämään lattian yli kun haukat suoraapäätä sen onnellisen luokse, joka armon oli löytänyt heidän silmänsä edessä.

Tytöt tunsivat hetken tärkeyden. Sydän parka vielä löi, vaikka olikin hirmuvaltaisesti kokoon puristettu luiden ja lihaksien väliin. Parastaan he olivat koettaneet; tarkan tutkimuksen jälkeen valinneet pukuunsa ne värit, jotka kasvoille sopivat, ja keinoilla monenmoisilla viehätysvoimaansa enentäneet. Siinä he nyt olivat nähtävänä, ihailtavina, kuka suurimmassa määrässä toisen sukupuolen mieltymyksen voitaisi, sen ilta oli ratkaiseva.

Kun ensimmäiseen valssiin soitettiin, pelkäsi Hanna, ettei hän saisi ollenkaan tanssia, sillä kavaljeerien joukossa ei näkynyt ainoatakaan tuttua. Mutta Olga, joka juuri oli kiertänyt salin pariin kertaan erään pitkän ja hoikkavartalolaisen herran kanssa, toi tätä hänen luokseen. Esitteli: „herra Salmela, neiti Mellin.“ Herra Salmela kumarsi ja pyysi valssiin; punastuen nosti Hanna kyynäspäänsä hänen käsivarrelleen ja huimaavassa pyörinnössä he lensivät ympäri avaran salin. Kun pysähtyivät oli Hanna vähällä kaa-

tua; häntä huimasi oudoksesta, kun ei pitkään aikaan ollut tanssinut. Mutta herra Salmela piteli häntä vielä kädestä ja kysyi jotakin. Hanna eroitti sanan „franseesi“ ja kumarsi päätään myönnötykseksi. Sitten vaipui hän alas tuoliin; silmiä hämärsi ja sydän hakkasi kuin vasaralla. Ei hän kuitenkaan saanut kauan istua; herrat olivat hänet huomanneet ja ihmetelleet hänen pieniä jalkojaan tanssissa. Seurauksena oli, että noin kymmenkunta jo ensimmäisen valssin ajalla antoi esittää itseään ja jokaisen kanssa hänen täytyi lähteä lattialle.

Franseesi alkoi, ja Hanna seisoivat rivissä herra Salmelan rinnalla. Ujoudesta ei hän ensimmältä uskaltanut katsoa ylös ollenkaan. Kun Salmela puhui, ei hän kuullut mitään, sillä musiikki pauhasi ja kaikki sohisivat ympärillä. Mutta hän tekeytyi kuitenkin niinkuin olisi erinomaisella tarkkuudella seurannut, ja sitä osoittaakseen hän aina väliin äännähti; sanoi milloin „hm“, milloin „niin“, milloin „jaa“, milloin „jaha“; aina sen mukaan kuin kulloinkin luuli soveltuvan. Ja ilman että hän sitä juuri ajatteli, oli suu kohteliaassa hymyssä kaiken aikaa, se kuului niinkuin asiaan. Sen ohessa hän toisella silmällään tarkasti muita naisia ja koetti liikkeissään ja tavoissaan olla heidän mukaan. Yhden ainoan kerran hän katsoi Salmelaa oikein silmästä silmään; hän oli pudottanut nenäliinansa lattiaan, Salmela nosti sen ylös ja siinä heidän katseensa tapasivat toisiaan. Mistä lienee tullut, että Hannan samassa juohtui mieleen Olgan sanat: „sopisitte juuri hyvin yhteen.“

Kuinka olikaan, niin franseesi sittenkin loppui Hannan mielestä liian pian, ei hän ehtinyt vielä lainkaan tutustua Salmelaan, ja sitä hän kuitenkin olisi halunnut. Kavaljeerit saattoivat naiset paikoilleen ja syöksivät heti sen tehtyä kuin ammutut nuolet bufettiin, josta lasien helinää ja tupakan savua sekaisin totihöyryn kanssa saliin tunkeutui. Entiseltä ilma jo oli raskas pölystä, hiestä ja kuumuu-

desta; naisten viuhkat liikkuivat, lamput paloivat himmeästi. Vanhempain naisten silmät alkoivat käydä kankeiksi ja kieli väsyi, yksi ja toinen haukoitteli salavihkaa nenäliinaansa. Mutta nuorista oli uupumus kaukana. Tutuimmat etsivät toisiaan, liittyivät yhteen, menivät syrjähuoneisiin, puhelivat, nauroivat ja joivat vettä; sitä he vartosivat, että musiikki taas alkaisi ja herrat näkisivät hyväksi palata jälleen heidän luokseen.

Toisen franseesin Hanna tanssi erään lyseolaisen kanssa, joka oli tottumaton ja ujo niinkuin hänkin. Mutta Hannapa silloin tunsii itsensä paljon vapaammaksi. Melkein häntä vähän säälisti, kun näki, missä tuskassa kavaljeerinsa oli puheen-aineesta.

Näin hän alkoi. Rykäisi ensin; sitten:

„Täällä on paljon väkeä tänään.“

„On.“

„Ja kovasti kuuma.“

„Niin.“

„Mutta ulkona onkin niin leuto ilma nyt.“

„On.“

Pieni pysähdys; poika parka väänteli ja käänteli ruumistaan; tempoili viatonta hansikastaan, hikoili ja puhkaili. Ja taas hän jatkoi:

„Tykkääkö neiti tanssista?“

„Kyllä.“

„Vai niin; minäkin tykkään.“

„Vai niin!“

„Mutta tykkääkö neiti onkimisesta?“

„Kuinka? Onkimisesta?“

„Niin. Tykkääkö neiti onkimisesta?“

„Kyllä. Jotenkin paljon. Taikka oikeimmin järvellä olemisesta. En tiedä mitään hauskeempaa.“

Hän aikoi jatkaa; mutta pysähtyi, kun huomasi, ettei kavaljeeri ollenkaan seurannut. Nähtävästi hän harkitsi uutta

kysymystä. Hanna odotti, mitä tuleman piti. Eikä aikaakaan, niin kuului:

„Tykkääkö neiti ajelemisesta.“

„Tykkään.“

„Uuden vuoden päivänä aiotaan pitää rekiretket.“

„Niin olen kuullut.“

„Semmoiset olisivat hauskat ylipään: Tahtovat vaan tulla niin hiton kalliiksi.“

„Eikö niitä voisi laittaa yksinkertaisemmiksi?“

„Se on se hevonen, joka maksaa.“

„Niin, se on totta.“

„Voisihan meitä neljä viis miestä mennä yhteen rekeen. Sillä lailla tulisi sentään vähän helpommaksi.“

„Sitten kai pitäisi naisten tehdä samoin?“

„Niin, eiköhän?“

Hanna nauroi ja kavaljeeri nauroi myös; mutta silloin katosikin jäykkyys ja he pitkittivät puhetta lopun aikaa jotakuinkin luonnollisesti.

Aamupuoleen yötä vasta lähdettiin kotia. Kun Hanna laskeutui vuoteelleen, oli hänellä tuolilla vieressään kynttilä ja virsikirja niinkuin ennenkin. Ja lukea hän aikoi; mutta ensin täytyi ajatella muuta. Musiikki soi hänen korvissaan, hälinä ja puhe kaikui; herrat ja naiset, tanssi, valo, kaikki tulvaili hänelle mieleen. Silmät kiinni hymysuin hän makasi, toinen käsivarsi pään alla. Ja hän nautti muistellessaan, kuinka usein Salmela pitkin iltaa oli pyytänyt häntä tanssiin. Kerran, kun Hanna istui muutamain naisten takana, oli hän kävellyt siellä ympäri ja etsinyt, Hanna hyvin arvasi ketä, mutta ei huolinut tulla esiin. Seurasi häntä vaan silmillään ja hytkähteli itsekseen, kun hän kulki aivan ohitse, eikä sittenkään huomannut.

Uni pyrki jo vaivuttamaan; mutta hän soti vastaan; ei tahtonut nukkua ennenkuin iltarukouksen oli lukenut. Hän kääntyi syrjin, aukaisi kirjan ja löysi ehtoosiunauksen

sunnuntaina. Moneen kertaan hänen täytyi lukea sama sivu ennenkuin jaksoi sisältöä käsittää. Mutta loppuun hän pääsi; kevennetyllä mielellä hän puhalsi kynttilän sammuksiin, painoi poskensa pehmeään tyynyyn ja ummisti jälleen silmät. Ja ajatukset menivät takaisin kuluneeseen iltaan. Uudelleen hän kuvaili liitelevänsä suuren salin lattiaa poikki ja pitkin, kavaljeerin käsivarren tukemana ja soiton säveliä tahdissa seuraten. Muut parit pyörivät hänen ympärillään kirjavassa sekamelskassa ja hälinässä kunnes uni ilkkuen sai ne valtaansa, hämmenteli vielä enemmän, laittoi niistä, oudon kummia kuvia ja lopetti vihdoin kaikki.

Toisena päivänä oli Hanna niin väsynyt, ettei tahtonut jaksaa mitään tehdä. Eikä häntä haluttanutkaan. Sohvalla olisi vaan tahtonut pitkällään venyä ja mielikuvailussa jatkaa eilisiä huvia. Äiti pyysi häntä pienentämään sokeria; ei hän kehdannut kieltää, mutta vastahakoista se oli. Leikkeli suuria palaisia, pikemmin päästäkseen. Mutta kyllä sitä kesti kuitenkin, sillä puoli toppaa oli äiti antanut hänelle huostaan. Silmäkulmat rypyssä ja huulet pitkällä hän teki työtään, kun Olga arvon tuli hänen luokseen. Samassa olikin kaikki harmi poissa, eikä uupumuksesta enää tiennyt mitään. Syrjään heitettiin sokurilaatikot, ja sohvaan istuttiin juttelemaan, mukavaan asemaan, toinen toiseen päähän, toinen toiseen, jalka alle ja selkä karmia vasten.

„No, oliko sinulla hauska eilen?“

„Oli, hyvin hauska.“

„Näes nyt. Tästä lähtein tietysti tulet mukaan aina.“

„Kyllä. Ja tiedätkö, Olga, minä niin paljon pidin Salmelasta. Hänessä on jotain niin vakavaa ja luotettavaa. Ja sitten kun hän aikoo papiksi, se varsinkin todistaa hyvää. Etkö usko, Olga, että papit kumminkin ovat parhaimpia ihmisiä. Niinkuin pastori Järvelä, ensimerkiksi.“

„Minun mielestäni ne ovat liian pyhiä ja kunnioitettavia. En ikinä saattaisi rakastua pappiin, enkä papin rou-

vaksi rupeisi. Pitäisi aina olla niin ankaran totinen. Uh, kuka sitä jaksaisi, herra varjele.“

„Voi sinua, kuinka puhut. Minä kaikkian ennemmin menisin juuri papille. Häneen kun aina voisi katsoa ylös, saada turvaa ja neuvoa joka hetki. Ajatteles, että elämä on sentään niin totista.“

„Niin, niin, onhan se.“

„Ja sitten ei ole kellään niin jaloa tointa kuin papilla. Hän on Jumalan palvelija.“

„Vaikka vaan, en minä sittenkään. Jumalan kiitos, ettei Woldemar ole teologi. Mutta pidä sinä vaan omat ajatuksesi. Ehkä ennustukseni pian käyvät toteen, siltäpä eilen jo näytti.“

„Oih, elä nyt joutavia.“

Olga hyräili ja soitteli sormillaan pöytään, joka oli sohvan edessä.

„Ajatteles kuinka hauskaa, kun olisimme molemmat kihloissa.“

Äiti tuli sisään katsomaan, joko sokuri oli hakattuna. Hannaa vähän harmitti; miksi häntä piti häirittämän, ainoa kerta kun hänellä oli vähän hauskaa. Mutta samassa hän jo taas soimasi itseään. Koko päivä häneltä oli mennyt hukkaan, eikä tuo suurta ollut kuin äiti vaati.

Hän otti laatikon siihen rinnalleen ja rupesi pienentelemään. Sydämessään hän toivoi, että äiti taas lähtisi ja jättäisi heidät kahden Olgan kanssa, sillä äidin kuullen he eivät voisi näin vapaasti puhua. Sitä toivoa seurasi kuitenkin tunnon vaivat ja hän keksi heti sanoa jotain ystävällistä äidille.

Uuden vuoden päivänä pantiin todella rekiretket toimeen. Herra Salmela oli pyytänyt Hannaa. Oli kaunis ilma ja hyvä keli, kun he pitkässä jonossa läksivät reaalikoulun pihasta kaupungin katuja kiertämään. Tämä Hannan mielestä oli kuitenkin vallan toista. Ajaminen, kulkuisten

helinä ja iloinen, suuri seura karkoitti jäykkyyden pois; hän uskalsi vapaasti ja luonnollisesti puhua, mitä tunki ja mitä ajatteli.

„Kuinka nyt on kaunista“, hän sanoi. „Minä aina niin mielelläni katselen tähtiä, ja koettelen arvata, minkälaista elämää niissä mahtaa olla.“

„En usko, että ihmisiä kumminkaan on muualla kuin meidän maapallollamme“, sanoi herra Salmela.

„Olisi niin lohduttavaista ajatella tuolla kaukana jotain korkeampaa olomuotoa kuin me ihmiset täällä.“

„Mutta sehän on raamatun oppia vastaan, neiti Mellin. Ihmisen loi Jumala omaksi kuvakseen, puhalsi häneen oman henkensä. Täydellisempää ja korkeampaa ei luomisessa voi olla.“

„Miksi hän sitten on niin paha?“

„Tiedätte kai sen, neiti Mellin. Vai oletteko tekin noita, jotka syntiinlankeemisen kieltävät.“

„Kieltävätkö ne syntiin lankeemisen?“

„Ettekö ole kuullut kuinka nykyaikana juuri epäusko leviää kauheassa määrässä ihmiskuntaan; kaikki revitään alas, mitä ennen on totuttu pyhänä pitämään. Vanhat ideaalit paiskataan maahan eikä anneta mitään uutta sijaan. Kirkko, valtio, yhteiskunta, koko sivistynyt maailma häilyy pohjattoman syvyyden partaalla. Semmoinen, näettekös, on aika, jossa me elämme. Ja se on tuo realistinen katsantotapa, joka tämän häiriön matkaansaa. Tahdotaan tätä maailmaa vaan parantaa, tätä elämää vaan korjata, eikä iankaikkisuudesta mitään välitetä.“

„Olen kuullut, että te aiotte ruveta papiksi?“

„Siksi minä pyrin. Olen pannut elämäni päämääräksi olla uskonnon tukeena tähän aikaan, kun niin paljon väärää oppia saarnataan ja kansa niillä villitään.“

Hanna katsoi ihailen häneen.

„Kuinka te olette onnellinen“, hän sanoi. „Minäkin rupeisin papiksi, jos olisin mies. Naisena ei voi mitään.“

„Elkää sanoko, nainen vaikuttaa äärettömän paljon aviopuolisona ja äitinä. Se on hänen jaloin kutsumuksensa, pysyköön vaan siinä uskollisena.“

Hanna vaikenä.

Aviopuolisona, äitinä —? Mutta ellei hän naimiseen joutuisikaan, entäs sitten? Hänelle juohtui mieleen vanha neiti Savenius, joka asui siellä kaupungissa rännikadun varrella, pienessä matalassa kamarissa, ikkuna melkein maan tasalla. Lapset häntä pelkäsivät, sillä hänen sanottiin olevan vähän hupsun; ja kummalliselta hän todenperään näytti kun mennä leuhkasi kadulla, otti pitkiä askeleita ikäänkuin jotain paeten eikä katsonut ihmisiin koskaan. Päässä hänellä tavallisesti oli vanhan-aikainen silkkihattu, jommoista ei kukaan ihminen enää pitänyt ja hame, joka liehui ympärillä oli varmaan mummo vainaan ajoilta. Kammonsekkaisella uteliaisuudella oli Hanna aina sivukulkeissaan heittänyt silmänsä ikkunan kautta alas kamariin, mutta nopeampia askeleita hän otti, jos tapasi sieltä terävän leuan ja kiikastavan katseen nenälasiensa takaa. Sukanneule raukalla tavallisesti silloin oli kädessä ja pienen pöydän luona hän istui ikkunan alla. Kasvava myrtti oli hänen edessään pöydällä; muuten näytti huone surullisen elottomalta ja yksinäiseltä.

Noinko elämä tulisi olemaan, ellei naimiseen joutuisi?

Hannaa pöyristytti.

„Niin, aviopuolisona ja äitinä nainen kyllä voi vaikuttaa. Mutta entä kun jäisikin naimattomaksi?“

„Mitä semmoisia ajattelette, neiti. Te ette kumminkaan vanhana piikana kuole. „Vai olisitteko niin kylmä, ettei kukaan voittaisi suosiotanne?“

Hanna siihen vaan hymyili. He olivat tulleet alas jälle, ja ajoivat nyt Toivolaa kohden, joka oli rekiretken päämääränä. Hevonen oli heillä huononlainen; muut vä-

hitellen menivät ohitse, jättäen heidät kappaleen matkaa jälkeen. Mutta sitä rauhallisemmin he saivat ajatuksia vaihtaa. Salmela enimmäiten puhui, Hanna kuunteli. Ja yhä suuremmaksi hänen ihastuksensa kasvoi, sillä Salmela oli niin erinomaisen viisas hänen mielestään ja otti kaikki asiat niin ylevältä kannalta. Ennenkuin he Toivolaan tulivat oli Hanna vakuutettu siitä, ettei Salmelan vertaista ollut koko heidän paikkakunnallaan. Hän oli yli kaikkien muiden herrojen.

Perillä ollessa syötiin, juotiin ja tanssittiin niinkuin ainakin rekiretkellä. Vapaampia ja luonnollisempia he kumminkin olivat keskenään kaikki; jäykkyys ja teeskenteleminen oli ainakin osaksi jätetty kaupunkiin. Ei tykkänään tietysti, siihen he, lapsuudesta saakka turmeltuneet ihmisraukat olivat mahdottomat. Tavan mukaan oli herroille sentään täälläkin laitettu sivuhuone, jossa naisten näkemättä saivat kallistaa lasia ja vetää savua. Ja molemmat olivat heille täällä niinkuin kaupungissakin välttämättömät jok'ainoan tanssin jälkeen.

Paluumatka oli hauskinda kaikesta. Salmela oli väsymätön huolenpidossaan Hannan suhteen. Kyseli yhtenäin, jos oli kylmä, suojeli ja holhoili häntä kuin pientä lasta juuri. Hannasta oli niin suloista ja turvallista istua tuossa häneen rinnallaan ja kuunnella, kun hän taaskin puhui, selittäen hänelle tieteen jumalattomuudesta, joka ei muuta tunnustanut todeksi, kuin minkä kokemus sille vahvisti ja sitten runouden taantumisesta, sekin realismia vaikutuksia. Runotar oli syöksetty valtaistuimeltaan pois, luonnontiede oli astunut sijaan. Mitä kaunista, mitä ylentävää oli tuossa luonnon kuvaamisessa, varsinkin kun aivan tahallaan tuotiin vielä esiin kaikki rumuudet ja likaisuudet. Ihmiset kuvailtiin huonoiksi siihen sijaan kuin runoilijan tulisi luoda niistä esimerkiksi kelpaavia ihanteita. Tosin tämä osaksi meni Hannan ajatuspiirin ulkopuolelle, mutta sitä sokeammin hän

kaikkeen luotti, aavistamatta että niitä asioita toiseltakin kannalta sopisi katsoa. Mitä hän tiesi realistisesta kirjallisuudesta, hän kun oli lukenut vaan Marlittia ja Marie Sofie Schvartzia. Tuskin hän oikeinpäin ymmärsi, mitä realismilla tarkoitettiinkaan. Mutta Salmela hänen silmissään nousi vaan yhä korkeammalle, kun hän näin tiesi ja tunsi semmoista, josta Hanna vasta hänen puheensa kautta sai hämärän aavistuksen.

Usein he tämän jälkeen ja pitkin kevättä sitten toisiaan tapasivat, milloin julkisissa tilaisuuksissa, milloin taas yksityisissä seuroissa. Salmela aina saattoi Hannaa kotiin; portille saakka hän tuli, siinä vielä hiukkasen seisautuivat puhelemaan, sitten kädenlyönnillä erosivat.

Salmelan miehelle itsetietoisuudelle tuo Hannan ehdoton luottamus tuntui hyvältä. Semmoinen hauska tyttö, se Hanna hänen mielestään oli, ja viisas sitä paitse, ymmärsi häntä niin hyvin. Ei hän kehenkään tuntenut niin suurta vetovoimaa kuin Hannaan ja mitä enemmän he tutustuivat, sitä lämpoisemmäksi hänen sydämensä Hannaa kohtaan kävi. Ennen kevättä hän jo oli täydellisesti rakastunut, eikä muuta halunnut kuin saada Hannaa omakseen. Tuommoinen vieno, suloinen luonne oli juuri sopiva aviovaimolle. Hänen kanssaan mies onnelliseksi tulisi. Hän ajatuksissaan kuvaili kotiaan, jossa hän, perheen tuki ja turva, hallitsi ja ohjasi jokaisen elämää, hänen vaimonsa taas ihanana ja valoisana hänen ympärillään hääri, häntä ihaili ja kunnioitti, hänen mieltään kaikessa noudatti eikä muuta onnea kaivannut kuin hänen suosiotaan. Ja hän rakastaisi pientä herttaista vaimoan, kantaisi häntä sylissään, istuttaisi häntä polvellaan, suutelisi — oh, he eläisivät onnellisinta elämää maan päällä. Että Hanna häntä äärettömästi rakasti ja ihaili, siitä hän oli ihan varma; että hän aina tulisi niin tekemään, siitä hän oli yhtä varma. Hän päätti puhua niin pian kuin sopivaa tilaisuutta siihen ilmestyisi.

Oltiin Toukokuussa. Jäät olivat lähteneet ja laivaliike oli alkanut. Vilkkaammalta näytti kaupunki; päivä paistoi ja kaduilla käveli ihmisiä. Aina kun suurempi laiva tuli rantaan, tulvailivat herrat ja hattupäiset naiset sitä vastaan. Huivipäisillä ei siihen ollut aikaa. Isvosikat ajoivat torin alanurkalta kilpaa pölypilvessä jalan kulkevien ohitse; rientää kokivat nämätkin, minkä ennättivät. Laiva puhisi ja jytkytti tullessaan; kapteini seiso iylhäällä komantosillalla, touvit heitettiin ulos ja nyt sillalla seisijat pääsivät lähemmin tarkastamaan matkustajia, jotka kannelta heitä katse-livat. Tutut tervehtivät toisiaan, muut vaan jöröttivät.

Näiden joukossa oli Salmelakin kerran, kun „Elias Lönnrot“ tuli rantaan. Hänellä oli valkoinen ylioppilas-lakki päässä ja hieno keppi kädessä. Matkustajia vähän silmäiltyään, kääntyi hän tarkastelemaan sillalla olijoita ja huomasi parven kaupungin nuoria neitosia siellä lähellä vä-hän matkaa hänestä. Hanna oli niiden mukana. Hän meni tervehtimään, ja puheli heidän kanssaan siksi kuin sekä ajurit että jalkaväki olivat hajonneet pois. Hekin lähtivät hiljalleen kulkemaan ylös, toiset edellä, Hanna ja Salmela jättääntyivät tahallaan jälkeen. Ei ollut kuin viikko luku-kauden loppuun, silloin oli Salmelan matkustaminen pois, juuri tällä samalla laivalla.

Tätä he molemmat ajattelivat siinä kun äänettöminä kulkivat rinnakkain kadunvierustaa pitkin. Usein he viime aikoina olivatkin puhumattomina toistensa seurassa, mutta äänettömyys heidän välillään oli täynnä sisältöä, tuota sie-lujen sanatonta yhdyselämää.

„Ettekö lähde Alavalle päin kävelemään?“ kysyi vih-doin Salmela, kun olivat tulleet likelle Hannan kotia.

„Vaikkapa vaan, onhan nyt kaunis ilta“, vastasi Hanna. „Kysymmekö noita toisia, ehkä heitäkin haluttaa.“

„Ei, elkää kysykö, minä tahtoisin puhua teille vähän kahden kesken.“

Hanna aavisti, mitä hän puhuisi; pari kertaa oli hän jo sinne viitannut. Sydän rupesi lyömään ja veri nousi poskille. Toiset kääntyivät kirkonkulmasta oikeaan; antoivat heidän mennä ja kulkivat kahden Etelä-vuorikatua suoraan ylös. Hiljaisina he taaskin astuivat; Salmela mietti, kuinka hän puheensa asettaisi. Siellä hän perillä vasta alkaisi, ei se näin kadulla käynyt.

Pumpputorin varrella leikkitteli joukko lapsia, paljasjalkaisia, ryysyisiä, mutta vilkkaita ja iloisia. He kirkuivat ja juoksivat. Eräs valkotukkainen pieni poika hyppäsi keskikadulle, peljästyivät hevosta ja kaatui. Hevonen meni ohitse, mutta poika jäi vatsalleen hiekkaan ja huusi minkä jaksoi. Toiset, suuremmat, seisoivat syrjässä ja katselivat.

„Mitä sinä siellä, kah. Tule pois.“ Mutta eihän se; siinä vaan kelloitti ja parkui. Hanna kantoi hänet heidän luokseen. Poika kohta lakkasi kuin naulaan itkustaan ja kun Hanna laski hänet sylistään maahan, hän jo nauroi. Muutkin tyrskivät, vaikka koettivat kädellään painaa suutansa, minkä jaksoivat. Eivätkä he' oikein tienneet, mille nauroivat, mutta nauroivat kuitenkin. Hanna heille hymyili ja palasi takaisin Salmelan luokse, joka seisoi ja odotti kadun toisella puolen. He jatkoivat kulkuaan ja lapset jäivät katsomaan heidän jälkeensä. Tytöt ihmettelivät Hannan kaunista hattua ja parasollia; leninkiäkin he tarkastivat, se oli vaaleanpunainen, sievä, pumpulikankaasta. Helmat niin somasti heiluiivat kävellessä. Tytöt koettivat eikö heidänkin ja kuroittivat katsomaan taakseen. Ja ihan ne olivat liikkuvinaan samalla lailla, vaikkeivät liikkuneetkaan, kun olivat vanhuuttaan vetelät ja löivät sääriin kiinni.

Hanna ja Salmela olivat likellä tulliporttia, kun eräs nainen tuli heitä vastaan. Hanna tunsikin hänet; se oli Miina. Huivi oli vedetty alas silmille, mutta saattoipa yhtä kaikki nähdä, että hän oli punainen aina otsaan saakka ja kiireesti hän astui. Juuri heidän kohdalleen kun oli päässyt, hän

tuota pikaa loi silmänsä Hannaan. Mutta Hanna käänsi päänsä pois eikä tervehtinyt. Ennätti hän kuitenkin nähdä, kuinka Miinan kasvoissa vavahti ja pää sen jälkeen vielä alemmaksi painui. Se kuva jäi hänelle mieleen ja nousi usein äkkiä eteen ilman että hän tiesi, minkätähden.

Alavan, tuon vanhan asumattoman herraskartanon portaille he istuivat. Ryytimaa suorine käytävineen ja lehtivine pensaineen oli heidän allansa. Korkeat riippakoukut sihisivät ja linnut visertelivät läheisessä metsässä. Ilma oli täynnä kevään nuoruutta ja alkavan kukoistuksen hienoa tuoksua.

Ja nyt se tapahtui; nyt Salmela toi Hannalle esiin sen puheen, jota hän pitkin matkaa oli miettinyt ja tätä ennenkin jo monasti harkinnut. Hiljaisella äänellä hän puhui, katkonaisissa lauseissa, pysähtyen aina väliin. Ja koko ajan hän kepillään piirteli maahan, sanojako vai kuvioita, ei hän sitä itsekään tiennyt, piirteli hän vaan, pyyhki pois ja taas uudestaan piirteli. Sitten kun hän oli päässyt puhuttavansa loppuun, hän kääntyi Hannaan, joka istui siinä hiljaisena, hehkuvien poskin ja silmät alas luotuina; tarttui hänen käsiinsä kiinni, etsi hänen katsettaan ja rukoili vastausta.

„Puhukaa, neiti Mellin. Lausukaa tuo sana, joka ratkaisee elämäni onnen. Rakastatteko minua, tahdotteko tulla omakseni, tahdotteko jakaa kanssani elämän surut ja ilot, olla minulle uskollinen kuolemaan saakka?“

„Tahdon“, kuului Hannan huulilta niin hiljaa, että sen silmä oivalsi paremmin kuin korva.

Salmela veti hänet luokseen ja Hanna salli sen tapahtua. Hän oli puolipyörreksissä, sisällinen outo, kummallinen häiriötila, sielun ja ruumiin voimakas kuohahtaminen vei häneltä sillä hetkellä tiedon ja tunnon. Hän heräsi vaan hiukan, kun Salmela painoi huulensa hänen huuliaan vasten, kohotti siinä silmäluomiaan ja tapasi miehisen, oudosti kiiltävän katseen ja pingoittuneet kasvot. Häntä vähän pöy-

ristytti; peljästyen hän painoi silmänsä umpeen ja tunsi samassa jotain vierasta ja kylmää. Kummastuksella hän kysyi itseltään mitä se oli, miksi hänen katseessaan juuri semmoinen outo ja vastenmielinen kiilto ilmestyi. Mutta ei hän sitä kauan joutunut ajattelemaan. Salmela oli täynnä riemuavaa onnea, sulki hänet syliinsä yhä uudelleen niin väkevilla käsivarsilla, että oli vähällä rutistaa hänet ja suuteli rajusti poskia, huulia, kaulaa. Hannalta putosi jo hattu maahan ja hiukset menivät epäjärjestykseen. Mutta hän oli onnellinen itse ja onnellisempi vielä Salmelan onnesta. Sitten he harjoittelivat sanomaan toisiaan sinuksi ja ristimänimeltä.

„Kalle.“

Hanna ajatteli itsekseen, ettei se ollut kaunis nimi; mutta ehkä hän vähitellen sentään oppisi siitä pitämään.

He olivat siis kihloissa, olivat tehneet liiton koko elämän-ikäksi! Se varmuus heillä oli, kun yhdessä taas tuuheiden koivujen varjostamaa tietä kotiapäin astuivat. Päätivät, etteivät vielä mitään sanoisi vanhemmilleen. Sitten he vasta tuonnempana ilmoittaisivat, kun Kallella olisi tutkinnot suoritettuina. Olgalle vaan uskoisivat, ei muille kenellekään.

Tämän ainoan viikon he saivat olla yksissä ja nauttia nuorta onneaan. Sitten oli Salmelan lähteminen pois; Joroisiin ensin köyhään vanhempainsa luokse kesäksi ja syksyllä Helsinkiin lukuja jatkamaan. Mutta he kirjoittaisivat ahkeraan toisilleen, jokainoa viikko varmaan ja pitkän pitkiä kirjeitä.

„Muistathan, Hannaseni, pikku sulo nuppuseni, että minulle ahkerasti kirjoitat“, sanoi Salmela, kun he viimeisenä iltana taas kahden kävelivät ja rauhallista paikkaa etsiessään olivat nousseet ylös Trobergin kallioille, linnaa lähellä.

„Muistan tok‘“ sanoi Hanna, „eipähän minulla muuta iloa tule olemaankaan.“

Salmela palkitsi häntä suuteluilla.

„Mutta tiedätkö, armas, mitä sinulta vielä pyytäisin?“

Hän pani toisen kätensä Hannan kaulan ympäri, nosti toisella hänen leukaansa ylös ja katsoi häntä syvälle silmiin.

„Lupaatko täyttää?“

„Jos vaan voin. Mitä se on?“

„Elä käy varsin paljon seuroissa, eläkä tanssi. Nuorelle tytölle se ei ole hyvä. Hänen sielunsa on kuin kirkas peili, joka himmenee, jos maailma siihen henkeään puhalttaa.“

„Minä niin mielelläni pysyn poissa. Luuletko, että minua kovinkaan haluttaa.“

Salmela taas häntä suuteli, pitkään ja hartaasti. Ja nytkin ilmestyi hänen silmissään tuo samanen kiilto, joka aina kylmentäväisesti Hannaan vaikutti; hän joka kerran kummastui sitä ja vaistomaisesti hän tunsu, että Salmelassa jokin tunne liikkui, jolle hän jäi vieraaksi. Mutta ei hän sitä tarkempaan huolinut ajatella, eikä jäljestäpäin enempää muistella, sillä epäselvästi hän pelkäsi sen takana piileilevän jotain rumaa, ja hän tahtoi rakastetussaan nähdä vaan hyvää, kaunista ja ylevää.

Kauan aikaa he istuivat siellä ylhäällä kallioilla. Hanna jo monta kertaa oli tahtonut pois, mutta Salmela ei ottanut sitä korviinsa.

„Rakas Kalle“, hän taas sanoi, „meidän täytyy lähteä, mamma varmaan minua kaipaa.“

„Mitä se tekee, sano että olit kävelemässä.“

Hän puristi Hannaa niin lujasti käsivarrellaan, että oli vähällä häntä tukehduttaa.

„Mutta ajatteles“, uudisti Hanna, kun ketken päästä sai hiukan lomaa, „jos sattuisi joku tulemaan meitä vastaan, kun kahden tulemme metsästä. Silloin menee minulta maine.“

„Viivymme niin myöhään, ettei kukaan tule. Eikä täälläpäin paljon ihmisiä liikkukaan.“

Salmela puhui kuiskaavalla äänellä; hänen huulensa polttivat, hänen hengityksensä oli lyhyt ja tiuha. Silmät paloivat, Hanna ei uskaltanut niihin enää katsoa.

Hän koetti välttää ja päästä noista hyväilyistäkin, jotka kävivät yhä rajummiksi. Ei hän tiennyt minkätähden, mutta ne tekivät hänet tuskallisen levottomaksi.

„Kalle, lähdetään pois!“ Hän pyysi niin kauniisti; oli itkemäisillään. Mutta Salmela ei siitä huolinut, eikä laskenut häntä irti.

Kuului raskaita askeleita samassa ja metsästä läheltä tuli mies kulkien heidän ohitsensa. Hän oli ehtinyt nähdä heitä sylekkäin, Hanna oli siitä aivan varma. Ja kyynelet, jotka olivat pyrkineet esiin, valahtivat nyt alas poskille.

Salmela koetti häntä lohduttaa.

„Ei hän nähnyt, elä ole lapsellinen. Ja mitä sitten, jos näkikin, — — luuletkos, että hän semmoista minäkään pitää. Outo mies, ei hän tunne meitä eikä tiedä nimeämme. Mitä sinä suotta säikähdät, Hannaseni.“

Hän aikoi uudelleen vetää Hannaa luokseen.

„Ei enää, Kalle, ei enää.“ Hanna nousi ylös ja teki lähtöä.

„Huomenna tulen saattamaan sinua laivalle, saammehan silloin vielä tavata toisiamme.“

„Niin, mitä siitä on, kun tuskin uskallan kättäsikään puristaa.“

Salmelan täytyi kuitenkin antaa myöten, sillä Hanna ei millään ehdolla enää suostunut viipymään. Hän oli kuin tulisilla hiilillä ja rauhoittui vasta sitten, kun pääsivät alas avonaiselle maantielle. Verkalleen he astuivat kaupunkiin päin ja puhelivat.

„Omani olet, pieni sirkkuseni, parin vuoden päästä, aviopuolisoni, armaani, jota suojelen ja säilytän kaikilta maailman myrskyiltä, jota rakastan ja käsilläni kantelen, puolustan henkeen ja vereen saakka. Kumpu se aika jo pian tulisi — — —“

Siihen tapaan Salmela äänteli ja Hanna oli onnellinen hänen rinnallaan taas, luotti ja turvasi häneen eikä muistanut enää lainkaan tuota kummallista tuskaa, joka äsken metsässä oli häntä tavannut.

Tulliportin edessä oli joukko lehmiiä, ruskeita toiset, toiset kirjavia. Hanna niitä pelkäsi, mutta Salmela asettui sille puolelle, valmiina keppineen turvaamaan häntä, vaikka koko sarvinen lauma yhtä haava olisi ryntäissyt päälle. Mutta lehmät eivät olleetkaan vihaisia, rauhallisesti vaan käänsivät päätään, katsoivat heihin suurilla vakavilla silmillään, leukojaan taukoamatta liikutellen, Pieni tyttö vitso kädessä aukaisi heille verkalleen porttia ja sulki sen taas heidän jälkeensä.

VII.

Elokuussa istui Hanna eräänä iltana kukkatorilla, keskiympyrän kohdalla. Ihmisiä kulki edes takaisin torin poikki. Hän ei heitä katsellut ja paremmin heitä välttääkseen painui hän penkin nurkkaan syvälle, koivun alle. Hame vaan ja jalat jäivät näkyviin. Ilma oli lämmin, ilta hämärä. Raukeina riippuivat lehdet puissa, raukealta näytti heinäkin maassa. Hän vaipui unelmiin, vaikka valvoi

Rakastaa ja olla rakastettu! Suurempaa onnea ei koko avarassa maailmassa voinut olla. Luottaa, kunnioittaa, ihailla, rakastaa, antaa kaikki sielunsa parhaimmat tunteet, enemmän se oli kuin onnea, se oli autuutta!

Jumalaa tuli hänen tästä kaikesta kiittää. Jumala oli luonut miehen ja vaimon avioelämään, hän sydämet hallitsi ja taivutti. Hän oli ohjannut heidät yhteen, määrännyt heidät jo alusta alkaen toisilleen. Ei voinut hän kyllin kiitollinen olla siitä että Kallen rakkauden oli voittanut. Mutta koko ikänsä hän koettaisi palvella Jumalaa ja noudattaa kaikessa hänen tahtoaan. Papin aviopuolisona hän sitä saattoikin parhaiten tehdä; Kalle neuvoisi häntä ja opettaisi

Tulevaisuus kuvautui hänelle eteen ruusunpunaisena ja kirkkaana. Hauska koti heillä tulisi olemaan, jossa ilo, tyytyväisyys ja rauha vallitsi. Sairaita siellä hoidettaisiin ja köyhiä ruokittaisiin. Siunaukseksi he olisivat seurakun-

nalleen, kaikki rakastaisivat heitä ja he kaikkia. Eikä hän ajatellut murheen päiviä koskaan tulevan, ei muistanut liioin lukuun ottaa niitä vastuksia ja haittoja, joilla ihmisellinen puuttuvaisuus jokaisen elämää rasittaa, kunnes viimein kuolema kaikesta lopun tekee

Hän nojasi päätään koivun valkoiseen runkoon. Ympärillä oli hiljaista, väki oli hälventynyt kaduilta ja torin käytäviltä. Hämärä oli muuttunut melkein pimeäksi. Torvisoittoa kuului jostain läheltä, mutta se oli epävakasta harjoitusta vaan.

Ei hän malttanut vielä lähteä pois. Oli niin suloista uinailla tässä armastaan ajatellen.

Vesimyymästä päin kuului askeleita, jotka lähenivät keskitoria. Maa tömisi kiireellisestä ja jäntevästä poljenasta. Hanna ei ollut tietääkseenkään, istui rauhassa vaan ja käänsi päänsä pois. Pimeä jo tosin oli, vaan mitä siitä. Hän päätti olla urhoollinen, vaikka sydän vapisi pelvosta.

„Jaha, siinäpä sinä olet. Tule kotiin, mamma kaipaa.“

Jussi istui hänen viereensä penkille.

„Mitä sinä täällä teet, ihan yksin? Olga ja Ines kävivät sinua hakemassa ja käskivät sanomaan, että sinun huomenna pitää tuleman mukaan, kun „Savotar“ tekee huvimatkan.“

„En minä.“

„Et sinä! Mikset?“

„Mitä minä siellä?“

„Huvittelet, tietysti, niinkuin muutkin. Sinne tulee sotaväen torvisoitto mukaan. Ja minä menen kanss'. Pappa jo antoi rahaa. Hullu olet, jos jäät pois.“

„Menevätkö ne ihan varmaan, Ines ja Olga?“

„Lupasivat ainakin.“

Olisihan tuo ollut hauskaa, mutta hän oli Kallelle luvannut, ettei seuroissa kävisi

„Niin, en minä kuitenkaan.“

„Ole sitten poissa. Mutta lähde kotiin nyt, siellä illallinen odottaa, paistettuja ahvenia näytti olevan ja uusia perunoita.“

„Ei minulla ole nälkä, mutta saatanhan kuitenkin tulla, kun on jo myöhäistä.“

„Sinulla ei milloinkaan ole nälkä. Kävisit uimakoulua niinkuin me, niin takaan, että ruoka maittäisi.“

„Joko sinä kohta tulet meri-maisteriksi?“

„Johan minä olen. Eilen ja tänään uin koko määrän. Ja näkisit kuinka korkealta me hyppäämme. Herran poika, sinä pyörtyisit varmaan. Tulepas katsomaan huomenna. Maisterimme sentään on paras kaikista. Mutta nyt hänen on kätensä särkynyt.“

„Oikeinko pahasti?“

„Kyllä jotenkin, mutta kaks niistä! Ei miehet sen vertaisista mitään. Tohtori kielsi kivenkovaan vaivaamasta, mutta jopa hän tänään taas oli järvestä.“

„Hyvänen aika, vaikka tohtori oli kieltänyt?“

„Vaikka vaan, mekö pieniä kipuja sairastelisimme. Johan nyt. Emme paljon piittaa, vaikka pää poikki menköön. Ensi talvena sitä pojat taas voimistelevat Kuopiossa.“

„Mutta luvut, Jussi?“

„Luvuista vähät. Jääkööt naisille, nehän niitä tuntuvat tähän aikaan niin haluavan. Miehillä on Suomessa parempaakin työtä. Maata pitää viljellä, että leipää saadaan ja siihen voimia tarvitaan. Antaahan olla, ajan kulua. Nähdäänpäs, eikö tästä kasva toisenmoista sukupolvea, kuin tuo entinen, valtion viroista vaan kiistelee. Kunnottomat! Eivät jaksaneet maata kaivaa eikä itse leipäänsä hankkia, niin palkkalaisiksi pupesivat, toisten elätettäviksi.“

„No, mutta Jussi! Tarvitaanhan virkamiehiäkin maassa.“

„Tehtäköön naisista virkamiehiä. Olisivat siksi juuri omiaan. Tulisivat vähemmällä toimeen ja olisivat nöyriä ja

tottelevaisia. Ymmärtäisivät taikka elleivät ymmärtäisi, niin heitä opetettaisiin ymmärtämään, ettei virkamies ole mikään herra, vaan että hän on kansan renki —“

„Jussi!“

— „ja että hänen kiltisti tulee kuulla sitä, joka hänelle leivän antaa. Sen vaan sanon, että kun minä tästä ohjaksiin tartun, niin kerrassa se mahti vähenee korkeilta herroilta. Antaa-han olla! Vielä sitä minustakin mies tulee.“

„Sinä olet aina niin rajua. Eläkö luule, että naiset virkoihin haluavat. He tietävät että heillä aviopuolisona ja äitinä on ihanin vaihtusalansa.“

„Teitä Jumala näyttää siunanneen niin paljon maailmaan, että riittää vaan jos johonkin.“

Illallisen syötyä kirjoitti Hanna pitkän kirjeen Kallelle. Kertoi siinä onnestaan ja heidän toivorikkaasta tulevaisuudesta. Salmela oli valittanut ikävyyttään; ei tiennyt, kuinka tulisi toimeen kolme vuotta, jonka ajan kuluttua he vasta voisivat häitä pitää. Mutta Hannan mielestä tuo aika oli lyhyt. Hän ei vielä likimainkaan ollut valmis niin ankaran totiseen elämän muutokseen. Vakavasti hän koettaisi edistyä ja kasvaa ennen kaikkea hyväksi ihmiseksi. Siinä hän toivoi apua rakkaalta Kalleltaan, joka paremmin kuin hän ymmärsi eroittaa hyvän ja pahan.

Oli jo myöhäinen yö, ennenkuin hän sai kirjeensä lopetetuksi. Kello kävi kahta. Hän aikoi juuri ruveta riisumaan, kun raskaita askeleita kuului portailta. Hanna säpsähti. Tiesipä hän hyvin, kuka siellä tuli.

Etehisien ovelle hän jäi, ei löytänyt varmaankaan avaimen reikää. Hanna epäili, pitikö mennä aukaisemaan ja näyttämään tulta, vai ollako menemättä. Ei hän millään ehdolla olisi tahtonut nähdä isää tuossa tilassa; mutta äidillä oli ollut päänkivistystä, ehkä hän nyt nukkui ja jos isä soittaisi, tulisi hänen unensa häirityksi. Hanna otti lampun käteensä ja läksi.

„Vai niin, sinäkö, tyttöseni — — — arvasitko, että minulla — — oli — — oli sinulle uu — — uutisia — — —“

Isä oli niin humalassa, että hän tuskin jaloillaan pysyi, ja henki löyhkäsi jo kaukaa väkevältä; mutta miksi oli hän nyt noin hyvällä tuulella eikä äreä niinkuin tavallisesti muulloin?

Hanna aukaisi oven ruokasaliin ja valaisi tietä. Isä otti kädellään tukea ensin uunista, sitten pöydästä ja kaapin nurkasta.

„Tule — — tule — — tänne kuu — kuule — lemaan — —“

Häntä nikoitti aina välillä. Hanna seurasi jäljessä ruokasaliin. Isä hoiperteli äidin sängyn reunalle.

„Mamma — — elä nyt nuku — — kuule kun minä kerron — — — kas kun posket punottaa — — juuri kun nuorella tytöllä — —“

Hän taputteli äitiä ja kumartui alas häntä suutelemaan. Äiti vavahti, käänsi päätään pois ja veti peitettä ylemmäksi.

„Sassa meinaa naida meidän Hannan — — niin — — mamma saa laittaa häitä — — — tyttärelle häitä — — —“

Hän lopetti tyytyväiseen murinaan, samalla kun taas kumartui alas painaen turpean suunsa äidin huulille. Äiti koetti sysätä häntä pois, mutta isä ei siitä välittänyt. Hanna katsoi toisaanne.

„Hannaseni“, sanoi äiti, „sytytä kynttilä ja lähde kamariisi.“

„Elä pelkää, lapsi“, lisäsi hän puoliääneen, nähdessään Hannan vaaleat kasvot, „elä pelkää, minä tulen aamulla heti luoksesi.“

Aamullako vasta? Miksei ennen, miksei nyt kohta? Eikö hän arvannut, kuinka tuskallisen pitkäksi tämä yö kävisi.

Seitsemän aikaan aamulla tuli äiti hiljaa ruokasalin läpi, yöpuvussa vielä.

„Isä jäi nukkumaan“, puhui hän kuiskaamalla, ikäänkuin peljäten hänen pian kuulevan sinne kolmanteen huon-

neesen. „Et sinä Sassa ota, tiedän sen kysymättäkin; ja varjelkoon sinua rakas Jumala siitä kirouksesta, johon huonon miehen vaimo on tuomittu. Lapsi kulta, sinä et voi aavistaa — — — enkä minä voi kertoa — — — mutta elä mene naimiseen, ellet saa toisenmoista miestä. Saastainen yhteys saastuttaa — — — ja saastainen on se mies, joka huonosti elää, olkoon maailman silmissä kuinka kunnian arvoinen hyvänsä. Ei rikkaus eikä loisto ihmistä semmoisesta puhdistaa.“

Hanna kietoi kätensä äidin kaulaan.

„Mamma — rakas —“

Hän oli vähällä kertoa jo salaisesta kihlauksestaan ja rakkaudestaan Kalleen, joka oli niin hyvä, niin vakava ja luotettava, parhaimpia miehiä, mitä olla voi. Mutta hän ei sentään uskaltanut, kun Kalle oli kieltänyt.

„Mutta jos pappa pakoittaa?“

„Sitä hän ei saa tehdä. Anna kohta jyrkkä kieltö, että pikemmin pääset. Tänään kuuluu Sassa jo tulevan.“

„Jos mamma puhuisi hänelle minun puolestani.“

„Ei lapseni, itse sinun täytyy se tehdä. Ole kohtelias, mutta samalla horjumaton.“

Isä soitti kelloa makuuhuoneessa ja äiti riensi hänen luokseen jättäen ovet auki mennessään.

„Toimittakaa tulta uuniin, täällä on niin kylmä“, kuuli Hanna hänen sanovan.

Äiti yritti tulemaan takaisin.

„Kyllä minä menen sanomaan“, lausui Hanna ja kii-rehti kyökkiin.

„Olisiko Liisa niin hyvä ja toisi sänkykamariin puita, papalla on kylmä.“

„Kylmä? Mikä kylmä nyt kesällä on. Tyhjää siellä vaan juonittelee.“

Liisalla oli huivi sidottuna pään ympärille ja nutun hihat ylöskääritynä. Hän puuhaili taikinan laittamista.

Pöydällä oli korkea kasa sihdatuista ruisjauhoja, joita hän talrikilla ajoi penkillä vieressä olevaan pyttyyn, otti sitten hierimen ja hämmenteli että jytisi.

„Minä vähättelen koko kamreerista. Pitää humalapäis-
sään aina semmoista siivoa, että ylenannattaa korjatessa.
Kuolisi, mokoma, kerrankin. Ihme ja kumma että se kam-
reerska jaksaa sitä kärsiä. Minä hänet olisin tappanut ai-
koja sitten. En, jumaliste, huolisikaan, viereeni semmoista
porsasta — thyi! — iljettää jo ajatellakin —“

Hanna ei kuullut enempää; hän riensi itse puuliiteriin.
Palatessaan, puusylyys käsivarrella, hän sivumennen lausui:

„Pitäisi Liisan sentään vähän punnita puheitaan.“

„Ettäkö olen valhetellut, sitten?“ huusi Liisa hänen jäl-
keensä. „Kun te viitsitte vielä puolustaa tuommoista isää
— —“

Hanna laittoi puut uuniin, repi tuohia irti ja sytytti.
Polvillaan hän oli, selin isään, ja puhalteli valkeata, saa-
dakseen sitä paremmin palamaan.

„Et suinkaan sinä, Hanna, tuossa leningissä meinaa
tänäpäivänä olla, kun kosijoita odotat“, sanoi isä.

„Onhan tämä hyvä“, vastasi Hanna hiljaa.

„Muille ehkä, mutta ei Sassin morsiamelle. Etkös ole
nähty, kuinka hänen sisarensa käy puettuna.“

„Eipä Hanna vielä olekaan hänen morsiamensa“, muis-
tutti äiti.

„Melkeinpä voi sanoa että on, koska illalla jo puhuimme
kaikki valmiiksi. Annapas tuo papyrossipuntti tänne. Ja
tikkuja kanssa. Sassa kertoi jo pari vuotta pitäneensä
Hannaa silmällä.“

Hanna oli yhä polvillaan uunin ääressä, nojasi taak-
sepäin, tueten toisella kämmenellään lattiaan ja käänsi nyt
kasvonsa isään. Hänen huulensa vapisivat, mutta silmissä
oli vakava katse.

„Pappa, en minä Sassalle mene.“

„Et mene? Et mene Sassalle, rikkaalle Vaajasalon herralle?“

„En.“

Isä katsoi äitiin.

„Mikä tyttöä riivaa? Kreiviäkö hän odottaa?“

„Ehkei Hanna rakasta häntä.“

„Ei, minä en rakasta.“

„Rakasta, hy! Että sinäkin viitsit löpistä, vanha ihminen. Hannaa en ihmettele. Tuolla iällä vielä haaveksitaan yhtä, toista, milloin ikuista rakkautta, milloin muuta. Ei, Hanna, mene sinä vaan naimiseen Sassin kanssa, niin taakaan, ettet kadu kauppojasi. Sassa on hyväluontoinen mies, sitä paitse.“

„Mutta minä en kunnioita häntä, pappa.“

„Et kunnioita? Mistä syystä, jos saan luvan kysyä?“

„Hän elää huonosti.“

„Ja kuinka sinä sen tiedät?“

Isä oli punainen ja katsoi niin vihaisesti, että Hannaa peloitti.

„Onhan se tunnettu asia“, sanoi äiti.

„Vai niin, sinä, näemmä, aiot puolustaa tytärtäsi. Kuuntelette juorupuheita ja sitten . . . hyi, hävetkää. Ja mitä se teitä liikuttaa kuinka hän ennen naimistaan on elänyt. Voi hänestä siltä uskollinen aviomies tulla. Olkaa te sekaantumatta miesten asioihin, sen neuvon minä annan teille.“

Isä viskasi papyrossilopun lattiaan ja jatkoi:

„Kaikista vähin sopii nuoren tytön puhua ja ajatella tuommoisia. Sinä menet nyt kauniisti ottamaan toisen puvun päällesi ja odotat Sassaa. Edeltäpuolen hän aikoi tulla.“

Hanna ei uskaltanut panna vastaan. Hän muutti toisen leningin päällensä, mutta itki koko ajan kamarissaan, eikä voinut syödä sinä päivänä ollenkaan.

Turhaan he kuitenkin Sassaa edeltäpuolen odottivat. Isä kummasteli ja oli vähän suutuksissa; ei hän mitään

puhunut, mutta se näkyi hänen silmistään. Kohta päivällisen jälkeen toi kuitenkin pieni poika kirjelappua Sassalta ja silloin isän kasvot kirkastuivat.

„Neljän aikaan tulet Hanna rantaan“, hän sanoi, „lähdemme purjeveneellä Vaajasaloon.“

Hanna ei puhunut mitään, näytti vaan onnettomalta.

„Haudo silmiäsi vedellä, lapseni“, sanoi äiti kun isä oli mennyt huoneesta. „Ja koeta olla rohkeampi. Ei sinua väkisen naimiseen pakoiteta missään tapauksessa.“

Hanna käveli kuin unessa isän rinnalla alas rantaan, jossa iloinen seura jo oli koolla. Neiti Munsterhjelm siellä oli ja kaikki nuo muut vanhemmat naiset, jotka olivat niin vapaita olennossaan ja seuraelämään tottuneita. Hanna tunsi itsensä vieraaksi heidän seassa; eipä hän heitä tuntenutkaan paljon muuta kuin nimeltä. Niillä puhetta riitti ja naurua. Välistä he lauloivatkin sekaäänisesti ja hyvin se sointui. Heillä oli harjaantuneet äänet, eivätkä he milloinkaan epäilleet. Kun joskus meni väärin, he vaan nauroivat.

Päivä paistoi ja selällä kävi raikas tuuli. Sassa hoiti purjeita; vene meni että hurisi eteenpäin. Mutta Hannan mieli ei sittenkään keveämmäksi käynyt. Hän tunsi itsensä niin kovin yksinäiseksi, oli juuri kuin kaukana kaikista, jotka siinä iloitsivat hänen ympärillään. Eikä hän voinut käsittää, miksi Sassa juuri häneen oli mieltynyt, vaikka hän niin mitätön oli noiden muiden rinnalla; ehkä isä kumminkin oli erehtynyt, taikka Sassa humalapäissä puhunut semmoisia, joita ei enää selvänä muistanutkaan.

Mutta siellä perillä hän tuli tietämään, ettei niin ollut.

He istuivat lehtimajassa kaikki, paitsi isä ja pari muuta vanhempaa herraa, jotka löivät korttia sisässä. Sassa ja hänen sisarensa iskivät silmää toisilleen. Neiti Viik nousi ylös ja ehdoitti kävelyretkeä, johon kaikki suostuivat. Hanna ajatteli ensin jäädä sinne lehtimajaan yksik-

seen, mutta kun huomasi Sassankin jäävän, nousi hän ylös ja yritti seurata toisia.

„Elkää menkö“, kuiskasi Sassa, tarttuen hänen käsiinsä.

Ei auttanut mikään, hänen täytyi jäädä. Peljätty hetki oli tullut

Kuinka vihainen isä sitten hänelle oli tämän päivän jälkeen! Ei ystävällistä sanaa milloinkaan eikä lempeää katsetta. Mitä ikänä hän teki tai puhui, se oli aina hullusti ja aina hän sai nuhteita. Hanna kävi niin araksi, ettei enää tiennyt, kuinka olla; pelkäsi joka askelta ottaessa, joka sanaa lausuesssa. Ei hänellä entiseltäkään ollut paljon itseluottamusta, mutta nyt se tyyten hävisi ja onnistumaton hän sitten todenperään olikin kaikin puolin. Kun heillä oli vieraita ja hänen täytyi tulla sisään, istui hän aina jäykkänä tuolin reunalla, puhui vaan puoliääneen ja suurimmasta pakosta. Tyhmältä se kuului hänen omiin korviinsakin, mitä hän sanoi. Kamarissaan hän enimmäkseen oleskeli, eikä isä juuri usein sinne tullut. Mutta ruokapöydässä hän siihen sijaan sai kiusaantua ja kestää noita ankaran tuimia katseita, jotka panivat sydämen jäätymään ja käden vapisemaan.

„Mitä sinä pidätät vatia sillä puolen“, sanoi isä kerrankin, „anna tänne, no, pikemmin! Se on niin hidas ja saamaton kaikessa. No, pudotapas vielä käsistäsi. Ei sinusta, poloinen, ole ei mihinkään.“

„Hanna kuitenkin neuloo meille kaikille vaatteet, sitä ei joka tyttö tee“, muistutti äiti sävyisällä äänellään.

Hanna loi häneen kiitolliset silmät; tuo puolustus lämmitti hänen sydäntään ja itsekseen hän nyt päätti tästä puolin kahta kiivaammin polkea konettaan.

„Ompelijattareksi hän ehkä juuri on omansa, koska ei muuhun kelpaa. Seuroissakin istuu kuin mikä nolla, että oikein harmikseen katselee.“

„Mutta ei se nyt olekaan kumma“, puhkesi Jussi puhumaan, „niissä melkein mieskin nollaksi muuttuu. Niinhän ne ovat hienoja, ne naiset, ja yleviä, että tulepas vaan lähelle. Äh, Hannan sijassa antaisin hyvän päivän koko joukolle.“

„Eipä sovi sanoa, että Hanna seuraelämässä paljon aikaansa viettää“, lausui äiti.

„Kun toki huomaa, ettei hän siellä osaa käyttäytyä eikä olla niinkuin muut“, lisäsi isä.

Hanna oli kaiken aikaa katsellut alas talrikkiinsa ja koetti niellä suuria palaisia, että kurkusta tuo vedontapainen pinnistys antautuisi, joka aina väkisen ajoi kyynelet silmiin. Mutta nyt hän tunsi, ettei voinut enää estää niitä tulemast.

„Mamma, saanko nousta ylös pöydästä“, hän kysyi, „ei minun käy syönti.“

Äiti näytti alakuloiselta.

„Nouse vaan“, hän sanoi hiljaa.

Hanna meni kamariinsa, tarttui ompelukseensa ja istui taas koneensa ääreen, josta oli päivällispöytäen lähtenytkin. Suuret, täyteläiset vesikarpalot valuivat poskia pitkin ja putosivat noille puolitekoisille tyynynvaaruille hänen sylissänsä.

Mutta mieli kävi keveämmäksi, kun hän oli siinä vähän aikaa itkenyt. Olipa hänellä Kalle ja Kallen rakkaus, mitä hän muusta välitti. Kalle ei vaatinut, että hänen seuraelämässä tuli loistaa ja viehättää. Hyväksi, kelpo vai moksi hänen vaan oli valmistuminen, nöyräksi ja ahkeraksi, joka löytäisi onnensa muiden onnessa. Jos nykyisyys olikin tukalaa ja raskasta, mitä siitä! Pian kului kolme vuotta, sitten muuttuisi kaikki. Ei vihaisia silmäyksiä enää, eikä tuommoista ylenkatsetta. Kalle rakasti häntä semmoisena kuin hän oli, ei soimannut häntä milloinkaan vähäpätöisyydestään. Hän tiesi, ettei hän Kallen mielestä vähäpätöinen ollutkaan, vaan juuri päin vastoin. Ja nyt

hän muisti kuinka Kalle oli pitänyt häntä viehättävänä ja kauniina, kuinka hän — — —

Kyynelet olivat jo kuivaneet, hän hymyili. Ja sitten hänen täytyi nousta sieltä koneen äärestä ja katsastaa pikkuisen peiliin. Ettei hän vaan vanhentuisi ja muuttuisi rumemmaksi, siksi kuin Kalle ensi kesänä tulisi häntä tervehtimään niinkuin kirjeessään oli luvannut. Hän laitteli kiharoitaan otsalle ja hymyili uudelleen, sillä peili vakuutti, ettei hän rumempi ollut kuin ennenkään. Isä sanoi, etteivät ne seuroissa olleet hänestä tietävinään; mutta isä olikin nähnyt häntä vaan tuommoisten vanhempain ihmisten joukossa, jossa kainous häntä aina niin painoi. Olipa hän kyllä iloinen ja vapaa omien tuttujensa ja ikäistensä parissa. Eivätkö olisi hänestä tietävinään! Kun Kalle aivan toista pelkäsi ja sen vuoksi juuri oli pyytänyt häntä seuroja välttämään. Ja hän päätti uskollisesti noudattaa Kallen toivomusta, teki sen niin hartaasta halusta, sillä hänellä ei mitään hauskuutta tanssista enää ollut. Kallea hän ainoastaan tahtoi miellyttää, häntä varten ainoastaan olla kauris ja viehättävä. Ei Sassaa eikä ketäkään muuta.

Tuolit kolisivat, ruokasalissa noustiin pöydästä. Hanna kiirehti jälleen työhönsä, sillä hän arvasi äidin tulevan lohduttamaan, eikä toki tahtonut, että äiti yhyttäisi häntä peilin äärestä.

Äiti tosiaan aukaisikin samalla ovea ja tuli huoneeseen.

„Elä huoli olla pahoilla mielin, Hannaseni“, sanoi hän, „vaikka pappa onkin vihainen. Tämä kyllä menee ohitse, mutta onneton avioliitto olisi murtanut koko elämäsi.“

Äiti otti molemmin käsin hänen päästään kiinni ja katsoi häntä silmiin.

„Eikö totta, lapseni!“

„Totta“, vastasi Hanna hymyillen.

Illempänä sai Hanna kirjeen Kallelta, joka nyt oli Helsingissä. Siitä hänellä oli iloa ja lohdutusta taas moneksi

päiväksi. Ei Kalle enää joutunut kirjoittamaan niin ahkerasti kuin ennen, hänellä kun oli paljon työtä tutkintoa varten, jonka hän aikoi jouluksi suorittaa. Mutta Hanna kirjoitti hänelle uskollisesti kerran viikossa, eikä tuskastunut vaikka vastaukset viipyivätkin. Joskus hänestä Kallen kirjeet tuntuivat kylmemmiltä, ja juuri kuin väkinäisesti kirjoitetuilta, ja silloin aina kipeä pistos viilsi sydäntä. Mutta hän karkoitti pois kaikki epäilykset, ei hän sallinut niiden tulla heidän väliään hämmentämään. Arvattavasti oli Kalle väsynyt liiallisesta lukemisesta eikä sen vuoksi jaksanut virkeämmin kirjoittaa. Sitä enemmän hän silloin kaipasi lohdutusta ja Hanna teki siinä suhteessa mitä suinkin voi. Ei maininnut koskaan ikävyyksistään kotona sanaakaan, ettei turhanpäin Kallen mieltä niillä raskauttaisi. Olipa hänellä ainetta rakkaudessaan, joka kasvoi suuremmaksi, mitä enemmän hän siihen kokosi kaikki ilonsa, toivonsa ynnä nykyisen ja tulevaisen onnensa.

Salmela oli kyllä kiitollinen tuosta luottavaisesta ja uskollisesta rakkaudesta, joka antoi hänelle takeita siitä, että Hannasta tulisi hyvä vaimo, niinkuin hän oli ajatellutkin, nöyrä, hiljainen ja ystävällinen. Hän asetti Hannan kuvan sievään kehykseen pöydälleen, suuteli sitä ensimmältä aamuin ja illoin, mutta vähitellen hän kumminkin sen tavan jätti, kun rupesi pitämään sitä kovin lapsellisena. Joka kerran kun hän Hannalta sai pitkän ja lämpimän kirjeen, päätti hän viipymättä kirjoittaa yhtä pitkän vastaan, mutta eihän se tullut tehdyksi. Aina ilmestyi esteitä, milloin oli toveria hänen luonaan, milloin taas johonkin meno. Mutta eipä Hanna näyttänyt sitä pahaksi panevan. Hän oli järkevä ja hyväluontoinen, oikein kelpo tyttö. Salmela taaskin kerran monesta aikaa suuteli hänen kuvaansa.

Lukea hän aikoi ahkerasti tänä vuonna; mutta syyslukukausi kuitenkin meni, ilman että aikomuksesta sen valmiimpaa tuli. Tuo kirottu Helsingin elämä vei aikaa. Hel-

mikuussa joulun jälkeen hän tarttui kirjaan lujalla päätöksellä, otti avaimen suulta pois ja istui hiljaa, kun oven takana kuuli toverein ääniä. Hän luki, joi virkistyksekseen monta karahviiniä vettä päivässä, poltti puntin papyrossia vuorokaudessa, käveli kamarinsa lattiaa edes takaisin nurkasta nurkkaan, mutta pysyi rehellisesti kotona. Sitä kesti kaksi viikkoa säntilleen. Silloin hän uupui, mieli kävi alakuloiseksi ja päätä kivisti. Oli perjantai päivä. Luku ei sujunut, puuttui sekä halua että kykyä. Sohvallaan hän venyi, katsoi kelloa vähä väliin ja mietti, eikö pitäisi kuitenkin mennä ulos virkistystä hakemaan. Kaksi viikkoa hän oli paastonnut ja kiduttanut itseään, ei ollut viisasta liian paljon ponnistaa voimiaan. Kukkarossa oli kolmekymmentä markkaa rahaa; lainaa hänen kumminkin piti hankkia osakunnan kassasta tai muualta; yhden tekevä tapahtui se siten ennemmin tai myöhemmin. Hän hyppäsi ylös, sammutti sylkemällä papyrossin pään ja pisti nutun päälleen. Hyräillen otti hän lakkinsa, vilkaisi sivumennen sattumalta Hannan kuvaan ja läksi.

Mieli tuntui kohta kevyemmältä, kun hän taas astui katua pitkin ja katseli ihmisiä. Hullua, että hän niin yhtämittaa oli aivojaan vaivannut. Tästä puolin hän päätti lukea vaan aamupäivästä, ja viettää illat ulkona. Se oli paljon viisaampaa, ei rasittunut liiaksi eikä suotta elämäänsä ikävöittänyt.

Ylioppilashuoneella hän tapasi muutamia toveria, joiden kanssa meni kävelemään. Astuttiin katua ylös, toista alas, puheltiin niitä, näitä, kuinka sattui. Erityisellä huomiolla he tarkastivat vastaantulevia naisia, varsinkin niitä, jotka olivat sieviä ja kauniita. Kohteliaasti nostettiin lakkia, jos sattuivat tuttuja olemaan, mutta ohi päästyä lausuttiin irstaisia sanoja, varoittaen kuitenkin, etteivät naiset niitä kuulleet. Ken roskaisimman sukkeluuden keksi, hän parhaiten onnistui toisia nauramaan saada. Eivätkä he sitä

minäkään pahana pitäneet, olihan tuo tavallista miesten kesken.

Osuivat he sitten kulkiessaan tulemaan „Uuden kuopan“ kohdalle ja samassa heräsi halu pistäytyä sisään. Ja portaita he vajosivat alas kaikki neljä, eikä tuntikausien kuluessa näkynyt heistä ainoatakaan takaisin tulevaksi. . . .

Puoliyön aikaan huudettiin kuopan kohdalle isvosikkaa ja neljä herraa hoiperteli rekeen. Käskettiin ajamaan „Tarkk’ampujan“ kadulle eräasen tunnettuun kartanoon. Isvosikka antoi hevosen juosta, hän tunsu hyvin paikan, harva ilta, ettei hän sinne herroja kyydinnyt. Salmelan polvet loukkua löivät, kun hän portin kohdalla kukkarostaan kaivoi pojalle rahaa. Kaksimarkkainen tuli kouraan; puoli liikaa, mutta sama se, antoi mennä kerran. Poika kiitti, ja hämärässäkin tiedossaan ymmärsi Salmela arvonsa kohonneen tämän auliutensa kautta. Mielihyvällä hän kääntyi portista sisään, toiset olivat jo menneet edellä. Hevonen ajoi pois ja katu jäi tyhjäksi. Kartanon ikkunat olivat lukuilla peitetyt; ei näkynyt eikä kuulunut mitään sen enempää. . . .

Seuraavan aamun valjetessa tuli Salmela ulos samasta portista. Hän oli riutunut ja harmaankalv akka kasvoiltaan, käynti oli ryhtiä vailla. Vaatteet riippuivat nuojaantuneina hänen päällään, ruumiin rähjäisyys tunki niiden läpi ja saastutti ilman hänen ympärillään. Inhotti häntä itseäänkin ja ylenannatti; koetti päästä pois kortteeriinsa, ennenkuin tuttuja kadulla liikkuisi. Päässä paukutti ja sydänelässä tuntui pahalta, eikä vetelät jalat tahtoneet häntä oikein kantaa. Päästyään kamariinsa, hän suoraapäätä meni sänkyyn, johon riisumatta heittäytyi. Tuossa paikassa hän nukkui sikeään uneen. Kuorsnaten hän veti henkeä puoleksi sieramien puoleksi avonaisen suun kautta, josta limainen sylki valui alas tyynylle. Tylsissä kasvoissa ei sielun merkkiä ilmestynyt, ruumiissa vaan veri kiersi ja työtään teki. Kun unta oli

kestänyt kuusi tuntia yhtämittaa, alkoi naljakkuus nenän ympäriltä vähentyä ja ihon hikirei'istä lämmin kosteus huokua. Puolipäivän aikaan hän viimeinkin heräsi. Raoitti turpeita silmäluomiaan, örisi ja pyyhki huulensa kuivaksi. Kieli oli kovin paksuna suussa, selterrivettä teki mieli, mutta kukkarossa ei enää ollut penniäkään. Harmissaan kääntyi hän seljälleen, suoristi itsensä ja torkahti vielä uneen. Mutta jano esti kuitenkin pitempää nukkumista; hän kahnusteli ylös pöydän luokse ja joi karahviinista lämmintä vettä. Lasi oli vielä tyhjänä hänen kädessään, kun silmät sattuivat pöydälle ilmestyneesen kirjeesen. Hän katsoi siihen hetken, kaasi uudelleen vettä lasiin ja joi. Tarttui sitten kirjeesen ja meni takaisin sänkyyn, joka entiseltä vielä lämmintä höyrysi ja oli kuoppainen. Päällekirjoituksesta hän huomasi, ettei kirje Hannalta ollut. Mutta keneltä sitten? Hän aukaisi ja vilkaisi allekirjoitusta.

„Ahaa, setä Salmelalta Mikkelissä! Noo, mitä hän?“

„Hyvä Kalle!

Tämän kautta saan minä lähestyä sinua muutamalla rivillä ja tietä antaa, että me kaikki olemme voineet hyvin ja olleet tervenä, jota samaa Jumalan lahjaa myös sinulle toivon, rakas veljeni poika. Ja me olemme nyt mamman kanssa päättäneet lähettää Elma Helsinkiin, koska hänen tekee niin mielensä eikä, Jumalan kiitos, varojen puute esteenä ole. Hän tulee sinne parhaasta päästä pianon soittoa harjoittelemaan, johon hänellä näyttää olevan erinomaiset luonnonlahjat. Ja pyytäisimme, että tekisit hyvin ja menisit junalle häntä vastaan tämän kuun kahdeksantentoista päivänä, ja pitäisit huolta sekä hänestä että hänen kapineistaan, elleivät sattuisi hänen kortteeripaikastaan ketään avuksi lähettämään. Eikä nyt muuta tällä erää vaan jää herran haltuun, toivoo

setäsi

Petter Salmela.“

„Kahdeksastoista päivä? Sehän on juuri tänään“, mutisi Kalle ja hyppäsi ylös vuoteeltaan.

Hän alkoi kiireemmiten siistiä itseään, muutti paidan ja harjaili vaatteitaan.

„Kunnon ukko tuo setä“, ajatteli hän siinä pukiessaan, „semmoisen varallisuuden kun on hankkinut itselleen. Kerjuupoikana meni Mikkeliin ja eikö vaan liene siellä rikkaimpia kauppiaita tätä nykyä. Hauskaa nähdä Elma serkkua. Kaunis tyttö, luulemma, heikkarin sievä hän oli jo pari vuotta takaperin.“

Hän siinä keskeytti ajatusten juoksun, ja, pitäen päättään pesuvadin ylitse, valeli hän kosolta vettä niskaan ja kasvoihin.

Siisti herra se oli, joka sinä iltana ajoi ylös junalta nuoren ja miellyttävän neidin rinnalla.

„Sinä saat minusta paljon vastusta, serkku“, puhui neiti, „tulet olemaan oppaanani, sillä minä en osaa yksin mihinkään.“

„Hyvä on“, hymyili serkku ja auttoi häntä reestä.

„Huomenna täytyy sinun jo tulla mukaani ostoksia tekemään, kohta aamusta päivin, muistatkos.“

„Kyllä.“

Hän oli erinomaisen viehättävä, Salmela vallan ihasui. Serkun oikeudella hän tarjosi hänelle käsivartensa.

„Tuletko koko kevään olemaan Helsingissä, Elma?“

„Tietysti. Entä sinä?“

„Samoin.“

„Matkustammeko sitten yhdessä kotiin?“

„Ehkä.“

He olivat tulleet ovelle. Salmelan täytyi heittää irti tuo pieni, hansikkainen käsi, mutta serkun oikeudella hän puristi sitä lämpimämmin kuin muuten oli tavallista.

Kotiin tultua hän ensi työkseen korjasi Hannan kuvan pöydältä laatikkoon. Elma varmaan tulisi katsomaan hänen

asuntoansa, sen vuoksi se oli pantava näkyvistä pois. Kirjevellassakin hän taas oli Hannalle, mutta eipä hänellä nyt ollut aikaa. Tuonnempana hän sitten kirjoittaisi pitemmältä, kertoisi Elmastakin ja muusta kaikesta. Hanna rukka ehkä odotti siellä ikävissään, mutta hänen täytyi oppia kärsimään. Siitä oli hänellä hyötyä elämässä.

Näin Salmela mietiskeli, asetellessaan Hannan kuvaa pohjimmalle laatikkoonsa, paperien ja kirjeiden alle. Ei hän aavistanut, että Hanna juuri samana hetkenä istui kamarissaan hänen kuvaansa katsellen niinkuin hän tavallisesti teki joka ilta ennenkuin levolle meni.

Mutta tällä kertaa hän katseli sitä kauan. Mieli oli surullinen, ei tiennyt oikein itsekään, mistä syystä. Hän luki Kallen viimeisen kirjeen, joka oli tullut pari viikkoa sitten, vaan ei hän siitäkään lohdutusta saanut. Se tuntui kylmältä ja oli huolimattomasti kirjoitettu. Ei siinä ollenkaan ollut sitä, jota Hanna kaipasi ja odotti. Pelko, ettei Kalle häntä enää rakastaisi, oli yhä useammin ruvennut häntä vaivaamaan. Ja nyt, hiljaisena iltayönä se melkein varmuutena valtasi hänen mielensä. Eikä hän kuitenkaan tahtonut sitä vielä uskoa, ei vielä viimeisestä toivosta luopua, sillä maailma olisi silloin muuttunut järin pimeäksi. Häilyen näin toivon ja epäilyksen vaiheilla hän kädet ristissä katseli kuvaa, joka oli pöydällä hänen edessään. Kuinka se oli tyyni ja hiljainen, hymysuin vaan katseli häntä vastaan, eikä välittänyt mitään hänen tuskastaan.

Hanna oli huolissaan oppinut aina Jumalaan turvaamaan, ja niin hän nytkin teki. Painoi otsansa ristissä oleviin käsiin ja rukoili hartaasti, ettei Jumala sallisi niin suurta onnettomuutta tapahtuvan, vaan säilyttäisi hänelle ikuisiksi ajoiksi Kallen uskollisuuden ja rakkauden. Olihan siinä hänen ainoa ilonsa elämässä, hänen ainoa toivonsa, ei hänelle mitään jäisi, jos se otettaisiin pois.

„Rakas, armollinen Jumala, kuule rukoukseni, elä

käännä kasvojasi minusta, eläkä hylkää minua, katso, en minä jaksaisi sitä kestää.“

Kun hän jälleen nosti päänsä, olivat hänen kasvonsa kyyneleitä täynnä. Mutta rauhallisempi hän kuitenkin oli, hiljainen toivo sai taas sijaa sydämessä. Huomenna tuli posti, ehkä tulisi Kallelta kirje, tuo pitkä, jota hän kauan oli luvannut.

Mutta turhaan hän sitä odotti. Viikko meni, meni toinenkin, eikä mitään kirjettä kuulunut. Hanna kävi kalpeaksi ja heikoksi. Hän menetti viimeisen ruokahalun ja kävi päivä päivältä hiljaisemmaksi. Sitä ei kukaan kotona huomannut, sillä äitikin tähän aikaan sairasteli eikä jaksanut olla ylhäällä paljon ollenkaan. Isä ei semmoisia merkille pannut ja Jussilla oli muita hommia. Poika parhaasta päästä luisteli ja voimisteli; kotona ollessaan ei hän malttanut siunaamahetkeä yhdessä kohden viipyä, jos välistä juuri kamarissaan, mutta toisten parissa ei ensinkään.

„Mitäs te olette niin ikäviä“, hän intti, kun Hanna äidin tähden häntä kerran siitä nuhteli, „niin helkkunan ikäviä. Pojat ovat ihan toista. Niitten kanssa saa toki puhella ja telmiä ja niitä voi antaa vaikka korvalle, kun vihaksi pistää. Mutta te kohta säikähdätte, jos kovemman sanan vaan sanoo. Enkä minä malta kotinurkassa istua noin kuin sinä.“

Ei äiti ollut vaarallisesti kipeä, hän vaan oli niin voimaton, ettei jaksanut paljon silmiään auki pitää. Makuuhuoneessa oli raskas ja painava ilma, uutimet olivat alhaalla, joka nurkka oli täynnä kärsimystä ja hämärää hiljaisuutta. Äiti vaivaantui pienimmästäkin risahduksesta. Hanna liikkui hiljaa ja varovaisesti; mutta Jussi ei tahtonut sitä milloinkaan muistaa eikä Liisa. Hän joka kerran tempasi ovea auki semmoisella jyskeellä, että äiti vavahti sängyssä.

Eräänä torstai-aamuna Maaliskuun alkupäivinä oli äiti tavallista heikompi. Hanna laitteli hänen vuodettaan ja

auttoi hänen päälleen, sillä äiti ei kumminkaan tahtonut päivillä olla peitteen alla. Väsyneenä hän sitten vaipui takaisin vuoteelle, silmät painuivat kiinni ja käsi putosi hervottomana syrjään. Niin hiljaa hän hengitti, että Hanna sitä tuskin kuuli, liikkueessaan siinä varpaillaan vuoteen luona.

Mutta Liisa tohahti sisään.

„Mitäs tänään laitetaan päivälliseksi?“

Äiti äännähti ja repäisi silmänsä auki.

„Kuinka minä säikähdin“, kuiskasi hän, painaen sydäntään.

„Liisa menee nyt pois, minä tulen heti“, sanoi Hanna, ja annettuaan äidille vettä juoda, meni hän Liisan jäljessä kuokkiin.

„Kumma, ettei Liisa koskaan opi varovaiseksi.“

Hanna ei voinut olla tätä sanomatta, vaikka hyvin tiesi, ettei asia siitä enää paremmaksi tullut.

Liisa suuttui.

„Aina minä olen paha ja aina teillä on sanomista. Mutta kyllä minusta pääsette, lähden tieheni vaikka tänä päivänä. Ottakaa sitten Miina takaisin, että saatte mieleisenne. Laittaa kamreerille toisen lapsen, entinen onkin jo, kuulimma, kuollut.“

„Liisa!“

Hanna oli kuin järjeltään. Hän tarttui Liisan hartioihin kiinni ja puristi häntä vedontapaisesti. Silmät tuijottivat, huulet vapisivat.

„Se ei ole totta“, lähätti hän, „se ei ole totta. Te valehtelette, Liisa.“

„Heittäkää irti, kah, hurjanako te olette. Minä en valehtele, kysykää Marilta, jahka tulee täällä käymään.“

Hanna päästi hänet ja juoksi huoneesensa, josta ei liikkunut koko päivänä, paitsi mitä joskus kävi äitiä katsomassa. Tuskallisena hän käveli edes takaisin, väanteli kä-

siään, seisahtui aina väliin ikkunan luokse ja painoi otsaansa välipuuhun. Hän katsoi ylös taivasta kohden, se oli harmaa. Ja hän katsoi pihaan, siellä oli kaikki niinkuin ennen. Vesiini oli paikoillaan ja tikapuut, ja pienen ryytimaan aita. Hannan mielestä oli jotain niin kauheata tapahtunut, että koko heidän talonsa ja heidän perheensä olisi pitänyt vaipua syvälle maan alle.

Viikon päästä äiti tointui taas ja kävi ylhäällä. Niin Hannakin. Elämä oli juuri samanlaista kuin se aina oli ollut, toinen päivä toisensa kaltainen. Salmelalta ei kirjettä kuulunut. Hanna vakuutti itselleen, ettei hän sitä enää odottanutkaan. Kuitenkin hänen sydämensä sävähti joka kerran kuin posti tuli, hän odotti ja katsoi, mitä laukusta annettiin esiin ja sitten meni mieli entistä alemmaksi taas.

Niin kului Maaliskuu ja Huhtikuu. Toukokuussa sai Olga kirjeen Helsingistä, jossa kerrottiin Salmelan olevan julkikihloissa serkkunsa Elma Salmelan kanssa. Olgaa se harmitti, hän oli luullut Salmelasta vallan toista.

Hän ilmoitti asian Hannalle niin varovaisesti kuin suinkin voi.

„Onko se ihan varma?“ kysyi Hanna.

„On, mutta elä sure, ei se kannata.“

„Enhän minä surekaan“, sanoi Hanna ja nauroi.

Olga nauroi myöskin. Mutta kun Hanna yhä jatkoi, kävi hän levottomaksi.

„Hanna, kulta, lopeta jo. Mitä sinä oikeastaan naurat?“

Hanna ei osannut vastata. Hän piteli kahden käden sydänalastaan kiinni ja nauroi vaan yhtä mittaa. Olga haki hänelle vettä juoda, rukoili häntä rauhoittumaan ja uhkasi viimein hakea äitiä avuksi.

„Ei, elä hae“, sanoi Hanna.

Nauru muuttui uikuttavaksi valitukseksi. Hän vaipui sohvalle hiljaa itkien. Olga istui pallille hänen viereensä ja kietoi kätensä hänen ympärilleen.

„Jätä minut yksin“, sanoi Hanna. Ei Olga siihen mielellään suostunut, mutta kun Hanna uudelleen pyysi, täytyi hänen kumminkin lähteä. Eikä ilman, ettei hän ollut vähän loukattu. Hanna oli käynyt niin kummalliseksi viime aikoina, näytti melkein siltä, kuin hän olisi tahtonut heitä toisia välttää. Eivät he koskaan enää saaneet häntä mukaansa, kun minne läksivät, eikä hän liioin pyytänyt heitä käymään luonaan.

Olga päätti, ettei hän puolestaan vastedes olisi vaivaksi.

Kun Olga oli mennyt, makasi Hanna vielä hyvän aikaa sohvalla ja itki. Mutta sitten hän kavahti ylös, pyyhki kyöneleensä ja rupesi ajattelemaan.

Hän oli pettynyt, oli luullut hyvää ihmisestä, joka ei sitä ansainnut. Hän oli heittänyt hellimmät tunteensa, uskonsa, luottamuksensa, toivonsa lokaan kehnon miehen talttavaksi. Häpeä ja katumus, viha ja ylenkatse raivosivat hänen povessaan. Hän tunsii olevansa liian hyvä, vuodattamaan kyöneleitä Salmelan tähden. Kylläksi oli hän jo muutenkin alentanut itsensä.

Hän otti hänen kuvansa, repi sen pieniksi palaisiksi ja viskasi ne uuniin. Samoin kaikki kirjeet, joita hän oli säilyttänyt. Ja sitten hän nauroi taas, tuommoista kamaalaa, soinnutonta naurua. Äkkiä hän kuitenkin taukosi, ajatukset olivat menneet toiseen suuntaan. Hän kauhistui, mutta ne menivät, ei hän voinut niitä estää.

Jumala ei välittänyt hänestä vähääkään, ei kuullut koskaan hänen rukouksiaan.

Kuinka hartaasti hän oli rukoillut, monta vuotta rukoillut isän tähden. Eikä mitään parannusta seurannut, vaikka hän oli toivonut ja uskonut. Ei merkkiäkään siitä, että muutosta milloinkaan tulisi. Ja kuitenkin sanottiin, että Jumala rukouksen täyttää, jos hän sen meille hyödylliseksi näkee. Eikö heille kaikille olisi hyödyksi ja onneksi ollut, että isä olisi juomasta lakannut?

Kuinka hartaasti hän sitten oli anonut jotain siunausta tuottavaa vaikutusalaa, ja kuinka hän oli ylistänyt onneaan, kun luuli semmoisen saavuttaneensa. Kaikki oli rauennut turhaan, kaikki.

Tämän päivän jälkeen ei Hanna enää rukoillut, ei otanut uskonnollista kirjaa käteensä eikä käynyt kirkossa. Ompelukoneen ääressä hän istui päivät päättään, oli hiljaisempi ja harvapuheisempi kuin ennen eikä nuhdellut Liisakaan, vaikka tämä tapansa mukaan pauhaili ja piti suurta ääntä milloin mistäkin.

Viikot vierivät hiljaisessa, yksitoikkoisessa elämässä. Ei tapahtunut milloinkaan mitään, ei ainakaan semmoista, jota olisi kannattanut ajatella. Tuli kesä, kesän jälkeen syksy, sitten talvi ja kevät taas. Luonto vaihteli, mutta Hannan päivät pysyivät entisellään.

„Ei Hannalla tule hätää olemaan, vaikka vanhaksi piiaksikin jäisi“, sanoi isä kerran hyvällä tuulella ollessaan, „onpa hänellä pensiooni minun jälkeeni. Ei se tosin suuri ole, mutta naiset tulevat niin vähällä toimeen.“

Hyvähän tuo oli niinkin. . . .

Hanna hymyili vähän katkerasti. Hän muisteli neiti Saveniusta rännikadun varrella, hänen myrttiänsä ja pientä kamariansa, hänen silmälasiansa ja terävää leukaansa.

Hyvähän tuo oli niinkin. . . .

Hanna oli vähän muuttunut kasvoiltaan; otsassa silmäkulmien välillä oli syvä ryppy ja huulien ympärille oli ilmestynyt jäykkä piirteitä.

Ahkera hän oli käsityölle ja paljon hän vaatteita valmisti. Mutta ajatukset sen ohessa kävivät yhä raskaimmiksi.

Mitä varten hän oli maailmaan tullut, mikä tarkoitus oli hänen elämällään? Siinä kysymys, joka lakkaamatta häntä vaivasi ja jolle hän ei vastausta saanut.

Sitten tuli toinen kysymys. Mitä varten oli maailma luotu, ja mitä varten oli kaikki pyörimään pantu? Mitä

varten tuo levoton, rientävä kulku joka taholla, tuo rauha-
ton liike äärettömiin avaruuksiin saakka. Hän olisi tahto-
nut pysähdyttää kaikki, vaivuttaa ne iankaikkiseen uneen,
tai hävittää ne olemattomuuden yöhön. Hän oli väsynyt,
kuolemaan asti väsynyt ja ihmetteli, kuinka muut niin hyö-
rivät ja pyörivät turhan voiton tähden. Mitä iloa heillä
oli sen saavuttamisesta, tyydyttikö se koskaan heidän har-
taita halujaan. Muuttuvaista, puuttuvaista elämän kaikki
kohdat. Koko luomisessa kivet vaan onnellisia olivat, jotka
eivät mitään tunteneet, eivätkä mitään toivoneet.

Miksi Jumala ihmisen niin kurjan kurjaksi loi? Miksi
hänet näin mitättömään elämään kutsui, hyödytöntä tuskaa
tuntemaan, valheellisesta ilosta pettymään, kivun, vaivan ja
kuoleman kärsimyksiä kokemaan. Syntymättömänä, olemat-
tomana ei hän onnea olisi kaivannut, eikä saavuttamatonta
toivonut.

Hän herkesi lähestymästä sitä Jumalaa, jonka töitä
hän ei käsittämään kyennyt. Mutta siihen mielentilaan pääs-
tyään oli kuin viimeinenkin toivon kipinä olisi sammunut ja
elämän halu tyyten loppuun rauennut. . . .

Koneentapaisesti hän käveli, koneentapaisesti hän söi
ja nukkui, koneentapaisesti hän neulaansa liikutti.

Välistä hänestä tuntui siltä kuin olisi sielu karkoittu-
nut pois ruumiista. Hän näki esineet, kuuli äänet, toimitti
tehtävänsä ja vastasi kysymyksiin, mutta kaikki tapahtui
kuin unessa vaan. Kauhistus ja kummallinen pelko hänet
silloin valtasivat. Aivoissa oli outo kiristävä tunne, ajatuk-
sen juoksu seisahtui ja sydän sykki levottomasti, hiljeni,
sykki kiivaammin ja hiljeni taas. Joku pimeyden henki häntä
vainosi, niin hänestä tuntui, uhaten joka hetki syöstä hänet
alas mustaan, toivottomaan syvyyteen.

Voimat vähenivät, rauhattomuus yltyi. Unettomat yöt
ja ilottomat päivät eivät sairaalle mielelle lepoa tuottaneet.
Veri liikkui kummallisesti hänen suonissaan, se milloin jyt-

kytti ja löi, milloin taas kovin hitaasti kulki. Kylmä hiki usein nousi hänen ruumiisensa, varsinkin öisin kun hän hiukkaisen unen hortoon meni.

Äiti ei mitään aavistanut, vielä vähemmin muut. Ei hän voinut siitä kenellekään puhua, kärsi itsekseen vaan.

Oli Juhannuksen aika, pari vuotta edellisten tapausten jälkeen. Yksikolmatta hän vasta oli täyttänyt ja näin surullisen kolkoksi elämä oli muuttunut. Kaunis kesäinen päivä vietti häntä ulos; monta viikkoa oli kulunut siitä kun hän viimeksi oli portista kadulle astunut. Honkaniemelle hän läksi ja istui siellä monta tuntia järven rannalla huojuvien heinien keskellä. Ei ajatellut mitään, eikä tuntenut mitään, lepäsi vaan ja kuunteli luonnon ääniä. Pala-nessaan hän poimi kukkia ja laittoi niistä kimpun.

Rännikatua hän tuli kotiin, neiti Saveniusen asunnon ohitse. Ikkuna oli auki; siellä istui raukka pöytänsä ääressä yksin. Terävä leuka nousi ylös, silmälasit kiilsivät Hannaa kohden.

„Tahdotteko kukkia?“ kysyi Hanna, kumartuen alas kadun tasalla olevaan ikkunaan.

Vanha neiti hämmästyi, tempasi ensin taaksepäin, mutta lähestyi sitten jälleen.

„Kiitoksia“, lausui hän ja otti kukkaiset käteensä. Hän vei niitä kasvoilleen, ja Hanna läksi pois. Vanha neiti kurotti päänsä ikkunasta ja katseli hänen jälkeensä aina siksi kuin Hanna kadun kulmasta kääntyi ylöspäin.

Ja huomispäivänä hän taas alkoi neuloa paitoja, Jusille ensin, sitten isälle. Jussi kiskoili nappia, koetellakseen, olivatko oikein lujassa ja isä väitti, ettei hänen istunut kaulan tienoolta ollenkaan hyvin.

